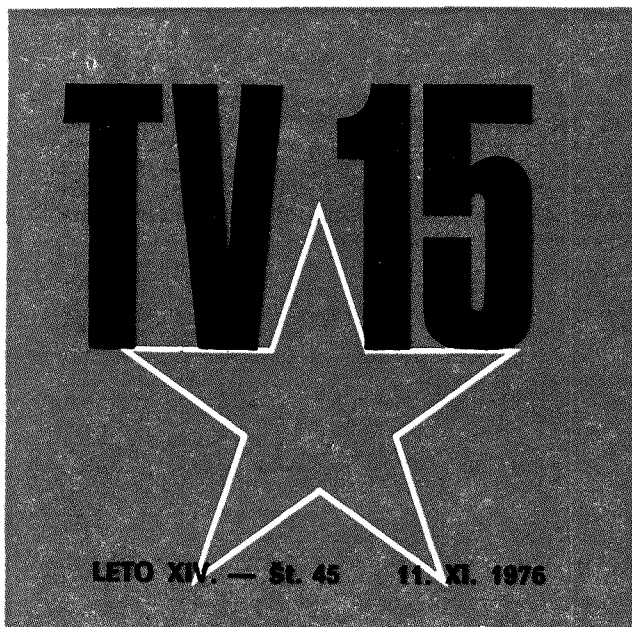

TITO: Družbena samozaščita - ena glavnih nalog, ki so pred ZKJ in našo družbo v celoti

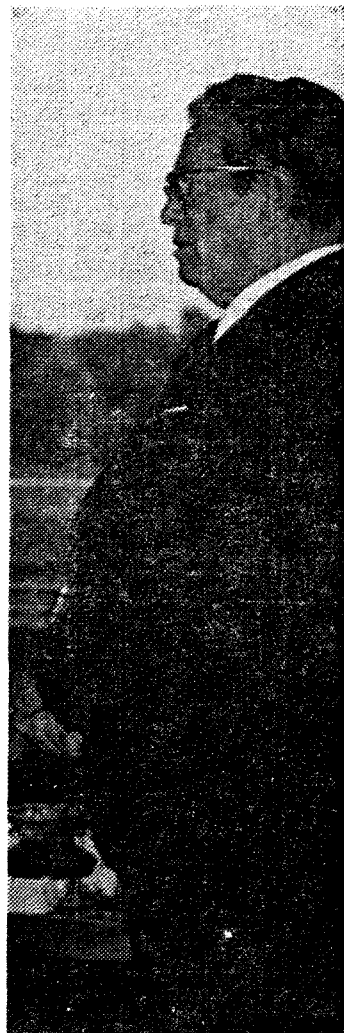
Predsednik republike Josip Broz Tito se je minulo soboto v Bugojnu v pogovoru s predstavniki SR Bosne in Hercegovine — v pogovorih je sodeloval tudi sekretar izvršnega komiteja predsedstva CK ZKJ Stane Dolanc — pohvalno izrazil o rezultatih, doseženih v družbeno-političnem in ekonomskem razvoju SR Bosne in Hercegovine, še posebej pa podprl napore na področju krepitve ter podružbljanja splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite ter

se zahvalil za uvajanje novih oblik, da bi še bolj dosledno uresničevali te koncepcije in razvijali enoten sistem za vso državo.

Prav tako je predsednik Tito poudaril, da je treba sistem družbene samozaščite še naprej izpopolnjevati.

Ko je govoril o vlogi in odgovornosti zveze komunistov v razvoju tega sistema, je predsednik Tito podčrtal potrebo po njegovi uresničitvi v temeljnih organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih, pri čemer je

pozitivno ocenil rezultate, ki so jih v SR Bosni in Hercegovini že dosegli. Kajti to je, je na koncu poudaril predsednik Tito, ena glavnih nalog, ki so pred ZKJ in našo družbo v celoti.

Izjava Kosta Nadja neposredno po vrnitvi z osmega kongresa ANPI

Potrjeno uspešno sodelovanje borcev-proti fašistov

str. 3

Akcije VDV na Primorskem Ljudstvo kot veriga

str. 4

Partizanska vojska je bila nepremagljiva

str. 5

Sredi puščave Titovi vojaki

str. 6

Skrb za socialno in kulturno svobodo

str. 7

Z obiska na Koroškem

str. 8

Izza kulis tržaškega procesa

str. 9

TV 15 za mladino

stran 18. in 19

Že več kot deset dni se vrste v vojašnicah širom po naši domovini slovesne zaobljube mladih vojakov. Zaobljublajo se, da bodo zvesto služili domovini, branili pridobitve narodnoosvobodilnega boja in revolucije, predvsem bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti.

Na fotografiji: Dijakinje celjske gimnazije pripenjajo pripadnikom Jugoslovanske ljudske armade nageljkice

Foto: EGON ŽIŽMOND

Potrjeno uspešno sodelovanje borcev protifašistov

V torek zvečer se je vrnila z osmega vsedravnega kongresa italijanskih partizanov delegacija Zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, ki jo je vodil general armije in predsednik jugoslovanske borčevske organizacije Kosta Nadj. Neposredno po prihodu iz Italije, smo zaprosili predsednika, da nam pove nekaj vtisov z omenjenega kongresa.

TOVARIS PREDSEDNIK! BREZ DVOMA NI LAHKO IZDVOJITI POSEBNE VTISE IZ OKVIRA OSMEGA KONGRESA ANPI, SAJ JE SLO ZA ZELO ŠIROKO, VSESTRANSKO IN USPEŠNO MANIFESTACIJO NEKDANJIH ITALIJANSKIH PARTIZANOV. PA VENDAR, KAKŠNI SO VAŠI VTISI S TEGA KONGRESA?

KOSTA NADJ: Če bi že poskušali strniti občutke, ki smo jih dobili na osmem kongresu ANPI, v vodilno misel, bi morali poudariti, da to ni bil le vsedravn kongres italijanskih partizanov, pač pa kongres vseh protifašističnih sil v Italiji. Na kongresu je bila potrjena izredna solidarnost nekdanjih borcev, organizatorjev vstaje in protifašistov, ki tudi dandanes, v trenutkih kriz, ki težijo Italijo, poskušajo najti najboljšo pot, po kateri bi se država rešila težav. Borci protifašisti si prizadevajo, da bi na osnovi svetlih tradicij protifašističnega odpora ponovno zbrali napredne in demokratične množice v Italiji, ki naj bi bili vodilna sila pri odpravljanju gospodarskih in drugih težav.

KAJ LAHKO POVESTE, TOVARIS PREDSEDNIK, O SODELOVANJU ZZB NOV JUGOSLAVIJE Z ANPI?

KOSTA NADJ: Na kongresu je bilo potrjeno zelo uspešno sodelovanje italijanskih in jugoslovanskih borcev — protifašistov. Tega smo še posebno veselili. Prijetno je bilo na slehernem koraku občutiti, da je to naše sodelovanje cenjeno in da se v Italiji spoštuje prispevek jugoslovanskih borcev v protifašističnem odporu v Italiji. V stikih, ki smo jih imeli te dni, smo oboji dokazovali, da je v nas še vedno prisotna ideja, ki nas je vodila v narodno-osvobodilnem boju, ideja naše enotnosti.

Kadar govorimo o sodelovanju ANPI in ZZB NOV Jugoslavije imamo v mislih dolgo in uspešno prehojeno

pot, s tem v zvezi pa trdno osnovo, na kateri smo in še vedno gradimo naše medsebojne odnose. To sodelovanje dveh borčevskih organizacij je še toliko pomembnejše, ker je v svojem delovanju zajelo najširšo bazo. Poudariti pa velja, da je to naše uspešno sodelovanje pogosto pogojevalo tudi sodelovanje drugih organizacij in institucij na najrazličnejših področjih.

VE MO, DA STE SE V ČASU, KO JE POTEKAL OSMI KONGRES ANPI, SEŠTALI S ŠTEVILNIMI DELEGACIJAMI. KAJ LAHKO POVESTE O TEH POGOVORIH?

KOSTA NADJ: Pravzaprav je bilo pričakovati, da bo na kongresu precejšnje število predstavnikov protifašističnih organizacij iz mnogih evropskih držav. Predstavniki ZZB NOV Jugoslavije smo imeli pogovore z vsemi, s katerimi tudi vzdržujemo dvostranske odnose in s katerimi skupno nastopamo v raznih večstranskih akcijah, ki potekajo po borčevski liniji. Znano je, na primer, da smo pred nedavnim dali idejo za svetovni posvet borcev v zvezi z razorožitvijo. Upamo, da bomo lahko to, v svetu že podprto idejo, kmalu uresničili.

Naš predstavnik Branko Golović, sekretar za mednarodno sodelovanje pri zveznem odboru ZZB NOV Jugoslavije, je sodeloval na posvetu za okroglo mizo. Posvet je bil organiziran za tuje udeležence. Na njem so govorili o vprašanjih boja za mir, evropske varnosti in razorožitve. Tovariš Branko Golović je namenil posebno pozornost položaju v Sredozemlju. Mislimo namreč, da bi bilo zelo koristno, če bi borci — protifašisti s sredozemskega območja uspešno izpopolnili medsebojno sodelovanje in dogovarjanje. Gre za območje, ki je lahko vsak trenutek žarišče novega svetovnega spopada. Takšna prizadevanja pa bi bila tudi nadaljnji prispevek k evropskemu sodelovanju borcev.

Zelo sem zadovoljen, da sem se imel priložnost srečati s številnimi italijanskimi borci, ki so se borili v Jugoslaviji. To so bila srečanja z našimi dobrimi prijatelji, ki s spoštovanjem varujejo spomin na naš skupni boj.

V SVOJEM GOVORU STE, TOVARIS PREDSEDNIK, NAMENILI POSEBNI DEL VPRAŠANJU POLOŽAJA NARODNOSTNIH MANJSIN...

KOSTA NADJ: Da, v govoru sem poudaril, da so v nekaterih državah še vedno primeri prizadevanj, da bi zbrisali jezik, kulturo in zgodovino posameznih manjšin. Seveda takšna negativna prizadevanja kvarno vplivajo na odnose med določenimi državami, omogočajo pa tudi delovanje šovinističnih in nacionalističnih elementov, nenavsezadnje dajejo prostor tudi za delovanje revanšistov. Slednje sem v svojem govoru še posebno poudaril.

IN V ČEM MISLITE, JE POMEN OSMEGA KONGRESA ANPI ZA ITALIJANSKO JAVNOST?

KOSTA NADJ: V vsakem primeru pomeni veliko že to, da v Italiji obstojajo protifašistične in demokratične sile, ki solidarno in s skupnimi napori dajejo prispevek pri iskanju rešitev, ki naj bi italijansko družbo rešila sedanje krize.

Velik pomen kongresa je tudi v tem, ker se je pokazalo, da je živa ideja protifašizma, ki postaja najširša osnova sodelovanja italijanskih množic. Ideali odpora se dandanes v tej družbi zelo negujejo in so vse bolj prisotni

tudi v tistem delu italijanske družbe, ki jim doslej ni namenjala pozornosti.

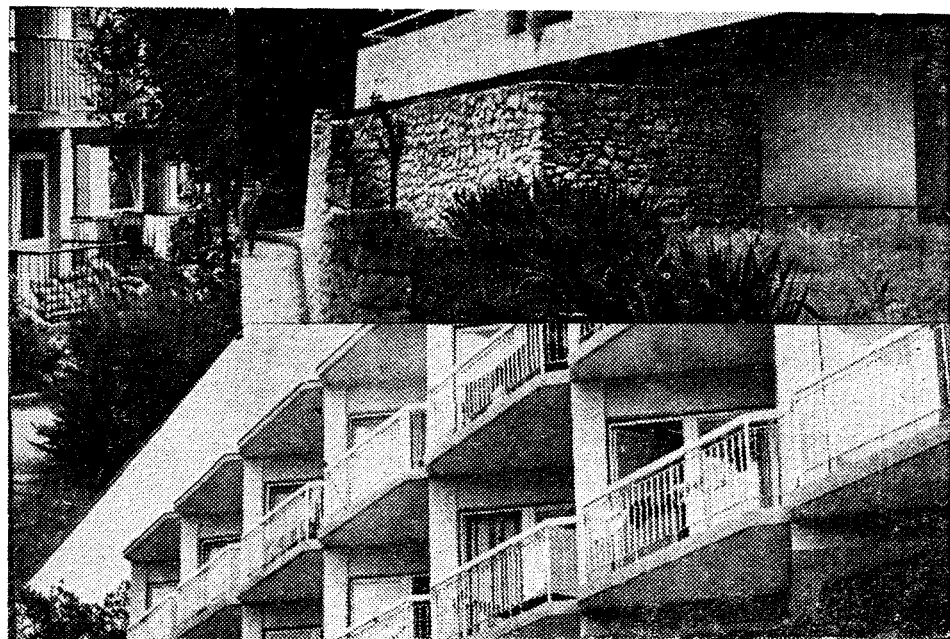
SLISALI SMO, DA JE BIL NASTOP JUGOSLOVANSKE DELEGACIJE NA OSMEM KONGRESU ANPI IZREDNO TOPLO POZDRAVLJEN. KAJ LAHKO POVESTE O TEM?

KOSTA NADJ: To je res. Poudarim naj, da smo se razprave lotili analitično in da smo v njej obdelali vse tiste probleme, ki dandanes zanimajo borca protifašiste.

Zelo sem zadovoljen, da je prišlo do teh srečanj, da sem se sestal s predstavniki ANPI, ki so našli prizadevni sodelavci v mednarodni aktivnosti borcev — protifašistov. Mislim, da je bilo tokrat prvič v naših dvostranskih odnosih z Italijo organiziran obisk na nivoju predsednikov. To pa kaže na pomen, ki ga dajemo razvoju in sodelovanju ter prijateljstvu med borci in narodi dveh sosednjih držav.

V veliko zadovoljstvo mi je bilo tudi, da sem se lahko pred vrnitvijo v domovino srečal z našimi tovariši, ki žive v Trstu in okolici — z borci, ki predano razvijajo ideje revolucije.

Pogovarjal se je: SILVO TERSEK

KOSTA NADJ OBISKAL ZDRAVSTVENO-REKREACIJSKI CENTER V STRUNJANU — General armije in predsednik zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije Kosta Nadj se je med obiskom v Sloveniji, o katerem smo poročali v prejšnji številki našega časnika, ustavil tudi v Zdravstveno-rekreacijskem centru v Strunjanu. S posebnim zanimanjem si je ogledal njegov hidro in fizioterapevtski del, se pohvalno izrazil o urejenosti doma, predvsem pa izredni skrbi, ki jo zdravstveno in drugo osebje Zdravstveno-rekreacijskega centra v Strunjanu posveča vsem, ki v tem domu za vojaške invalide iščejo počitka oziroma zdravniške pomoči.

M. Š.

Posvetovanje občinskih upravnih organov za ljudsko obrambo

V Ljubljani je bilo 28. oktobra posvetovanje občinskih upravnih organov za ljudsko obrambo, ki ga je vodil republiški sekretar za ljudsko obrambo Miha Butara.

Posvetovanja so se udeležili predstavniki republiškega štaba za teritorialno obrambo, poveljstva ljubljanske armadne oblasti, Sveta za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito pri republiški konferenci SZDL, ljubljanskega vojaškega okrožja in več kot 200 občinskih upravnih delavcev za ljudsko obrambo.

Uvodno besedo je imel republiški sekretar za ljudsko obrambo Miha Butara, ki je najprej poudaril nujnost tega posveta.

V letošnjem letu je bilo namreč republiško posvetovanje na temo »Uresničevanje ciljev in konkretizacije nalog v zvezi s podružbljanjem splošne ljudske obrambe in njenim razvojem v prihodnjem petletnem srednjeročnem planskem obdobju« in sprejeti ustrezni zaključki, sprejet je bil družbeni plan SR Slovenije za obdobje 1976—1980, kjer je tudi prvič zajeto področje ljudske obrambe, medrepubliški dogovor o skupnih temeljih za financiranje ljudske obrambe, sprejeta sta bila ter začela tudi veljati republiški zakon o ljudski obrambi in zakon o družbeni samozaščiti, varnosti in notranjih zadevah.

Vsi navedeni dokumenti so narekovali potrebo po sklicu tega posvetovanja, kjer bi se dogovorili o nalogah, ki izvirajo iz sprejetih dokumentov, posebno še o nalogah, ki izvirajo iz novega republiškega zakona o ljudski obrambi. S tem zakonom se morajo namreč natančno in študijso seznaniti vsi upravni delavci za ljudsko obrambo v družbenopolitičnih skupnostih in takoj nato začeti z usklajevanjem vseh nadaljnjih obrambnih priprav z določbami tega zakona.

Po uvodni besedi so imeli predstavniki republiškega sekretariata za ljudsko obrambo referate o vojnopolitični oceni, problematiki v zvezi z izdelavo obrambnih načrtov, civilni zaščiti, obrambni vzgoji, zvezah in službi OJOA, republiškem zakonu o ljudski obrambi ter varnostni problematiki.

Po referatih, razpravi in vrsti postavljenih vprašanj, so bili sprejeti sklepi z vseh področij dela občinskih upravnih organov za ljudsko obrambo, ki bodo tem organom vodilo pri njihovem nadaljnjem delu in krepitvi obrambne sposobnosti v občinah, krajevnih skupnostih ter temeljnih in drugih organizacijah združenega dela.

Žirija za podeljevanje Priznanj Osvobodilne fronte slovenskega naroda pri Republiški konferenci SZDL Slovenije

RAZPISUJE

na podlagi določil 5. in 8. člena Pravilnika o podeljevanju Priznanj Osvobodilne fronte slovenskega naroda in o delu žirije

20 PRIZNANJ OSVOBODILNE FRONTE ZA LETO 1977

1. Priznanje je namenjeno tistim posameznikom in organizacijam, ki so s svojim delom, posamezniki pa tudi z drugimi osebnimi kvalitetami prispevali k dosegom trajnejšega pomena in s tem:

— tvorno vplivali na razvoj naše samoupravne socialistične družbe
— prispevali k uresničevanju ustavno opredeljenih družbenoekonomskih in političnih odnosov na posameznem področju družbenega življenja in dela ter v družbi nasploh
— prispevali h krepitvi SZDL kot fronte vseh delovnih ljudi in občanov ter njihovih organiziranih socialističnih sil

— z organizirano akcijo pospeševali neposredno uveljavljanje delovnih ljudi in občanov kot subjektov odločanja na vseh področjih in v vseh sredinah družbenega življenja.

2. Predloge lahko oblikujejo krajevne in občinske organizacije SZDL, delovne in druge organizacije, samoupravne skupnosti, vodstva družbenopolitičnih organizacij v republiki, družbene organizacije in društva ter občani.

3. Predloge z zgoščeno in konkretizirano obrazložitvijo in utemeljitvijo naj predlagatelji posredujejo Žiriji za podeljevanje Priznanj OF pri RK SZDL Slovenije, Ljubljana, Komenskega 11, najkasneje do 15. januarja 1977.

Žirija za podeljevanje Priznanj OF pri RK SZDL Slovenije

Uspešno izpeljana zaseda

Podtalna dejavnost sovražnika in domačih izdajalcev je bila med NOB na Primorskem manjšega obsega kot recimo v drugih krajih Slovenije. Zategadelj so lahko enote Vojske državne varnosti na tem območju sovražniku večkrat pripravile udarce z bojnimi akcijami, kar je bila njihova dopolnilna naloga. Seveda pa so morale te akcije prilagoditi številčnemu stanju enot VDV (čete so imele povprečno 20 borcev). Načeloma tudi niso imele težkega orožja. Z lahkim avtomatskim orožjem, s katerim je bila oborožena večina borcev, so izvajale nenadne vpade, diverzije in atentate, zasede in druge drzne akcije. Tak način akcij enot VDV je izhajal tudi iz navodil poveljstev, pa seveda iz mladostne zagnanosti, samoiniciativnosti, domiselnosti in hrabrosti borcev enot VDV.

Tudi tretja četa drugega bataljona druge brigade VDV je spomladi in poleti leta 1944 izpeljala večje število drobnih, vendar uspešnih akcij. V tistem času so sestavljali četno poveljstvo:

Viktor Kanalec — Blisk (komandir)

Kamilo Brešan — Bojan (polikomisar)

Jože Kravanja — Krpan (namestnik komandirja)

Alojz Ferjančič — Ljubo (pomočnik polikomisarja)

Naša četa je, od druge polovice maja do konca prve polovice junija 1944 leta taborila v bližini vasi Krn na Kobariskem. Takrat je štela približno 18 borcev. Njihova povprečna starost je bila okoli 20 let. Obveščevalni podatki v tistih dneh so govorili o tem, da je sovražnikov promet na asfaltirani cesti Kobarid — Tolmin dokaj živ. Četno poveljstvo se je takoj odločilo za akcijo. V okviru priprav za izvedbo zasede smo poslali obveščevalca na desni breg Soče, da bi iz-

bral najbolj ustrezno mesto za uresničitev akcije. Na osnovi njegovih predlogov smo se odločili postaviti zasedo ob mostu čez hudournik Beli potok, ki leži nekje na polovici ceste med vasi Kamno in Volarje, vendar na nasprotnem bregu Soče. Torej, šlo je za most na asfaltirani cesti približno 1800 metrov jugovzhodno od cerkve v Kamnem, oziroma 1600 metrov jugozahodno od Volarij. Most (železobetonski) so partizanske enote raztrele ob kapitulaciji Italije, vendar ga je okupator dokaj hitro ponovno usposobil z novo leseno konstrukcijo.

SOVRAŽNIK JE PRIHAJAL S KOBARIŠKE SMERI

Ponoči 16. na 19. maj je večji del čete zapustil taborišče Strmoje pri Krnu in se spustil do Volarja, v dolini Soče. V taborišču je ostalo le nekaj borcev (straža, kuhar in intendant). Naša skupina je štela približno 12 mož. Edino možnost za prehod Soče,

ki je na tem delu precej globoka in deroča, je predstavljala uporaba brvi (dolge približno 200 m) južno od vasi Selišče. Zategadelj smo opravili pot, ki vodi iz Volarja do brvi, zelo previdno. Precej časa smo opazovali drugi breg reke. Ko smo ugotovili, da sovražnika ni, smo hitro prešli brv, asfaltirano cesto in se v polnem teku pognali do gozda.

Najbolj verjetno je, da so italijanske fašistične (alpinske) enote tiste dni prevzele postojanke od Nemcev v dolini Soče in Bače in hkrati tudi ustanovljali nove. Še pred zoro 19. maja smo prispeli na določeno mesto in hitro zasedli položaje.

Prva skupina zasede, približno polovica borcev s komandirjem in puškomitraljezom (lahka breza) je zasedla položaj tik nad asfaltno cesto na desni strani hudournika (glej sliko — 1). Napad je bil usmerjen proti zahodu (Kobaridu).

Druga skupina, z namestnikom komandirja, je bila na nasprotni strani hudournika, tako razporejena, da je bil napad usmerjen proti vzhodu (Tolminu). Oddaljenost borcev od mostu je bila od 20 do 40 metrov. V obe smeri smo postavili opazovalnice, ki bi nas s pomočjo dogovorjenega znaka na prihod sovražnika opozorili.

Okoli 4. ure zjutraj se je zdanilo. Bilo je precej hladno. Zjutraj je bilo še nekaj me-

tel! Ka naj to pomeni? Sele ko je tovornjak prispel na drugo stran mostu se je oglašil prvi rafal. Sledil je peklenški ogenj. Kamion je za nekaj trenutkov obstal. Nastalo je vpitje. Klobuki so padali po cesti. Nekaj vojakov je skočilo s tovornjaka in s podoficirjem zbežalo skozi grmovje proti Soči. Tedaj je tovornjak spet odpeljal. Hkrati smo zaslišali močno brnenje motorjev, ponovno iz smeri Kobarida. Komandir je ukazal umik. Z veliko naglico smo se umaknili proti Kolovratu. Padali smo in večkrat drsili tudi navzdol po strmih pobočju, ki nam je tedaj predstavljalo najtežjo oviro. Kmalu zatem je sovražnik začel streljati po gozdu. Tu ni tam je kakšna svinčenka preletela tudi prek naših glav. Ko je komandir ocenil, da smo že izven neposredne nevarnosti, smo se ustavili, zbrali in oddahnili. Potem smo urejeno nadaljevali z umikom vse do vasi Foni. Na severnem pobočju Kolovrata.

Tam smo ostali do naslednjega dne. Čeprav smo bili prepričani, da smo zadali sovražniku precejšnje izgube, nismo bili povsem zadovoljni. Ostali smo brez plena. Ugotovili smo tudi, da je bil voznik tovornjaka mrtev. Njegovo mesto je prevzel neki oficir, ki je kamion odpeljal naprej. Sicer se pa tudi v primeru, če bi tovornjak dokončno obstal, ne bi dalo storiti nič več, zaradi nenadnega prihoda novih sovražni-

ZAPISI IZ NAŠE REVOLUCIONARNE PRETEKLOSTI

gle, ki se je pozneje izgubila. Vidljivost je bila takrat zelo dobra.

Postajali smo vse bolj nestrpni.

Nekaj med 7. in 8. uro smo zaslišali močnejše brnenje motorjev. Brnenje je prihajalo iz smeri Kobarida. V zasedi je bilo vse nared. Čez nekaj trenutkov je druga skupina prejela znak opazovalca in ga hitro posredovala do prve, komandirjeve skupine. Bilo je dogovorjeno, da bo ogenj odprl najprej vodja tiste skupine, ki ima usmerjeno orožje v smeri, od koder prihaja sovražnik. Dogovorili smo se tudi, da na močnejšo sovražnikovo kolono ne bomo streljali, ker so bili pogoji za umik proti Kolovratu zelo težki in neugodni (strmo, brezpotno in zelo gosto pogozdeno zemljišče).

KLOBUKI SO PADALI PO CESTI

Kmalu za tem se je pred mostom ustavil vojaški tovornjak. Bil je poln italijanskih vojakov z alpskim klobukom. Ob straneh je bil zavarovan z visokimi stranicami. Vsi vojaki so stali. Njihove glave in ramena so bile nezavarovane. Iz tovornjaka je izstopil vojak (mislim, da je bil podoficir); ki je začel opazovati most. Kmalu je zavpil: »Si puo andare avanti! (Lahko gremo naprej) in z rokami usmerjal vozilo čez leseni most. Le-ta je bil ožji od asfaltiranega cestišča.

Tovornjak je peljal počasi naprej. Že je bil na sredini mostu, ogenj pa se še ni za-

NA DRUGI STRANI SOČE — RAZVESELJIVA NOVIC

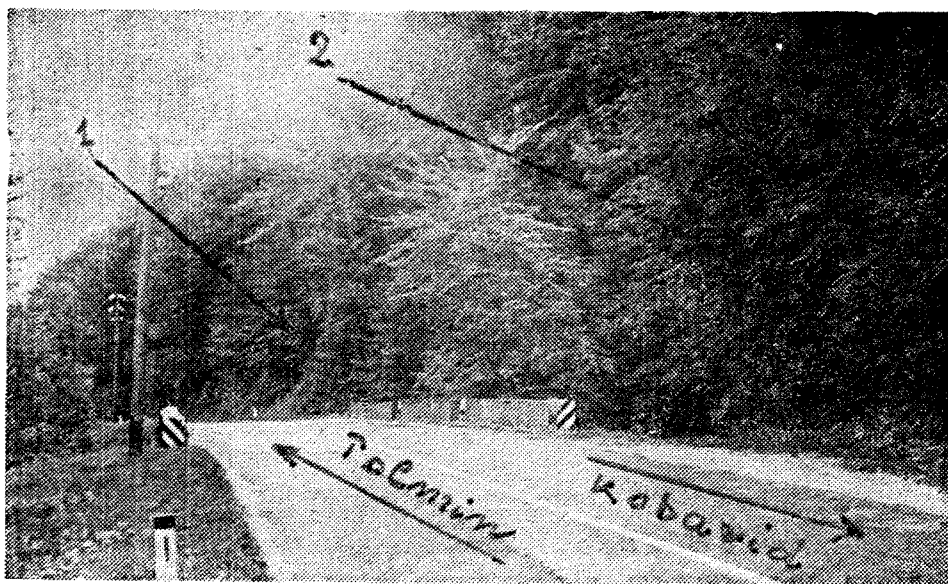
Kasneje nam je komandir pripovedoval, da je pravočasno ukazal puškomitraljezu, naj odpre ogenj. Žal je le-ta na začetku zatajil. Medtem se je vreme poslabšalo. Začelo je močno deževati. Soča je hitro naraščala in spremenila barvo.

Dvajsetega maja proti večeru smo se spustili v dolino. Pri zelo pozornem opazovanju položaja ob brvi čez Sočo smo ugotovili, da je sovražnik postavil stražo ob seniku, ki je stal tik ob asfaltirani cesti. Sklepali smo, da je sovražnik postavil postojanko v Volarju in da ima pri seniku le stražo. Za prehod Soče nismo imeli drugih možnosti. Kaj narediti? Že smo mislili počakati čez noč v gozdu, ko se nam je sreča nasmejala. Stražar se je umaknil v senik in ga lep čas ni bilo več opaziti. Takoj smo odločili: hitro in tiho čez brv! Tako smo tudi storili. Ko smo prispeli na drugi breg Soče, smo nadaljevali pot mimo Volarja proti Krnu.

Dan ali dva kasneje smo izvedeli, da je sovražnikov tovornjak prispel v Tolmin z 8 mrtvimi in 17 ranjenimi vojaki.

Te novice smo bili veseli, saj smo brez lastnih izgub povzročili sovražniku precej težak udarec.

KAMILO BRESAN

Prizorišče akcije. Tedaj je tu, čez Beli potok, stal leseni most.

Ljudstvo kot veriga

Dandanes imam več kot šestdeset let in sleherni leto v septembru se spomnim na tiste dni. Bilo je natančno 7. septembra leta 1943. Bila sem aktivistka in takrat sem odhajala na sestanek na Prežo pri Dolnji brigi. Nenadoma so se odprla hišna vrata kot bi se vanje močan veter uprl. Na pragu je obstala vsa zasopla in potna od pretečene poti Tončka iz Rogatega hriba.

»V sovražnikovi postojanki na Moravi se je nekaj zgodilo. Tako se prerekajo, da se sliši daleč naokrog. Kot nori tekajo gor in dol po vasi kot bi nekaj iskali.« Tako je rekla Tončka in še dodala: »Kaj če jih ni vrag vzel, če ni kapitulacija?«

Še vedno vidim tiste poglede, hrepenenja po želji, da bi bila to resnica. Po sestanku sem odšla z mladinko Tončko na Brigo. Pozno v večer smo

se v vasi pogovarjale o naši in o mladinski organizaciji. Pa je prišel do nas neki partizan. Sedel je v travo in pripovedoval, kaj je opazil v sovražnikovih postojankah. Nikjer patrolj kot navadno, nikjer nobenega strela. Rekel je tudi, da je sicer slišal o neki kapitulaciji, da pa ne ve natančno kje, kdo in kdaj. Me pa smo že tisto noč veselo vzklikale, skoraj prepričane, da je Italija kapitulirala.

Naslednjega dne je bila novica dokončno potrjena. Saj tiste radosti sploh ni mogoče popisati. Vem, da sem odšla v skupini tovarišic Milke Ožbolt iz Brige in Fanike Košir, ter partizanke Slavke še tisto jutro kar čez hrib Krempo po strmi stezi navzdol v Bosiljvo loko in naprej v Osilnico. In tam nekje na cesti nas je nekdo fotografiral. Povsod so plapolale zastave, zdelo se nam je, da je tudi vse pelo

Italijanski vojaki so v dolgih kolonah odhajali iz naših krajev. Takrat so bile naše brigade noč in dan na nogah, ker so razoroževale poraženo vojsko. Ponekod pa so še vedno potekali ogorčeni boji z belogardisti in plavogardisti kot recimo v Grčaricah, na Turjaku...! Terenski odbori OF so imeli polne roke dela. Zaupnike je bilo treba postaviti tudi v tistih vaseh, ki nam pred tem niso bile dostopne. Pred nami je bil namreč še neizprosen boj za izgon nacistov iz naše domovine. Vsi, ki so bili takrat količkaj sposobni, so prišli za puške. Po vaseh so stražili noč in dan. Starčki, ženske, mladinci in tudi pionirji — vsi so bili naša vojska.

Bilo je približno kilometer pred sedežem rajona, kamor sem bila namenjena. Izza grma je stopil pionirček z leseno puško (pozneje sem zvedela, da je bil to Melinkov iz Mozlja). Zelo resno me je vprašal, kam sem namenjena. Ko sem mu odgovorila, je odločno zahteval, da ostanem na mestu, dokler se ne vrne. Smuknil je za grmovje in ko se je vrnil, mi je pokazal pot v sedež rajona.

Da, velikokrat se spomnim na čase, ko je bilo naše ljudstvo kot veri-

ga. Vem, tudi dandanes bi bili v podobnih okoliščinah tak!

IVANA TANKO

O našem narodnoosvobodilnem boju je bilo napisanega že obilo gradiva, tako o posameznih dogodkih kot tudi celovitih študij. Kljub temu pa nas ta naš boj še vedno zanima bodisi tiste, ki niso aktivno sodelovali v njem, bodisi tiste, ki so nosili na svojih plečih vse tegobe štiriletnih bojev. Ta boj je v svojih posameznostih pa tudi splošno vzeto prava zakladnica, nenehen vir najrazličnejših idej, ki niso presahle ob koncu vojne, pač pa je poznavanje tega boja najbolj-ši kazipot, kako je treba tudi v prihodnje ubraniti svobodo, neodvisnost, socialistično družbeno ureditev... Lado Ambrožič-Novljan, general JLA v pokoju, je eden izmed tistih, ki svoje izkušnje in izkušnje drugih nenehno analizira, sintetizira in primerja, kajti partizanska taktika nam bo lahko še kako potrebna, morda že danes, morda šele jutri, morda pa nikoli... Ampak kljub temu ni pouk o njej, pa čeprav no vinarsko hiter, nikdar odveč. Prislunimo mu torej.

Partizanska vojska je bila nepremagljiva

Partizanski način bojevanja v zgodovini človeštva pravzaprav ni nič novega, saj guerilo poznamo že od prej. Vzemimo samo špansko guerilo (od tod tudi ime) proti Napoleonovi vojski. Tudi Španci so se takrat borili proti okupatorju. Toda naš partizanski boj ni bil guerila, to je bila partizanska vojna. Da smo se vzdignili proti okupatorju v tedanjem obdobju in pod takšnimi pogoji, pomeni nekaj več. Razen tega pa je bila naša partizanska vojna ne le kvantitativna, pač pa tudi kvalitativna preskok. Mi, pa tudi drugi narodi, ki so se učili na naših izkušnjah, so s partizansko vojno dobili v roke takšno orožje, ki ga ima vsak narod, tudi najrevnejši.

Tisto, kar je bilo v naši partizanski vojni najpomembnejše, je bila moralna plat upora. Kljub težki situaciji, se nismo le uspeli ohraniti, ampak smo iz nič ustvarili novo armado, novo državo in celo nove družbene odnose.

Leta 1941 so bile okoliščine izjemne. Upreti se ni bilo lahko. Za to pa bi se moral tudi danes vsak narod, ki hoče biti narod, upreti agresiji, pa če je položaj še tako brezizhoden. Sicer pa povzemimo misel velikega ruskega epika Tolstoja, ki je dejal, da je moč narod premagati le takrat, če sam pristane na to.

»Mislim, da je ta misel izhodišče,« pravi Novljan, »saj tudi v vojaškem pogledu drži, da je enota obkoljena šele takrat, če to sama prizna.«

Partizanske enote so bile mnogokrat obkoljene, pa se niso vdale. Niso priznale, da so obkoljene. Iz tega odseva volja ljudstva in njegove moči, kajti še tako majhno in ozko obkoljeno enoto je težko uničiti, če se bojuje do zadnjega. Prav to je moralna moč, ne le za tiste, ki se bojujejo, ampak tudi za ves narod. Spominjamo se samo, kakšen hud šok je v Veliki Britaniji med drugo svetovno vojno povzročila vdaja Singapura, za katerega je veljalo, da ga ni moč premagati.

Sicer pa Novljan meni, da imamo tudi mi sami marsikdaj napačne pojme o tem, kaj je to partizanska taktika. Omenil je, da je prebral knjigo nekega našega uglednega stratega, ki pravi, da so za partizansko taktiko značilni: presenečenje, nenadni manevri ter dobro preštudirani cilj.

»To pa ne drži,« pravi Lado Ambrožič, »omenjene tri vojaške elemente najdemo v obliki zakladnice prijemov vseh vojsk. Vsaka vojska, ne le partizanska, si prizadeva dobro preštudirati cilj in vsaka vojska želi presenetiti nasprotnika.«

SVOBODA AKCIJE

Po mnenju generala Novljana, sta za partizansko taktiko pomembni dve stvari, ki se odražata v svobodnosti. To je svobodnost v planiranju in svobodnost v izvajanju bojev.

Vzemimo napad na sovražno postojanko. Cilj partizanskega poveljnika je bil seveda, da to postojanko zavzame. Toda, če se mu je za hrbtom pojavila sovražna enota, je lahko sam takoj odločil o tem, ali bo z napadom nadaljeval ali pa se bo umaknil. Novljan pravi, da v partizanih nikdar nihče ni bil poklican na odgovornost, ker se je umaknil. Zaradi tega so poveljniki kritizirali, ne pa klicali na odgovornost.

Prav ta svobodnost izbire cilja, ki si ga je partizanska enota izbrala, brez ukaza od zgoraj in hitra prilagoditev na spremembe, ki so lahko med akcijo nastale, je bila ena od udarnih moči naše partizanske vojske.

Drugi tak element je bila svobodnost manevra. Pri tem ne mislimo le na gibanje, ampak pomeni manever tudi koncentracijo enot. Tudi tu ni bilo nikakršnih ukazov,

pa tudi ne ovir. Partizanske enote so se združevale in razdruževale, tako kot so narokovale potrebe.

NEVARNOST DOLGIH POSTANKOV

V partizanski taktiki je veljalo pravilo, da se enota ne sme dalj časa zadrževati na istem mestu. Naše največje tragedije je povzročilo prav nespoštovanje tega pravila. Pohorski bataljon je hotel prezimiti na enem in istem mestu. Bil je izdan, obkrožen in uničen. Tudi 4. bataljon Cankarjeve brigade je bil mesec dni na enem in istem mestu in tudi on je doživel katastrofo. Novljan pravi, da so v štabu 9. korpusa dobro vedeli, da nikjer ne smejo biti dlje kot en teden in tega so se tudi dosledno držali.

Omenil je tudi pohod 14. divizije skozi Stajersko. Meni, da je bila to dvorezna zahteva glavnega štaba, ko so zahtevali, naj kar 1.100 borcev ostane čez zimo skupaj. Po Novljanovem mnenju bi se morali borci 14. divizije raziti v manjše enote takoj, ko je zapadel visok sneg. Tako je 14. divi-

Seveda pa kar naprej ni šlo po tej poti. Pri tem je treba omeniti, da smo pred vsem zasledovali dva najpomembnejša momenta. Prvič smo se borili za to, da nas priznajo kot regularno armado, pa čeprav partizansko, drugič pa smo se morali boriti za priznanje naše vlade, saj so vsi zavezniki takrat priznavali le emigrantsko vladu v Londonu. Končno se je morala naša vojska z osvoboditvijo Srbije vključiti tudi v frontno formacijo, kjer pa so zahteve in pogoji bojevanja bistveno drugačni od partizanskih.

KOMANDIRJEVO SPRIČEVALO JE OSEBNI ZGLED

Sicer pa je bila partizanska vojska v svojem bistvu demokratična. Ta demokratičnost se je izražala še zlasti v tem, da je k uspehu pripomogel vsakdo po svojih sposobnostih. Tu velja omeniti tudi četne konference, kot organe, v katerih je vsakdo izrazil svoje mnenje, prispeval k najbolj-šim rešitvam.

tizanskega borca, ne po hrani, ne po obleki, pa tudi plačan ni bil, hitro spoznamo, da so bili partizanski poveljniki ljudje visokih moralnih vrednot.

BOREC NI BIL NIKDAR ŠTEVILKA

Demokratizacija partizanske vojske pa se je kazala tudi v tem, da vojak ni bil kmet na šahovnici, ampak človek, osnovna enota, iz katere je bilo stekano celotno partizansko gibanje. Prav zaradi tega je bila partizanska vojska ljudska vojska.

Same četne konference oziroma sestanki pa so bili namenjeni predvsem učenju in pripravam. Učiti se je bilo treba nenehno. Pri tem so bile četne konference namenjene bolj praktičnim, lahko bi rekli vsakdanjim problemom, niso se pa toliko ukvarjale z revolucionarnimi vprašanji. Tem vprašanjem so se bolj posvečale skojevske in partijske organizacije. Sestanki Skoja oziroma partijski sestanki pa so pozneje prevzeli delo četnih konferenc, saj so v partizanih v Skoj oziroma v partijo

Čeprav so bili borci tudi na pohodu precej obloženi s orožjem, ni manjkalo harmonike in petja (iz albuma Jožeta Petka: »Štirinajsto divizijo«).

zija morala sprejeti hude boje. Celo Nernci, ki so 14. divizijo zasledovali s 3.000 možmi, so obupali, kajti od teh 3.000 mož jih je 600 do 700 omagalo zaradi nenehnih več tednov trajajočih naporov. To priznavajo tudi nemški dokumenti.

POVELJNIK, RAZPET MED ZMAGO IN PORAZOM

Čeprav je bil partizanski poveljnik v svojem odločanju mnogo bolj svoboden, kot je poveljnik neke enote v klasični armadi, pa je bila ta svobodnost odločanja zanj prej breme kot olajšava. Medtem ko je poveljnik neke enote v klasični armadi v bistvu samo poslušna transmisija za izpolnjevanje ukazov, pa je bil partizanski poveljnik razpet med zmago in porazom, to zmago ali poraz pa si je krožil sam.

Velika demokratičnost partizanske vojske se je kazala tudi v tem, da je bil komandir čete imenovan, toda na osnovi tega, kar je naredil in kar je pokazal. Partizanski poveljnik je moral z osebnim zgledom dokazati, da je primeren za poveljnika. Vsi takšni ljudje so bili visoko iniciativni in visoko inteligentni.

Partizanski poveljnik se je prav v tem oziru močno razlikoval od oficirskega kadra, kakršnega zahteva klasična vojaška doktrina. Klasični oficir je imel bolj vlogo gonjača, ki je gonil svoje moštvo v napad, pri tem pa ostajal zadaj, da bi imel pregled ali se ni kdo potuhnil. Partizanski poveljnik pa je moral z osebnim zgledom potegniti ljudi za seboj. On je moral prvi skočiti na noge in pred vsemi planiti na juriš.

Če k temu prištejemo dejstvo, da se partizanski poveljnik v bistvu ni ločil od par-

sprejemali le najboljše borce. In podobno kot smo že povedali za partizanske poveljnike, je tudi članstvo v Skoj ali partiji pomenilo predvsem dolžnost, pravice pa skoraj nobene. Preden je bilo recimo pred četo rečeno: »Bombaši, napreji!«, so se Skojevci in člani partije že prej dogovorili o tem, da bodo kot prostovoljci prehiteli vse druge. Prav zaradi takšnih zgledov je partija v partizanskih enotah pridobila tolikšen ugled, kajti noben organiziran bореc si ni upal osramotiti se pred vsemi.

Ob svobodni izbiri taktičnih variant partizanskega vojskovanja je demokratična partizanska vojska s komandantom in borbenim jedrom iz Skojevcev in članov partije, ki so z vzgledom potegnili druge borce za seboj, dosegla tolikšno moralno moč, da je bila praktično nepremagljiva.

ANDRAŽ

Sredi puščave Titovi vojaki

...Jeseni 1943, po italijanski kapitulaciji, je bilo v zaledju zavezniških sil v Italiji mnogo političnih zapornikov, konfinirancev in internirancev iz Slovenije, Dalmacije in Črne gore, torej s področij, ki so jih leta 1941 okupirali Italijani. Največ pa je bilo Slovencev in Istranov, sicer italijanskih državljanov, ki so se hoteli bojevati v vrstah NOV in PO Jugoslavije. To so bili nekdanji vojaki italijanske vojske, ki jim je ob kapitulaciji uspelo pobegniti iz vojašnic in pripadniki posebnih kazenskih enot, mladeniči od šestnajst let starost naprej. Le-te so fašistične oblasti mobilizirale v omenjene enote, da ne bi pribežali k partizanom. Razmestili so jih po Kalabriji, Siciliji in Sardiniji.

Osemnajst let sem bil star, ko so me vtaknili v italijansko vojsko. Rodil sem se v vasi Ocizla blizu Kozine. Pri hiši se je rodilo otrok za celo nogometno moštvo — enajst nas je bilo. Za vse, ki smo bili lačni kruha, je bil fašizem od prvih dni okrutni mrhovinar, ki je še najraje kļuval slovenske oči.

Rad bi se šolal, pa sem bil vesel, da sem lahko s krampi udrihal ob železniških pragovih, da sem včasih le dobil priložnostno delo na cesti ali kje drugje. Marca 1939, takrat sem delal v trgovini v Kozini, so me torej poklicali k vojakom. V Trstu in okolici sem bil do leta 1941. Kmalu po okupaciji Jugoslavije sem se na Reki povezoval z bratoma Sobol (po njima se dandanes imenuje bolnišnica na Reki). Decembra 1941 sta postala žrtvi okupatorjev, mene pa so po tistem Italijani zaprli. V dokumentih, ki so jih našli pri Sobolovih, je bil podatek, da sodelujem z »uporniki« — s skupino partizanov.

Odpeljali so me v Civitavecchio blizu Rima. Bil sem kazensko premeščen v padalsko šolo. V tistem času so Italijani ustanavljali 197. divizijo folgore za akcije v Severni Afriki. Bilo je to julija 1942.

UJET PRI EL ALAMEINU

Skozi Jugoslavijo in Grčijo smo odpotovali v Tobruk, kjer bi se morali vključiti v vojaške akcije, ki so bile načrtane prav do El Alameina. O vojaških akcijah pa niti ni bilo mogoče govoriti, saj je bila naša pot zelo lahka. Angleži so namreč izgubili v prvi ofenzivi ogromno orožja in

če bi takrat iz zaledja dobivali več streliva in hrane, bi z lahkoto prodrli prav do Sueza. Prvi bataljon padalcev, v katerem sem bil, je prispel do Kaira, ne da bi ga kdorkoli ustavil.

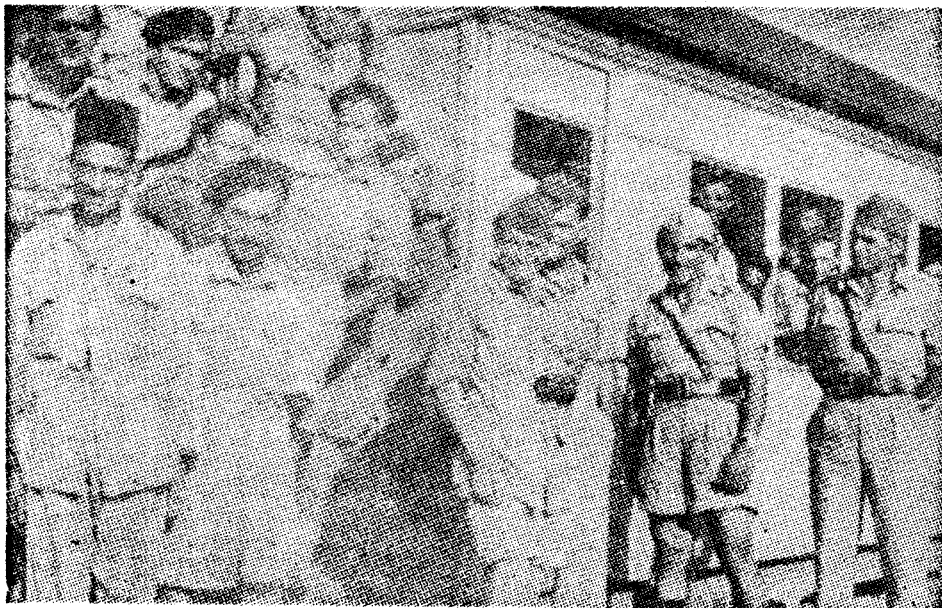
Prve italijanske divizije so bile zajete proti koncu meseca oktobra; takrat sem bil tudi sam ujet. Bilo je to v času, ko se je začelo odločno angleško napredovanje, ki se ni več ustavilo. Bili so to burni dnevi sredi golega puščavskega peska, daleč od preskrbovalnega skladišča. Včasih nas je večje lakote rešila kamela, če je srečno prešla minsko polje do dometa naših pušk. Kozarec vode je bil v tistih okoliščinah več vreden kot neskončno bogastvo v civiliziranem svetu.

Med ofenzivo v El Alameinu sem bil radiotelegrafist. Tistega dne so me poslali s plačilnimi knjižicami na fronto. Oficirji svojih plač namreč niso dobivali na bojišča, pač pa so jim bile nakazane na knjižice. Nesel sem torej tiste knjižice oficirjem v podpis in se znašel v »klinu« angleških tankov. V tako imenovano »vrečo« so ujeli celo divizijo. Bilo je to 25. ali 26. oktobra 1942.

Tisto noč sem bil s skupino vojakov v bunkerju. Zjutraj, ko smo se od tam nameravali umakniti, so Angleži začeli z napadom. Pred našim bunkerjem je stala angleška »blindaa«. Kmalu sem bil brez orožja v angleškem vozilu.

★

Moje ujetništvo je trajalo samo dva dni. Angleži so vse zajete vozili v neko zbirno taborišče sredi puščave. Taborišče je bilo

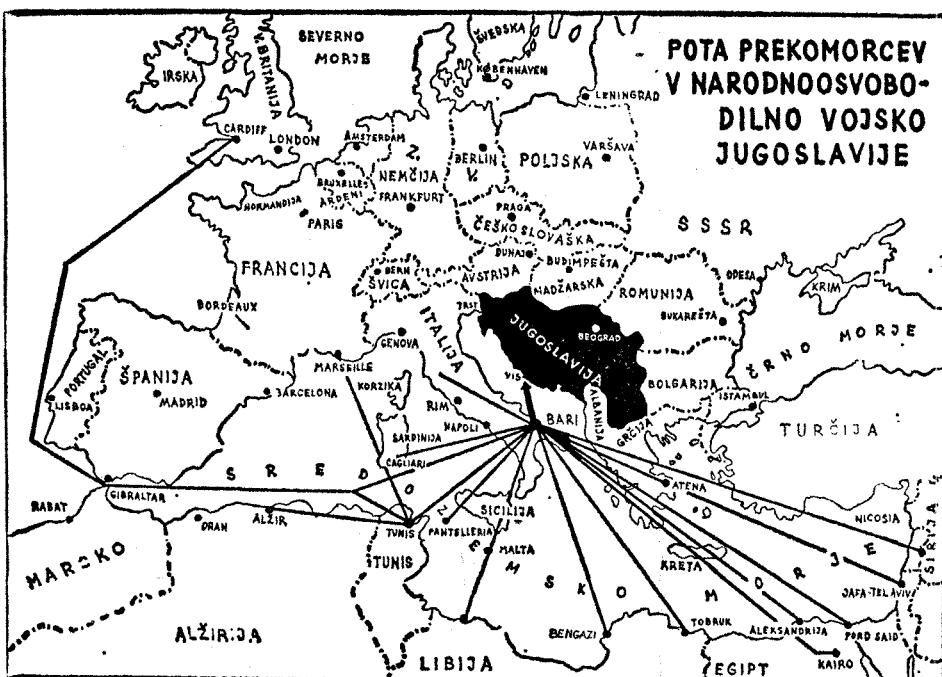

Skupina borcev I. motoriziranega bataljona NOVJ na železniški postaji v Port Saidu, Egipt, pred vrnitvijo v domovino po opravljenem tankovskem tečaju (maj 1944).

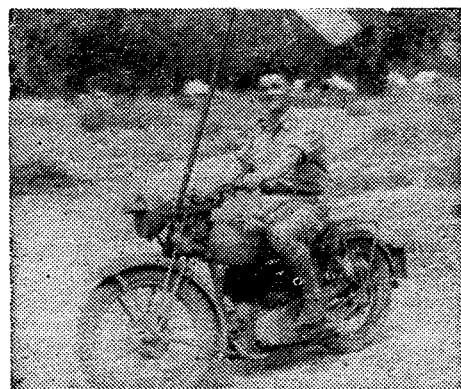
Pri vrhovnem štabu NOV in PO Jugoslavije je bila zavezniška vojaška misija, prek katere so bile vzpostavljene zveze z zavezniškimi silami v Italiji. Po drugem zasedanju AVNOJ se je naš vrhovni štab odločil poslati nekaj borcev in starešin v osvobojeni del Italije ter v Egipt, kjer naj bi prevzeli tanke in drugo opremo, ki so jo dali zavezniški kot pomoč narodnoosvobodilni vojski. Obenem pa je vrhovni štab želel doseči tudi to, da bi ti, v boju prekaljeni borci, politično delovali med ljudmi, ki so bili v tem času v raznih bazah v ozadju zavezniških sil in izpostavljali sovražnemu delovanju emigrantov.

ograjeno z žico. Spominjam se, da je bila v bližini taborišča železniška proga. Naslednjega dne smo se po njej odpeljali proti Aleksandriji. Kdo ve, koliko tisoč nas je bilo na tovornih vagonih. Tri dni smo bili brez vode in hrane. V Aleksandriji pa smo le dobili nekaj čaja in trd, konzerviran kruh. Čakali smo v vrsti, do skrajnosti se stradani. Takrat se nam je približal nek častnik in spraševal po Slovencih. Petnajst ali dvajset, kolikor se nas je zbralo, nas je odpeljal v nekaj kilometrov oddaljeno taborišče, s trsjem obdanim. Takrat je bilo sredi puščavskega peska še popolnoma prazno. Kmalu smo bili postreženi s čajem in belim kruhom.

Angleški oficir, ki je zelo dobro govoril slovensko, je jel pripovedovati, da bomo lahko odšli v jugoslovansko vojsko, da moramo zbrati še več Slovencev...; po tistem ga nismo več videli.

Naslednjega dne pa so začele prihajati še druge skupine Slovencev. Približno 80 se nas je zbralo v taborišču. Dobro smo jedli in ko so nas nekega dne obiskali še fantje in dekleta — naši izseljenci s Primorske — smo bili prav zadovoljni. Prinesli so nam civilna oblačila, bele hlače in srajce. Mislim, da nas je bilo v nekaj dneh že 150. Postavili smo šotore, postelje in organizirali naše življenje. Naj povem, da je bilo takšnih (začasnih) taborišč v okolici veliko. V njih je bilo vsaj trideset tisoč ujetnikov. V naši neposredni bližini je bilo taborišče zastraženih italijanskih oficirjev.

Dušan Povh v Haifi leta 1943

Decembra 1943 so se zbrali v Jajcu preživeli borci tankovskega bataljona 4. operativne cone Hrvatske. Potem, ko so pri vasi Jezero zakopali preostale zaplenjene tanke, so zbrani pri vrhovnem štabu NOV in POJ čakali na odhod v Italijo. Na osnovi odloka vrhovnega štaba je bilo treba zbrati šoferje, mehanike, artileriste in mitraljeze iz vseh tankovskih enot na ozemlju Slovenije, Hrvatske in Bosne. Tako se je zbrala skupina 94 borcev in čakala, da jo bodo prepeljali v zavezniške baze v Italiji in na Bližnjem vzhodu. Tam naj bi se urili na tankih zaradi formiranja novih oklepnih enot narodnoosvobodilne vojske.

Skupina je odšla iz Jajca 25. decembra 1943. Skupaj s skupino, ki se je zbrala na Otočcu in s katero so se združili v Bariju, so s posredovanjem vojne misije NOV Jugoslavije v tem kraju odpotovali v Altamuro, pozneje pa v Carovigno, približno trideset kilometrov od pristanišča Brindisi. V Carovignu je bil ustanovljen I. tankovski bataljon (motorizirani bataljon).

OBELEŽENI Z OZNAKAMI KRALJEVE VOJSKE

Našo skupino (približno 150 Slovencev) so odpeljali v »taborišče 305« v bližino Kaira. To je bilo lepo organizirano taborišče s šotori in dobro kuhinjo. Vse več se je govorilo, da bodo formirali jugoslovansko vojsko. Od poveljstva taborišča smo zahtevali, da nam omogoči boj proti fašizmu.

Spominjam se, da je prihajal v naše taborišče profesor Ivan Rudolf, ki nam je na svoj način pojasnjeval položaj v Jugoslaviji. Prizadeval se je, da bi nas prepričal za vstop v kraljevo vojsko.

Do 22. decembra 1942 se nas je zbralo v tem taborišču približno 350. V tem času je prišlo že precej oficirjev kraljeve vojske. Nekoč nas je obiskal celo Milan Prosen, major, ki je bil menda zelo priljubljen v kraljevi družini v Beogradu.

Dva in dvajsetega decembra so nas torej odeli v angleške uniforme in nas obeležili z oznakami kraljeve jugoslovanske vojske. Dan kasneje so nas prepeljali v Palestino, v kraj Atiro blizu Haife. Tam je bila že skupina Slovencev, ki je prišla v te kraje leta 1940. Spomladi leta 1943 smo že skrivaj poslušali radijske oddaje »Svobodna Jugoslavija«.

Naše vojaško šolanje, ki je trajalo do kapitulacije Italije, so vodili oficirji jugoslovanske kraljeve vojske. Naše življenje je bilo takrat že zelo dobro organizirano. Že v začetku leta 1943 smo se odločili, da v kraljevem bataljonu ne bomo ostali in da ne bomo sodelovali s četniki. Že smo se organizirali v čete in se pripravili za odhod v Jugoslavijo — v Titovo vojsko.

Krona upiranju je bil znan dogodek 10. julija 1943, ko smo v jedilnici napadli oficirje. Napisali smo tudi seznam vseh, ki so želeli v partizansko vojsko in ga oddali angleški komandi. Upornike so poslali v Sirijsko puščavo, nekatere v angleške zapore v Haifo, druge v Aleksandrijo...

Sam sem šel s skupino (protitankovskim vodom) proti Siriji. To je bila največja skupina (približno 750 Slovencev). Sledila so mučna doživetja na poti skozi Sirijsko puščavo in končno eden najlepših trenutkov: kapitulacija Italije.

POD TITOVO ZASTAVO, V BOJ ZA DOMOVINO

Osemnajstega marca 1944 so nas s tovornjaki prepeljali v Genevo v Egiptu. Vem, da so bili v večini primerov naši šoferji Poljaki. Takoj, ko smo prišli v to taborišče, smo razobesili zastavo nove Jugoslavije in si na kape prišili peterokrake rdeče zvezde. Kasneje smo si sami izposlovali od angleške komande nekaj malih tankov, topov in drugega orožja, da smo se lahko urili kot partizanska vojska.

Ko je prišla čez nekaj mesecev k nam partizanska delegacija, so nas razdelili v pehoto, tankiste, topničarje, mornarje in letalce. Jaz sem poveljeval tankistom. Iz Italije in domovine so prihajale na urjenje vedno nove skupine.

Tridesetega aprila sem odpotoval iz Geneve proti Port Saidu in s konvojem v italijanski Taranto, od tam pa v Gravino. Preden smo dobili del oborožitve za prvo tankovsko brigado, smo morali na manevrih dokazati svoje sposobnosti.

Seveda pa se je pravo vojaško življenje, prava borbeni pot za vse nas začela šele po prihodu na Vis, v Dubrovnik in Split. Črta naše bojne poti je vodila proti Mostarju, Bihaču in Gospiću in ko sem postal komandir prvih štirih Shermanov, proti Reki, kjer sem se pravzaprav leta 1941 prvič srečal z revolucijo in »uporniki«.

Zapisal:
SILVO TERSEK

...Zavezniški so zahtevali, da bi tankisti odpotovali v Egipt, kjer da so na voljo sredstva za šolanje. Po odobritvi vrhovnega štaba NOV in POJ so se tankisti 15. marca 1943 odpeljali s kamioni v pristanišče Taranto, kjer so jih tri dni kasneje vkrcali na veliko prekomorsko ladjo »Southampton«.

Dopoldne 25. marca je velikanski konvoj 67 ladij, ki so jih spremljali štirje rušilci in tri letala, pripluli pred egiptovsko pristanišče Port Said. Bataljon se je še isti večer odpeljal z vlakom v Kairo, od tam pa naprej na jug.

S kamioni so pripotovali v Catadbo, v kraj sredi puščave, približno 45 kilometrov jugozahodno od Kaira. Tam je bilo vojaško taborišče in po Ngon 8. britanske armade.

Skrb za socialno in kulturno svobodo

Osvobodilna fronta slovenskega naroda, ki je delovala pod okriljem KPS, se je že od vsega začetka zavedala velikega pomena naprednega šolstva in splošnega izobraževanja. Zaradi tega je že spomladi leta 1942 na, s partizanskim orožjem osvobojenem ozemlju na Dolenjskem in Notranjskem, vzporedno z organiziranjem ljudske oblasti, dala pobudo tudi za odpiranje partizanskih osnovnih in srednjih šol.

ZAČETKI IN RAZVOJ PARTIZANSKEGA ŠOLSTVA V LJUBLJANSKI POKRAJINI

Izvršni odbor OF je že 17. maja 1942 izdal odlok o prevzemu oblasti na osvobojenem ozemlju, le dober mesec pozneje, 27. junija 1942, pa je bil s posebnim odlokom ustanovljen začasen narodnoosvobodilni svet z vsemi, za tedanje razmere potrebnimi poverjenicstvi, med katerimi je bilo tudi poverjenišvo za šolstvo in prosveto, katerega poverjenik je bil Franjo Lubej — Drejče Jaklič.

Ze v 23. številki Slovenskega poročevalca, ki je izšel 1. junija 1942 na osvobojenem ozemlju, je bil objavljen odlok — izdal ga je IOOF — o poslovanju šolstva na slovenskem osvobojenem ozemlju. Ta odlok v šestih točkah odreja naslednje:

— Šolski pouk se redno nadaljuje in zaključuje 27. junija 1942.

— Prepoveduje se izvajanje vseh protinardnih ukrepov bivših okupatorskih oblasti glede šolstva v kateremkoli pogledu.

— Šolsko vodstvo tvori celoten učiteljski zbor, ki si iz svoje srede izvoli po večinskem načelu šolskega vodjo, ki mora biti narodno neoporečen in vzoren ljudski vzgojitelj.

— Šolsko vodstvo sklepa o ukrepih, ki so potrebni za poslovanje, tako v upravnem pogledu kakor v pogledu pouka, vzgoje, skladno z duhom narodnoosvobodilne bor-

Pionirji partizanskega šolstva pa so plačali težak krvni davek, saj je veliko število partizanskih učiteljev in učiteljic žrtvovalo svoja življenja za temelje naše zmage. V osvobodilnem boju je padlo več kot 50 učiteljev in več kot 10 profesorjev, ubitih kot talci in ob ofenzivah je bilo 123 učiteljev in več kot 24 profesorjev, medtem ko je umrlo v internaciji in izgnanstvu 243 učiteljev in 39 profesorjev. Dejanske žrtve so bržkone še večje, saj se je bilo okoli 250 prosvetnih delavcev umaknilo iz učiteljskih vrst v razne druge poklice, da ne bi služili okupatorju.

Slovenski prosvetni delavci so se tudi nadvse častno odzvali klicu domovine, saj je bilo med aktivisti OF več kot 1000 učiteljev in 269 profesorjev, v vojaških enotah je sodelovalo več kot 300 učiteljev in 92 profesorjev, preseljenih je bilo 979 učiteljev in 92 profesorjev. Omenimo naj še, da je sedem prosvetnih delavcev dobilo najvišje odlikovanje narodnoosvobodilnega boja — naslov narodnega heroja. To so bili: Stane Zagar, Jože Kerenčič, Jože Seško, Vida Janežič, Franjo Vrunč, Silvira Tomasini in Miha Pintar — Toledo.

Njim, ki so vse življenje posvetili svoje moči vzgoji in napredku mladine, tiste mladine, ki je v našem narodnoosvobodilnem boju izbojevalo zmago, njim, ki so žrtvovali življenje za našo svobodo, dolgujemo ne samo trajan spomin, temveč tako šolstvo in take vzgojitelje, kot so bili oni sami, da so na vsakem svojem delovnem mestu ustvarjali žarišče prosvete in vsestranskega družbenega napredka.

PARTIZANSKO ŠOLSTVO NA PRIMORSKEM

Partizansko šolstvo na Primorskem je z razliko od drugih pokrajin, odigralo prav posebno vlogo. Vedeti je treba, da je imelo slovensko šolstvo v tem delu naše domovine med dvema vojnama prav posebno zgodovino. Kmalu potem, ko so bili po prvi svetovni vojni Italijani zasedli ta del naše ga ozemlja, odložili bele zastave ter se s sladkimi obljubami udinjali, so že mnogo pred uradnim nastankom fašizma pokazali, kakšna bo pod njihovo oblastjo usoda primorskih Slovencev. Fašizem sam pa je bil postoteren zlo. Ni bilo upanja, da bi nam pustili le trohico narodnih pravic, da bi bila v njem le iskrica človečnosti. Najprej je s smrtnim udarcem segel po našem orožju — po kulturnih ustanovah in šolah. V prvi fašistični vladi je zasedel ministrski stolček za šolstvo in prosveto Giovanni Gentile, ki je z zagrizenostjo fašista zasnoval šolsko reformo, ki so jo uveljavili 1. oktobra 1923. Določala je poitalijančenje razreda za razredom, kot slepih pa dopuščala slovenskim otrokom nekaj ur tedensko dodatnega slovenskega pouka. To je bilo za slovensko šolstvo smrtni udarec, saj sta bila postopoma odpravljena iz šol slovenski in tudi hrvaški jezik, kot učna jezika v vseh 285 slovenskih in hrvaških šolah na Primorskem in v Istri. Čez nekaj let ni bilo nobenega osnovnošolskega učenca ali dijaka srednje šole slovenske ali hrvaške narodnosti, ki mu ne bi v dušo vcepljali v tujem jeziku našemu duhu tuje učne snovi. Tudi ni bilo več ene šolske ali društvene knjižnice. Fašizem je naperil vse svoje sile v »sanacijo obmejnih pokrajin«, tako je imenoval svoje prizadevanje za poitalijančenje Slovencev. Da bi pospešil ta proces, je šolsko mrežo zgostil tudi s posebno šolo družbe »Italia Redenta«. Te šole so odpirali v vsakem naselju, ki je imelo vsaj deset, pa tudi manj otrok. Na vse načine so skušali otroka odtrgati od družine ter ga vzgojiti v janičarja. Temu naj bi služile tudi organizacije, kot na primer Piccole Italiane, Balilla, GIL in še katera. Tako se je vnel za otroške duše prikrit boj med fašistično šolo in slovenskim domom

— zavedno slovensko družino. Na srečo je bil v tem boju največkrat zmagovalec — slovenski dom.

ZVESTI SVOJEMU NARODU

Posebno poglavje bi bilo potrebno, če bi hoteli opisati v tem času življenje slovenskih učiteljev, ki je bilo nenehno na udaru. V svojem plemenitem poslanstvu ljudskega učitelja niso bili nikjer dovolj na varnem, da bi jih ne zalezovali in preganjali. In kdo je bolj bridko občutil poniževanje, potujčevanje, izničenje vsega, kar je bilo naše, kakor naš učitelj. Morda pa je prav to nasilje marsikoga naučilo in mu utrdilo pripadnost in zavest, da se je zavestno postavil po robu. Mnogi so naskrivaj pobegnili čez mejo, mnoge so razkropili po vseh zakotjih Italije, da bi kot posamezniki potonili v tujem morju. Toda tudi v tej nakani so se potujčevalci temeljito ušeli. To smo videli po zlomu Italije, kako so se zvesti svojemu rodu kot vselej in z veliko ljubeznijo do napredka in svobode vključevali v narodnoosvobodilni boj.

Poleti 1941 so se prvi glasniki OF oglasili med primorskim ljudstvom z njenim programom. Sprejeli so ga z navdušenjem, kajti prav z njim je zasijalo novo upanje. Kmalu so se pojavili prvi partizani in zasejali fašističnim oblastnikom strah v kosti. Ze leta 1942 so partizani prepovedali italijanskim učiteljem po hribovskih vaseh potujčevanje v šolah. Le-ti so hitro spoznali nevarnost svojega početja in jo odkurili. Tako je še pred koncem uradnega fašizma odklenkalo nasilju, ki ga je bil pred dvajsetimi leti ustoličil Giovanni Gentile, ki je tudi sam 15. aprila v Firencah plačal svoje račune italijanskim partizanom.

V septembru 1943 so tuji oblastniki v celoti in kar čez noč pobrali šila in kopita ter odšli z zemlje, o kateri so tako vztrajno zatrjevali, da je »terra italianissima«. Za njimi je nastalo obsežno osvobojeno ozemlje, kjer je začela takoj delovati naša ljudska oblast. Njena glavna skrb je bila sicer oboroženi osvobodilni boj vzporedno ob tej

pa nič manjša skrb za socialno in kulturno svobodo. Tako je po volji ljudstva brez kakšnih dekretov spontano zrastle partizansko šolstvo. In čeprav ni bilo najosnovnejših pogojev, se je zgodilo nemogoče in neverjetno. Ta partizanska šola je zrastle iz upora proti dvajsetletnemu zatiranju in poniževanju. Koliko je bil iznajdljivosti, požrtvovalnosti in junaštva učiteljstva, ki je postavljalo nove temelje slovenskemu šolstvu.

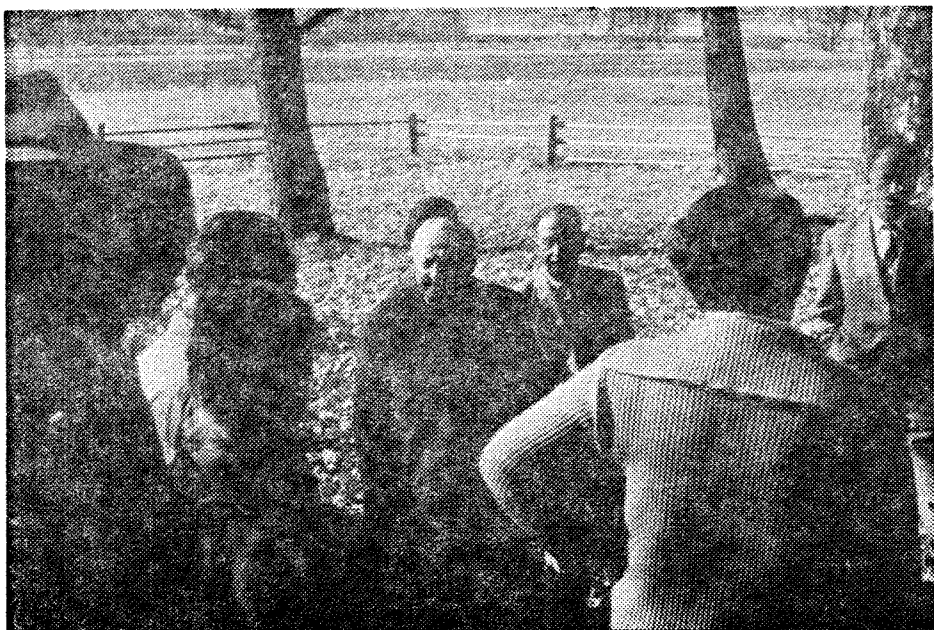
Najprej je bilo treba urediti šolska poslopja, ki so bila prej večidel zasedena po italijanski vojski. Odstraniti je bilo treba bunkerje, zaklone in bodečo žico. Nekatere šole so bile deloma poškodovane, druge popolnoma uničene; nič zato, partizanski šoli so se odprla vrata v kmečkih hišah. Ljudski oblasti ni pomenilo oviro niti pomanjkanje strokovno usposobljenih učiteljev. Učiteljice so postale dekleta in žene, ki so vsaj za silo znale pisati in brati slovensko. Najtežji problem pa je bilo pomanjkanje učbenikov in drugih knjig, ki so jih bili fašisti popolnoma izrebrili. Kmalu pa je začel izhajati »Mladi rod«, ki ga je urejal France Bevk in je v mnogočem nadomestil sicer predpisano šolsko berilo. Pionirsko delo, spontani začetki so se kmalu razrasli v organizirano šolsko mrežo s strokovnimi službami in tiskanjem šolskih knjig in drugih pripomočkov v partizanskih tiskarnah, kar je bil nedvomno edinstveni primer v zgodovini kakšnega naroda.

Omeniti je treba »Učni načrt«, ki ga je bil zasnoval cerkljanski učitelj Viktor Jereb, ki je prej 14 let služboval kot učitelj v starih pokrajinah Italije. Z njegovo pomočjo se je partizansko šolstvo najprej organiziralo na Cerkljanskem. Omeniti je treba kar štiri pedagoške tečaje, kjer so se usposabljali mladi partizanski učitelji, saj je na Primorskem in v Slovenski Istri v letu 1944 delovalo kar 340 partizanskih šol, ki jih je obiskovalo nad 16 tisoč učencev. Poučevalo jih je 98 poklicnih učiteljev in 383 pripravnikov. Tečaji slovenskega jezika so delovali tudi v Trstu.

Za uspešen razvoj tega šolstva pa so imeli velik delež zaslug prav šolski nadzorniki. Naj omenim Henrika Zdešarja, Viktorja Jereba, Izidorja Miklavčiča, Draga Pustiška, brata Saša in Stanka Dominko, Marinko Ribičič, Draga Pahorja, Oskarja Venturinja, Albina Završnika, Marico Čepe, Majdo Majnikovo, Dolanskega, predvsem pa pisatelja Franceta Bevka, ki je bil tudi sam po poklicu učitelj, ki je vse sile posvetil osvoboditvi svojega ljudstva, njegovemu šolstvu in izobraževanju.

CR TOMIR SINKOVEC

KULTURNI OBZORNIK

Na pokopališču v Železni Kapli 1. novembra 1961

Tovariš Mirko Vauda govori o zgodovini Slovencev na tem delu avstrijske Koroške

Z obiska na Koroškem pred petnajstimi leti

Bilo je 1. novembra leta 1961, ko smo se prvič po podpisu avstrijske državne pogodbe odločili za obisk pri naših bratih in sestrah na avstrijskem Koroškem. Skupino štiridesetih tovarišic in tovarišev je vodil takratni predsednik ZZZB NOV Maribor tovariš Bizjak.

Z avtobusom smo se najprej odpeljali na Gosposvetsko polje pred Vojvodski prestol. Za slehernega Slovenca, ki stopi pred ta zgodovinski spomenik, je to doživetje, ki mu predstavi čase, ko je bila tod »zibelka našega slovenstva«. Spominjam se, da sem na tistem mestu zbranim spregovoril nekaj besed o zgodovini, ki je vezana na ta spomenik.

Od tam smo se odpeljali v Železno Kaplo, kjer so nas koroški Slovenci v kulturnem domu navdušeno pozdravili. Tudi njihov pevski zbor nam je zapel. Takratnega vzdušja nisem nikoli pozabil, nikoli nisem pozabil tistih objemov, stiskov rok in solz radosti pa tiste bratovske ljubezni, ki je ni mogoče popisati z besedami.

Vojvodski prestol na Gosposvetskem polju na avstrijskem Koroškem

S prvega obiska po podpisu avstrijske državne pogodbe na avstrijskem Koroškem leta 1961

Ob slovesu smo skupaj zapeli »Gor čez jezero...«. Po tisti pesmi sem stopil na mizo in od tam spregovoril nekaj besed, ki so se pozneje zile v ubrano skupno pesem.

Pozneje smo se odpeljali do pokopališča. Do precej neprijetnega trenutka je prišlo, ko so nam predstavniki avstrijskih oblasti dovolili na grob položiti le venec, ne pa tudi prapora. Zadeva se je toliko zapletla, da so po telefonu poklicali namestnika deželnega glavarja iz Celovca. Toda kljub vsernu predstavnikom avstrijskih oblasti niso pustili.

Krona vsemu je bil dogodek na mejnem prehodu Jezersko. Avstrijski orožniki so hoteli na vsak način poiskati tistega, ki je govoril pred Vojvodskim prestolom, v kulturnem domu in na pokopališču. Seveda ga niso našli. Seje po tistem, ko so orožniki našli pri nas »jezuzalemsko kapljico«, ki jih je pozneje spravila v dobro voljo, smo lahko prestopili mejo.

MIRKO VAUDA

Pečine – trd oreh na Šentviški planoti

FAŠISTI PRITISKAJO NA SLOVENSKO ZAVEST

Tako je pred desetletji zapisal nek prebivalec vasi, v katero dandanes vodi s Slapa ob Idriji asfaltirana pot, ki se v položnih zavojih vije po vzhodnem delu planote. Po tej poti sem se odpravil lepega jesenskega dne, da bi obiskal ljudi, o katerih sem že veliko pohvalnega slišal. Bili so tod tovariši, ki so že kmalu po okupaciji Primorske (po končani 1. svetovni vojni) postali člani italijanske komunistične partije. Ta je na Pečinah delovala od leta 1924 do leta 1928. Med takratnimi komunisti so bili tudi Ivan Mrak — Mešlec pa Franc Kobal — Luke iz Pečin in Tone Pervanje — Klakov iz Prapetnega brda. Prva dva sta umrla po osvoboditvi, Anton Pervanje pa je padel kot vojni dopisnik Vojkove brigade na vrhu Kojce (2. 7. 1944). Vsi ti tovariši so bili povezani z Jožetom Srebrničem, poslanecem v rimskem parlamentu.

Iz Idrije pa sta na sestanke prihajala tudi tovariša Krašna in Hreščak. Delavnost komunistov na Pečinah se je še posebno pokazala na volitvah leta 1924, ko je večino glasov dobila KPI. Zaradi takega izida volitev je bila volilna komisija tako prestrašena, da je hotela zbežati z volišča.

Zaradi prehudega fašističnega pritiska je moralo delovanje komunistov prenehati (leta 1928). Tovariša Krašna in Hreščak sta se umaknila v Jugoslavijo in se tako izognila zaporu in internaciji. Na Pečinah in Prapetnem brdu so fašisti aretirali in odpeljali v zapor več tovarišev, ki so jih osuili sodelovanja v tem naprednem gibanju. Po razpadu fašistične Italije so se vrnili domov in se pridružili partizanom.

Tudi delovanje organizacije TIGR je bilo precej močno, vendar bolj propagandno — s širjenjem literature in naprednih časopisov.

OGLASIJO SE PRVI PARTIZANI

V zvezi z vključitvijo tega območja v narodnoosvobodilno gibanje piše Albin Kovač — Jaka Baški (Kratek prikaz NOB na Cerkljanskem in v Baški grapi od februarja 1942 do februarja 1943), da so imele do konca maja 1942 odbore OF... vse vasi na Planoti — Pečine, Prapetno brdo, Ponikve, Logaršče, Šentviška gora, Vrh... »

Prvi partizan s pečin je bil Franc Beguš, ki je leta 1942 z več tovariši dezertiral iz italijanske vojske v Grčiji. Najprej so se

Pečine so ena najstarejših vasi na Tolminskem. V 7. zvezku »Slovenskih večernic« iz leta 1863 lahko preberemo: »Med rečico Idro in Bačo razprostira se gorska ravnina. Če se ti ne toži, stopaj v reber; čez kako uro hoda od Slapu na Iderci prideš vrh gore in zagledal bodeš tako romantično dolinico, da se ti bo oko smejalo. Po dolinici se semtertje z drevjem obrasli homci dvigajo, med njimi pa se lepe njive in divni travniki širijo. Okoli in okoli te verlo prijazne ravnine se pa pične senožeči po gričkih raztegavajo. V enajstem stoletju so po leti že pastirji s svojimi čedami tu sem zahajali in na zapadni strani na homcu neko ograjeno prenočevališče in obrambo svojih čed pred požrtnostjo divjih zveri pozidali, kateremu še dan današnji grad pravijo. V dvajsetem veku zasledimo, da so tukaj pastirji že koč postavili, zemljo okopavali in njive si napravljali. V trinajstem stoletju pa najdemo že osem hiš v tukajšnji vasi.«

pridružili albanskim partizanom, pozneje pa so odšli k partizanom v Makedonijo.

Leta 1942 je prišel domov na Pečine na dopust italijanski mornar Pavel Kobal. Aktivistka Ana Marija Pervanje ga je pregovorila, da se je pridružil partizanom.

Prvo povezavo s partizani in aktivisti na Pečinah sta spomladi leta 1942 organizirala Tone Pervanje in Janez Biček s Prapetnega brda.

V začetku maja 1942 so prišli na Pečine prvi partizani, poleti istega leta pa skupina 16 partizanov. Omenjena četa se je utaborila na griču Koline.

Ze v marcu 1942 je pet družin s Pečin sodelovalo s partizani, ki so takrat taborili na Nanosu.

Desetega decembra 1942 sta padla v Zlebeh, v bližini Pečin, prva partizana — Franc Bavec iz Šmarjete pri Ložu in Alojz Platiše iz Poč pri Cerknem.

Večjo borbo z Italijani so imeli partizani 18. marca 1943 na Markaduci, na križišču cest Šentviška gora — Slap — Pečine. Za smrt svojega vojaka se je fašistični okupator maščeval tako, da je Francu Klemenčiču požgal hlev. V njem je zgorela tudi živina.

PREDEN JE UMRL, JE ZAGREBEL POŠTO V SNEG

Dne 28. jan. 1944 so napadle Nemce tri partizanske brigade, Gradnikova, Gregorčičeva in Kosovelova. Nemci so s Slapa ob Idriji prodirali proti Ročam. Partizani so Nemce prisilili, da so se umaknili.

Za povračilo tega nemškega neuspeha je okupator naslednjega dne s tremi bombni-

ki bombardiral Pečine in Ponikve. Človeških žrtev ni bilo, nastala pa je velika gospodarska škoda.

V začetku julija 1944 so se partizani tri dni bojevali z Nemci okrog vasi Pečine in Ponikve. Takrat so Nemci zažgali domačijo na Ostrožniku. Pri tem so ubili domačega sina Mirka Lapanjo.

Na Pečinah je od leta 1944 delovala intendantura za Baško okrožje. Alfonz Mrak je kot okrožni intendant po očetovski skrbel za partizane. Tod se je zbralo veliko hrane za 9. korpus v času ofenzive na železniško progo v Baški grapi (od 29. junija do 2. julija 1944). Alfonz Mrak je postal, skupaj s svojo ženo, žrtev domobrancev in Nemcev. Domobranci iz sosednje vasi so pripeljali Nemce pred Mrakovo hišo. Tam so žene ubili z bombo, Alfonza pa so ustrelili, ko jim je hotel ubežati. Umrl je med prevozom v bolnišnico Franjo.

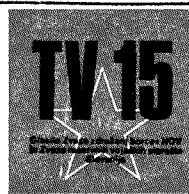
Ze pred razpadom fašistične Italije je bila v Globoki rupi ustanovljena kurirska postaja P-21, ki je delovala vse do osvoboditve. To je bila zasluga domačinov na Pečinah, ki so skrbeli, da vest o kurirski postaji ni prišla na uho okupatorju. Sedmega februarja 1945 pa se je zgodilo, da so trije kurirji te postaje padli v nemško zasedo. Vsi trije so obležali na snegu zadeti od sovražnikovih svinčenk. Kurir Ignac Kofol je del pošte zagrebel v sneg, del pa jo je stlačil v usta preden je umrl. Tako pošta ni prišla Nemcem v roke. Dobili so jo domačini, ki so po odhodu Nemcev poskrbeli za padle tovariše. Po osvoboditvi so vsem trem postavili spomenik.

Proti koncu vojne je začelo v vaseh vsega primanjkovati. Kmetje so imeli v hlevih le še po eno kravo. Nemci so odpeljali ali zažgali trideset glav živine, večje število pa so domačini dali partizanom.

Vas Pečine je dala 51 borcev, od katerih je dvajset borcev žrtvovalo svoja življenja za svobodo. V internacijo je bilo odpeljanih devet vaščanov, trije od teh se niso več vrnili. V prekomorskih brigadah se je bojevalo trinajst vaščanov, med katerimi sta dva padla. Nacifašistični okupator je na Pečinah požgal 14 hiš in gospodarskih poslopij.

Borčevska organizacija na Pečinah je tudi dandanes zelo aktivna. Na slavnosti letos poleti je razvila svoj borčevski prapor, za katerega so domačini zbrali stari milijon dinarjev. V svoje vrste je sprejela tudi pet novih članov, ki so med NOB sodelovali kot trinajst, štirinajst ali petnajstletni dečki.

ANGREJ PAGON — OGAREV

»TV 15« izhaja vsak teden — izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva cesta 28 kot glasilo Zveze združenih borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin SR Slovenije

Glavni in odgovorni urednik SILVO TERSEK

Novinarji: NEVA MUŽIČ, ANDREJ SKALERIČ, MILENA STRAJNAR, POLDE VRBOVSEK

Tajnica uredništva: MARA OKORN

Telefon uredništva: 327-780

Uprava in naročniški oddelek »TV 15«: Miklošičeva cesta 28, pp 598/XI., 61000 Ljubljana; Tekoči račun 50100-678-45195 pri SDK Ljubljana, telefon 320-486

Letna naročnina 140 dinarjev, za inozemstvo 160 dinarjev, posamezna številka v prosti prodaji 3 dinarjev

Rokopise pošljite na naslov: Uredništvo »TV 15«, Miklošičeva cesta 28, pp 598, 61001 Ljubljana — Rokopisov in fotografij ne vračamo

Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421/1-72 od 12. 4. 1974 se za »TV 15« ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov

Tisk in klišei: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35

NEKATERI ZLOČINCI SO ŠE VEDNO NA POMEMBNIH DOLŽNOSTIH

Splošno znano je, da je bil Trst tisto italijansko mesto, v katerem je bil po nekaterih razlagah po krivdi Zavezniške vojne uprave (ZVU) kazenski pregon zoper najvišje fašistične funkcionarje in druge nacistične kolaboracioniste izveden najmanj dosledno.

Prav tako je znano — in o tem smo tudi poročali v reportažah s Tržaškega procesa, da se je skoraj ves italijanski, v fašističnem in šovinističnem duhu vzgojen policijski aparat (kvestura, karabinjerji, financarji), vključil v nacistično okupacijsko upravo. Nekateri pripadniki tega aparata so tudi neposredno sodelovali s člani Einsatzkommando Reinhard. Ker tudi ni bila dosledno izvedena denacifikacija in defašizacija policijskega aparata, so ostali posamezniki še vedno na bolj ali manj pomembnih dolžnostih v pravosodju, na policiji, v finančni straži in drugod. In kot kaže, so prav ti odigrali pomembno vlogo v fašistično korist.

Prizadevanje še vedno povezanih nacistov in fašistov se je odvijalo glede na doseženo stopnjo preiskave skozi več faz. Najprej so poskušali onemogočiti, da bi sploh prišlo do formalne sodne preiskave. Ko pa se je ta v letih 1968 do 69, po velikih prizadevanjih naprednih sil italijanskega in slovenskega ljudstva, vendarle začela, so storili vse, kar je bilo v njihovi moči, da bi preprečili zbiranje dokazov. Ta prizadevanja so tekla istočasno v Italiji in Nemčiji, in sicer v raznih oblikah: vplivanje na javnost s časopisnimi in radijskimi objavami, da je proces po 31 letih nepotreben, izkoriščanje najraznovrstnejših formalnopравnih možnosti, osebnih in drugih zvez ter groženj za pritisk na sodnike in pravosodne organe, zlasti v Zvezni republiki Nemčiji. Pri tem so zlasti otežkočali dajanje mednarodne pravne pomoči, poskušali so stopnjevati in komplicirati dejstvo, da med Italijo in ZRN ni bilo sklenjene konvencije o izročanju zločincev, izkoristiti pa so poskušali tudi določbo Zakona o kazenskem postopku ZRN, da za isto dejanje nihče ne sme biti dvakrat kaznovan in tudi ne dvakrat podvržen preiskavi.

Prav to je otežkočalo preiskavo in je imelo tudi druge dokaj pomembne praktične negativne posledice. Ko je na primer odpotoval preiskovalni sodnik dr. Sergio Serbo v München, da z dovoljenjem in sodelovanjem pristojnih nemških pravosodnih organov sam zaisli obtoženega Josepha Oberhauserja, je bil nemalo presenečen, ko ga je, čeprav Serbo svojega obiska ni napovedal, že ob istopu iz taksija pričakal preiskovalec nemškega sodišča, ga vljudno pozdravil in obvestil, da Oberhauserja žal ne bo mogel zaslišati, ker ga je on, nemški preiskovalni sodnik, že zaslišal.

Bilo je več kot očitno, da so medvojni in sedanji Oberhauserjevi in Allersovi italijanski sodelavci skrbno zasledovali potek preiskave. Med Trstom in Münchnom pa je zanesljivo in pravočasno delovala njihova tajna zveza. Zato je lahko »skrivnostna črna roka« sproti prestrezala nevarne posege preiskovalcev. Težave nemških in italijanskih sodnikov pri preiskovanju teh dejanj nam to več kot potrjujejo. Nedvomno so režiserji te zakulisne dejavnosti med preiskavo ukrenili vse, da se je večina najpomembnejših prič iz vrst kolaboracionistov (kot npr. odvetnica Schellandrova, Scopinch, Reissova, Piščanc (Pisleri) in nekatere druge) izognila neposrednemu pričanju na razpravi ali pa so, če so pričale, zanikale, da bi vedele kaj pomembnega, kar bi obtožence in njihove sodelavce kakorkoli bremenilo.

SOJENJE V TRSTU — MORALNO-POLITIČNA ZMAGA NAPREDNIH SIL

Pred neposrednim začetkom procesa, ko je bilo očitno, da so napredne sile zmagale, je nastal pred »črno-rjavo« fašistično in nacistično falango problem, kakšna stališča naj zavzamejo in kako naj reagirajo na procesna dejanja? Najprej je v njihovih vrstah prevladovalo mnenje, naj bi z ostrimi akcijami ustvarili v Trstu napeto ozračje in tako prestrašili udeležence sojenja. Vendar so pozneje ugotovili, da bi jim takšna taktika, zaradi splošne ljudske nenaklonjenosti, utegnila škodovati. Zato so se le nekaj dni pred začetkom procesa odločili, da opustijo teroristične akcije, ker se bo sojenje v končni posledici usmerilo le na njim neškodljivo prazno govoričenje, ki bo v nekaj mesecih »izhlapelo«. Prav v tem so dokazali svojo politično šibkost in nesposobnost, da obrnejo moralnopolitični učinek sojenja sebi v prid. Zato je pomenilo soje-

Izza kulis tržaškega procesa

Z dogajanjem od 16. februarja do 29. aprila letos v Trstu, med sojenjem esesovskima zločincema D. Allersu in J. Oberhauserju zaradi množičnega in okrutnega pobijanja ljudi v tržaški Rižarni, so naši časopisi, RTV Ljubljana in druga javna občila dokaj dobro seznanili javnost. Marsičesa, zanimivega in pomembnega, o medvojnem zločinskem delovanju nemških nacistov, italijanskih fašistov in njihovih podpornikov, o povojnem prizadevanju te rjave in črne »bratovščine«, pa javnost ni nikoli zvedela. Zlasti so ostali prikriti fašistični poskusi, da onemogočijo sojenje, v kolikor pa se jim to ne bi posrečilo, pa vsaj onemogočijo zbiranje dokazov in vplivajo na to, da bo sojenje potekalo tako, da jim ne bi moglo škoditi. Nemogoče je v kratkem sestavku naštet, kje šele opisati vse razkrite in še neznane zakulisne manevre prikritih tržaških in drugih italijanskih fašistov in njihovih zaščitnikov. Zato bomo lahko osvetlili le nekatere drobce iz množice pomembnega.

nje moralno-politično zmago naprednih protifašističnih sil.

Če je v političnem in sociološkem pomenu utemeljena splošna ugotovitev, da sta bila fašizem in nacizem eksponenta razpadajočega kapitalizma, tedaj bo tudi utemeljena iz te izhajajoča trditev, da je bil tržaški fašizem izrastek (odraz) kriznega stanja tržaškega reakcionarnega meščanskega razreda nekakšna posledica njegove nemoči v boju z delavskim razredom, prepojenega s protislovansko reakcionarno ideologijo. Prav tržaška buržoazija — predvsem italijanska — je bila tista, ki je do leta 1940 s svojimi pristaši v desettisočih polnila tržaške trge in ulice, ko so bila fašistična zborovanja in je prihajal v Trst Mussolini ali drugi fašistični vodje.

Če je v političnem in sociološkem pomenu utemeljena splošna ugotovitev, da sta bila fašizem in nacizem eksponenta razpadajočega kapitalizma, tedaj bo tudi utemeljena iz te izhajajoča posebna trditev, da je bil tržaški fašizem izrastek (odraz) kriznega, stanja tržaškega reakcionarnega meščanskega razreda, (nekakšna posledica njegove nemoči v boju z delavskim razredom), prepojenega s protislovansko reakcionarno ideologijo. Prav tržaška buržoazija — predvsem italijanska — je bila tista, ki

je do leta 1940 s svojimi pristaši v desettisočih polnila tržaške trge in ulice, ko so bila fašistična zborovanja in je prihajal v Trst Mussolini ali drugi fašistični vodje.

In prav ta buržoazija (Cosulich, Coccani, Paganini idr.) je v strahu pred slovanskimi uporniki in italijanskim delavskim razredom omogočila nemškemu nacistom septembra 1943, da vzpostavijo svojo upravo, katere instrument je bilo tudi uničevalno taborišče v Rižarni. Zaradi tega se je prav ta šovinistična buržoazija upravičeno znašla na sojenju v moralnem in političnem pa tudi v pravnem pomenu med najpomembnejšimi obtoženci. Zato je po svojih eksponentih storila vse, kar je bilo v njeni moči, da onemogoči širjenje kroga obtožencev. Predvsem pa je očitala pobudnikom in organizatorjem procesa, da bodo povzročili z njim polom italijanstva Trsta. Širjenje kroga obtožencev in drugih udeležencev procesa, v katerega bi morali vključiti še stražarskega bataljona, okoli 500 karabinjerjev razmeščenih v Istri in ob cesti Reka—Trst in okoli 250 financarjev iz takojmenovane stražarske čete, razmeščene v 7 postojankah ob cesti Reka—Trsta — v takojmenovanih »utrdbah junakov« (Fortezze dei eroi). Vsi ti bi morali enako kot karabinjer Gionechet-

ti Giuseppe na procesu govoriti ne le o svojem delu za esesovski Einsatzkommando Reinhard, pač pa tudi o delu in zvezah svojih predpostavljanih in sodelavcev.

To kar bi izpovedali, prav gotovo ne bi moralno politično »ogrozilo« poštenega »delavskega« italijanstva Trsta, pač pa bi postavilo na zatožno klop in »sramotni oder« meščanski, šovinistični, izdajalsko-kolaboracionistični kapitalistični tržaški razred. Tistega, ki je ne le omogočil nacistično nadvlado, pač pa celo direktno plačeval nacistične fašiste, da so hodili decembra 1944 in januarja 1945 ropat in pobijati partizane in prebivalce v Brkini, Istri in na Kras, o čemer je odvetnik Peter Sancin tudi postavil posebno vprašanje sodišču. V takšnih razmerah, ki so postavile pred skrajno resni preskus živčno trdnost in racionalno utemeljenost stališč in odločitev predsednika sodišča dr. Domenica Malteseja, po naravi formalista in porotnike, se je bilo treba, ne zato, ker to ni bilo iz formalnopravnih razlogov potrebno, kot je utemeljeval predsednik, pač pa predvsem zato, da bi rešili pred še hujšo politično kompromitacijo italijanskega meščanskega Trsta, vsekakor izogniti vsakršni razširitvi kroga obtožencev hkrati pa zavrniti tudi tiste priče in izvedence, za katere je bilo vnaprej jasno, da bodo pokazale še na italijanske kolaboracioniste in dokazovale tudi njihovo sokrivdo pri množičnih zločinih. Einsatzkommando Reinhard v Rižarni, Brkinih, Čičariji, Istri in na Krasu.

Naj se v tej zvezi dotaknemo samo še nekaterih finančnih stražnikov iz tržaške financarske legije, ki so, kot smo že pisali, pod poveljstvom šefov EKR) Wirtha in Allersa v 7 postojankah stražili cesto Reka—Trst. Pripadniki teh postojank so bili večkrat zamenjani. Večina je trepetala v strahu pred partizani. Njihovi tržaški kolegi jim tega niso zavidali. Vendar so ti financarji, prepojeni s šovinističnim duhom, privzgojenim v policijski službi, vztrajali v službi Einsatzkommando Reinhard od decembra 1943 do 27. aprila 1945 (skoraj brez begov v partizane) dobivali od Nemcev opremo, plače in odlikovanja, pa tudi pomembne dele plena, naropanega v tesnem sodelovanju z esesovci v Brkinih in Čičariji.

ODLIKOVANI ZA ZLOČINE

Morda bo vlogo financarjev najbolj ponazoril primer podoficirja Salvatora Amendole iz postojanke v Gradišču, ki sta ga njegov komandir in esesovski poročnik Arthur Paul Walter, član EKR poslala 15. 6. 1944, kot vohuna, v partizane v Brkine, kjer se je javil kot prebežnik. Ko si je vse dobro ogledal, je naslednji dan pobegnil. Pet dni pozneje dne 21. 6. 1944 je poveljnik EKR D. Allers po njegovih podatkih organiziral ofenzivo (ropanje in požiganje) v Brkine. Februarja 1945 je partizanska roka dosegla vohuna Amendola in dobil je zaslužen kazni. Preživeli financarji so si v Trstu tedaj in tudi med tem procesom v velikem strahu, da bodo morali poravnati stare »račune«, prišepetovali: »Lo hano preso e gli hano togliao la testa!« (so ga prijeli in obglavili).

Za pojasnitev medvojne izdajalske vloge in povojne kariere v financarski službi je še bolj poučen primer komandirja te stražarske čete od začetka junija 1944 do aprila 1945 poročnika Francesca Rollerja (ali Rolerija), ki je ves čas užival polno zaupanje šefa Einsatzkommando Reinhard (EKR) Obersturmbannführerja SS D. Allersa in prijateljsko naklonjenost revirnega Leutnanta SS Arthurja Paula Waltherja komandanta SS v Podgradu, organizatorja in izvajalca ropanja in pobijanja v Brkinih in Čičariji. Roller je bil konec februarja 1945 na Allersov predlog celo odlikovan z nemškim vojaškim odlikovanem — železnim križcem II. stopnje za posebne vojne zasluge v boju proti partizanom.

Po vojni je slovenska komisija za ugotavljanje vojnih zločinov in identifikacijo vojnih zločincev na prijave prizadetih prebivalcev Brkinov proglasila Rollerja za vojnega zločince in italijanske oblasti so bile prav gotovo o tem seznanjene, ker so ga 1946 odpustile iz financarske službe. Vendar se je zoper odpust pritožil in uspel, da so ga vrnili v službo, v kateri je napravil pomembno kariero — dosegel čin majorja in se pred nedavnim upokojil z mastno odpravnino in visoko pokojnino. Sedaj pa menda opravlja svobodni poklic odvetnika nekje na območju Ligurije.

Kaže, da se mu zaradi njegovega medvojne zločinskega delovanja na Slovenskem območju še ni izkrivil niti las na glavi, čeprav je bil proglašen za vojnega zločince. In mi smo med vojno vsi sveto prisegli, da bomo vojne zločince zasledovali in preganjali tudi na »konec sveta«.

MAKS ZADNIK

DIJAKI ŠOLSKEGA CENTRA RADOVLJICA V GOSTEH PRI MLADIH VOJAKIH V BOHINJSKI BELI

Mlade vojake — regrute, ki so prejšnji mesec prišli na služenje vojaškega roka v garnizijo Bohinjske Bele, so obiskali člani osnovne organizacije ZSMS Šolskega centra Radovljica, ki jih je vodil predsednik CK ZSMS Radovljica Jaka Por. Obisk sodi v redni program dela mladinskih organizacij, ki ga je na volilno programski konferenci sprejel OK ZSMS.

Dijakinje in dijaki so si najprej ogledali vojašnico in se podrobno seznanili z življenjem in delom pripadnikov JLA, nato pa je stekel razgovor z mladimi vojaki. Novinci v vojaški suknji so bili veseli obiska mladih in so izrazili željo po tesnejšem sodelovanju na področju različnih oblik dela mladinske organizacije, zlasti v izobraževanju, kulturni in športni dejavnosti ter v skupnih srečanjih na prireditvah in proslavah. Gostje so obljubili, da bodo organizirali za mlade vojake obiske po največjih delovnih organizacijah, kjer jim bodo omogočili vpogled v proizvodnjo, v delo samoupravnih organov in zlasti v dejavnost mladinskih organizacij po tovarnah. Razen tega so se dogovarjali tudi o zbiranju gradiva za monografijo o narodnem heroju Andreju Žvanu — Borisu po katerem nosi ime vojašnica na Bohinjski Beli. Mladi bodo prav tako sodelovali pri pripravi postavitev spomenika Andreju Žvanu na prostoru vojašnice. Dana je bila tudi odločitev, da bodo vojaki prispevali svoje sestavke za novo periodično glasilo OK ZSMS Radovljica Mladi aktivist, ki bo prvič izšlo za dan JLA 22. decembra.

JR

HOTULJCI SO PRAZNOVALI

V Prežihovih Kotljah so 31. oktobra praznovali krajevni praznik. Praznujejo ga v spomin na zadnjo nedeljo v oktobru leta 1943, ko je bil v Kotljah partizanski miting. Tu so se zbrali koroški borci in aktivisti in pod vaško lipo organizirali miting, kjer je zadonela koroška narodna in partizanska pesem. Govorniki so orisali pomen NOB kljub temu, da je bila v takratnem Guštanju (sedaj Ravne na Koroškem) nemška postojanka.

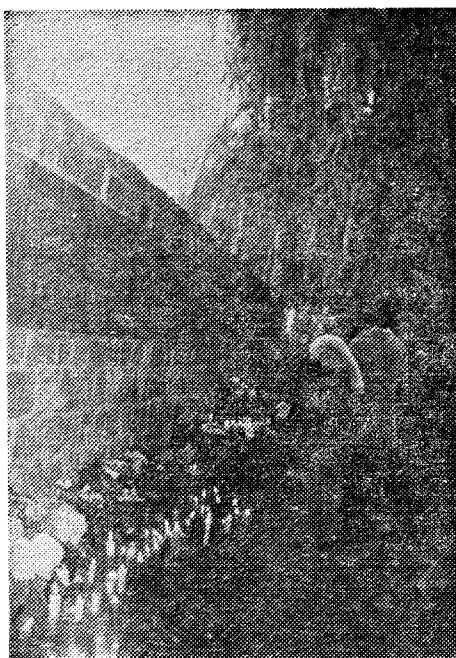
Prav ta miting je dal prebivalcem Kotelj in okolice novih moči za prispevek v NOV. Koroškim partizanom se je priključilo več domačinov. Prebivalci Kotelj in okolice so med okupacijo plačali tudi velik krvni davek. V boju, koncentracijskih taboriščih ali kako drugače je izgubilo življenje 49 domačinov.

Okupator je po mitingu v zadnji oktobrski nedelji leta 1943 postavil na Rimskem vrelcu gestapovsko postojanko, ki je strahovala domačine in od koder so hodili v hajke proti koroškim partizanskim enotam.

Slavnostni govor na praznovanju krajevnega praznika je imela Flora Kotnik-Lubasova mama, ki je bila ena prvih aktivistk na tem območju. Mučne dneve je preživela v gestapovski mučilnici v Dravogradu ter v celovških zaporih.

Na slovesnosti je sodeloval tudi pihalni orkester ravninskih železarjev in mladina tega kraja. Po proslavi so se pri 'Toniju' srečali domačini in znanci ter nekdanji koroški partizani. Pomenkovali so se in obujali spomine na vojne dni.

FRANJO SREBOTNIK

PREBOLD

POKLONILI SO SE SPOMINU ŽRTEV FAŠISTIČNEGA TERORJA

Tudi prebivalci Prebolda so se poklonili spomenu žrtvam fašističnega terorja. Na žalni komemoraciji, ki jo je organizirala, v sodelovanju z družbenopolitičnimi organizacijami in osnovno šolo, organizacija Združenja borcev Prebold, so položili ob spomenik NOB spominske vence. Vzdolž kamnitega zidu, ki oklepa spominski prostor, pa so pod plošče s 172 vklesanimi imeni žrtv fašizma prižgali svečke in položili cvetje.

V imenu borčevske organizacije je spregovoril prvoborec in predvojni komunist Anton Kotnik-Robida. V žalni komemoraciji so sodelovali člani pevskega društva, godba na pihala in recitatorji.

Prebold je bil s svojimi okoliškimi vasi med NOB v vrsti tistih krajev, ki so za ceno številnih žrtv ostali zvesti narodnoosvobodilnemu gibanju in niso nikoli klonili pod težo okupatorjevega terorja. Spomenik, ki ga je kmalu po vojni postavila organizacija združenja borcev (s pomočjo tekstilne tovarne Prebold), ostaja svetel pomnik naše revolucije in predstavlja opomin sedanjim in bodočim rodovom, da se zgodovina ne sme nikdar več ponoviti.

DARKO NARAGLAV

VINICA

TAKŠNA SREČANJA SO NAM POTREBNA

V spomin na dogodke in težke boje enot NOV z okupatorskimi silami, ki so v okviru ofenzive na hrvaško in slovensko ozemlje (v oktobru 1943) potekali tudi v okolici Vinice, praznujejo prebivalci te krajevske skupnosti že vrsto let krajevni praznik.

Tudi letošnje praznovanje je bilo zelo slovesno. Ob tej priložnosti je bila orisana zgodovina štiriletnega boja za svobodo, pojasnjen pa je bil tudi prispevek prebivalcev tega kraja, ki so aktivno in organizirano sodelovali v vrstah Osvobodilne fronte in NOV. Orisan je bil tudi povojni gospodarski napredek teh, nekdanj precej zaostalih krajev. Ob izdatni pomoči občinske skupščine, organizacij združenega dela in širše družbene skupnosti ter ob lastnih naporih so dosegli ta kraj in okoliška območja lep napredek. Seveda je še vedno ostala vrsta problemov, ki jih bo potrebno reševati postopoma in v okviru možnosti.

Tudi v kulturnem programu so domačini dokazali svojo voljo in polet in seveda svoje sposobnosti. Posebno imenitna je bila razstava znamenit evropske, ki je bila pod pokroviteljstvom kluba OZN iz tega kraja.

Posebno velja poudariti, da je ob tem prazniku dobil ta kraj svojo knjižnico, ki deluje v prostorih nekdanje pošte. Praznovanje je privabilo v Vinico veliko domačinov, ki živijo dandanes v različnih krajih pa so tokrat prišli, da bi obudili spomine na težke in slavne dni naše revolucije. Prišli so, da bi se pogovorili z nekdanjimi sovaščani, da bi se pozanimali za njihove težave in njihov napredek. Razgovori so pokazali, da so takšna srečanja več kot potrebna.

D. V.

DOPISNIKI NAM POROČAJE

POSTOJNA

DELOVNA AKCIJA ZA POMOČ POSOČJU

V nedeljo 24. oktobra letos je odšel iz Postojne v Posočje poln avtobus tistih, ki so se želeli udeležiti delovne akcije v Smastu pri Kobaridu. Pretežni del skupine so sestavljali nekdanji udeleženci NOB — upokojenci, med njimi pa so bili tudi člani ZRVS in mladi iz srednje gozdarske šole v Postojni. Delovna akcija je bila v organizaciji občinskega odbora ZZB NOV Postojna, pri tem pa je sodelovalo tudi mestno Združenje borcev, organizacija ZRVS in ZSMS.

Ko je skupina prispela na dogovorjeno območje, ki je bilo ob potresu močno prizadeto, je bila pod vodstvom krajevnega štaba za civilno zaščito porazdeljena na delovišča. Odstranjevali in čistili so ruševine, omogočali so dovoz gradbenega materiala na težja dostopna delovišča, razkrivali so in na novo pokrivali poslopja ter pospravljali poljske pridelke.

Delovna akcija je v vsakem pogledu odlično uspela. Ob koncu delovne akcije ob vzhodu Krna je skupino zabeležil na filmski trak fotograf, čeprav bi se tudi brez tega ta akcija vsem globoko vtisnila v spomin. Še posebno razveseljivo je bilo zadovoljstvo mladih, ki so se vrnili domov obogateni z delovnimi izkušnjami in prijetnim občutkom iskre, ne solidarnosti.

B. F.

Člani lovske družine Dovje so sklenili, da bodo namenili veliko pozornosti skrbi za lepo okolico in še predvsem za spominska obeležja padlih borcev NOV. To obljubo sta poleg drugih posebno vestno izpolnjevala lovca Avgust Vister in Stanko Knific, upokojenca z Jesenic. Tako sta pred dnevom mrtvih zasadila več mladih smrek ob spomeniku nad mostom čez Savo — v Kamnjah pri Dovjem. Na tem mestu sta padla 11. julija 1944 Mirko Pezdin in Jože Merkelj. Kot kurirja sta zašla med nemške orožnike, ki so bili na lovu.

BRANKO BLENKUS

RADOVLJICA

PROTESTNO ZBOROVANJE PROTI PREŠTEVANJU MANJŠIN V AVSTRIJI

Na pobudo občinske konference ZSMS Radovljica bo v soboto, 13. novembra 1976, ob 10. uri na Linhartovem trgu v Radovljici veliko protestno zborovanje proti preštevanju manjšin v Avstriji. Vse družbenopolitične organizacije so pozivale občane in delovne ljudi k množični udeležbi, da bi tako pokazale solidarnost pravičnemu boju koroških Slovencev in Gradiščanskih Hrvatov za osnovne človeške in narodnostne pravice. Na zborovanju bo govoril sekretar OK ZKS Radovljica Jože Bohinc, v kulturnem programu pa godba na pihala DPD Svoboda Lesce, mešani pevski zbor KUD iz Ljubnega in recitatorji OK ZSMS.

JOŠT ROLC

LJUBLJANA-ŠIŠKA

KORISTNO TEKMOVANJE

Delovni ljudje in občani z območja krajevske skupnosti Dravljice (občina Ljubljana-Šiška) so na svojem zboru napovedali tekmovanje vsem, ki bodo glasovali za drugi samoprispevek na referendumu, ki bo 21. novembra letos na območju mesta Ljubljane.

Katera volilna enota se bo v pripravi in izvedbi referenduma najbolje notranje organizirala?

Katera volilna enota bo na referendumu že v dopoldanskih urah dosegla najboljšo udeležbo?

S tem v zvezi so na posameznih volilnih enotah že osnovali agitacijsko-operativne štabe. V njej so razen mladine vključeni predvsem starejši borci NOV ter nekdanji aktivisti Osvobodilne fronte, pa tudi predsedniki hišnih svetov v stanovanjskih blokih...! Na sestankih se dogovarjajo o najustreznejših načinih za povezavo s slehernim prebivalcem, ki ga želijo vključiti v to tekmovanje. Vsi se namreč zavedajo, da so otroški vrtoči, šole, zdravstveni domovi in domovi za upokojence, ki jih bodo gradili z drugim samopriskom, izredno pomembni za lepše in prijetnejše življenje vseh.

PAVLE ŠEGULA

MARIBOR

Aktivnost b

Občina Maribor je bila v Sloveniji pred nedavnimi izbrana kot območje, kjer so imeli razgovor o tem, kakšna je aktivnost ZZB NOV v delegatskem sistemu, v drugih družbenopolitičnih organizacijah in samoupravnih interesnih skupnostih.

Razgovora v Mariboru so se udeležili in na njem sodelovali strokovni sodelavci zveznega odbora ZZB NOV, sekretarja republiškega odbora ZZB NOV Hrvatske in Slovenije, predsedstvo občinskega odbora ZZB NOV, sekretar občinskega komiteja ZKS, predsednik občinske skupščine, konference SZDL, ZSMS, krajevnih in samoupravnih interesnih skupnosti ter združenj borcev.

Na mariborskem območju je sodelovanje borcev v delegatskem sistemu in sploh pri družbenopolitičnem udejstvovanju sorazmerno dobro razvito. Največ članov borčevske organizacije sodeluje v zborih

MEŽICA-ČRNA

ŽALNE KOMEMORACIJE NA TEJ IN ONI STRANI MEJE

Tudi v Mežici in Črni na Koroskem so bile žalne komemoracije ob dnevu mrtvih. Ob grobovih borcev na pokopališču v Črni je po polaganju vencev spregovoril tovariš Aleks Merdavič, ki je obudil spomine na trpljenja in junaštva padlih partizanov. Na komemoraciji so sodelovali člani šolskega zgodovinskega krožka iz Črne in pevski zbor. Na svečanosti so bili tudi pripadniki JLA.

Ob dnevu mrtvih je iz Črne odpotovala borčevska delegacija na partizansko grobišče v Koprivno, kjer je položila venec. V nedeljo zadnjega oktobra pa je odpotovala delegacija borcev v Šmarjeto pri Pliberku, kjer je na grobu padlemu borcu (12. oktobra na Komelju pri Pliberku) položila venec. Člani delegacije niso vedeli, da je bil na predvečer tistega dne porušen partizanski spomenik v Komelju. Čudno zatišje v Pliberku tistega nedeljskega jutra je dalo slutiti, da se je nekaj zgodilo. Ko so prebivalci tega kraja videli naš avto z jugoslovansko oznako, so se umikali v hiše. Mesto je bilo pusto kot še nikoli.

Tudi na pokopališču v Šmarjeti ni bilo ljudi, čeprav je bila nedelja dopoldne. Tako tega dne člani delegacije iz Črne niso spregovorili besede niti z enim Avstrijcem; za usodo spomenika so izvedeli, ko so se vrnili v Črno.

IGNAC ZDOVC

ŠKOFJA LOKA

Jesenski izlet v Belo krajino

Položili smo venec na spomenik padlim žrtvam NOV v Črnomlju

Osnovni organizaciji Stara Loka in Podlubnik (občina Škofja Loka) sta organizirali 23. oktobra izlet v Belo Krajino. V ranem jesenskem jutru smo se začeli zbirati na zbirnem mestu v Škofji Loki. Nekam dremavi smo bili, ko je avtobus rezal jesensko meglo skozi ljubljansko kotlino, toda ko smo se bližali slikovitim dolenskim gričem in nas je pričelo pozdravljati sonce, se je vzdušje v avtobusu v trenutku spremenilo. Po krajšem postanku v Novem mestu smo bili že prepričani, da nas čaka prijeten dan. Tudi možakar, ki je na zadnjem sedehu raztegoval harmonikarski meh, je pripeljal k prijetnemu vzdušju. S pesmijo na ustih smo se pripeljali na Gorjance in kmalu po tem tudi v

Metliko. Tam smo si ogledali muzej in se seznanili z zgodovino Bele krajine. V vsakem primeru se je v tem mestu koristno ustaviti. Tudi v metliško vinsko klet smo šli. Predstavniki kmetijske zadruge Metlika nam je predstavil razvoj belokranjskega vinogradništva in nas seznanil z zgodovino te ogromne kleti, ki ima velik pomen za metliško gospodarstvo.

Cilj našega izleta je bil Črnomelj in ogled spomenikov NOV. Seveda smo se povzpeli tudi do veličastnega spomenika padlim borcem v Beli krajini. Med nami je bilo veliko tistih, ki so se v teh krajih borili. Pred spomenikom so obujali spomine.

Na spomenik padlim žrtvam smo položili venec in počastili njihov spomin z enominutnim molkom.

Pozneje smo se odpeljali proti Lokvam, do spomenika komandanta slovenskih partizanov, Staneta Rozmana. Izlet se je nadaljeval proti Stražnemu vrhu, kjer nas je v zidanci čakalo kosilo. Tam nas je pozdravil predstavnik borčevske organizacije iz Črnomlja in nam po lepi belokranjski šegi zaželel dobrodoščilo. Poudaril je, da so takšni obiski velik prispevek pri oblikovanju in razvijanju tradicij NOV.

Kar prehitro je prišel čas, ko se je bilo treba posloviti od prijaznih Belokranjcev. Obljubili so nam, da nas bodo obiskali v Škofji Loki. Tega smo bili še posebno veseli.

FRANC KASTELEC

POJASNILU

V »TV 15«, katerega naročnik sem že vrsto let, sem prebral sestavek Vlaste Vister »Pravici je bilo zadoščeno«, v katerem je omenjen priimek Korenc. Ker pa s tem »zagriženim nemčurjem« nimam nobene zveze in ker se omenjeni izdajalec ni pisal Korenc, marveč Pavel Smolej s Hrušice, prosim, da objavite naslednji popravek:

Kot bivši upravnik okrajne pošte Jesenice sem znan po vsej Gorenjski, od Kranja pa tja do Rateč in do Bohinja, saj so vse pošte imenovanega področja pripadale meni in kot tak sem imel redne preglede poslovanja pošt. Zato me je toliko bolj prizadel ta članek, saj si bo lahko marsikdo mislil, da sem v kakšni zvezi z izdajalcem »Korencem«.

Ko sem tukaj na občinskem sindikalnem svetu, kjer že enaintrideset let opravljam posle blagajnika občin-

skega sveta, zvedel — in kot sem že prej slišal — da na Hrušici nad Jesenicami stoji hiša, na kateri je spominska plošča »padlim partizanom v tej akciji«, na hiši, ki se ji po domače pravi »pri Korencu«, vendar se je gospodar te hiše in narodni izdajalec pisal Pavel Smolej.

Pripominjam samo še to, da imenovanega izdajalca nisem poznal in da sem za v članku »Pravici je bilo zadoščeno« povedano zvedel že 1945. leta, ko sem se z družino vrnil iz Srbije, kamor sem bil 1941. leta izseljen v Čačak.

Prosim vas, da pismo objavite, za kar se vam najlepše zahvaljujem in ostanem še naprej kot nekdanji terenski politični delavec v Srbiji vaš zvesti naročnik.

ANTON KOREN

Cirila Tavčarja 17
p. Jesenice

TV - 15 VAŠ TOVARIŠ!

JESENICE

POSVET PRESEDNIKOV IN TAJNIKOV

Ob koncu oktobra so razpravljali predsedniki in tajniki Združenj borcev jeseniške občine o navodilih za postopek po katerem se ugotavlja posebna delovna doba v dvojnem štetju po noveli člena 75 Zakona o pravicah iz pokojninskega zavarovanja. Obširno informativno poročilo je imel tovariš Franc Konobelj — Slovenko, dopolnila pa sta ga tovarišica Kapusova iz zavoda za socialno zavarovanje in tovariš Slavko Markelj, predsednik za priznavanje posebne delovne dobe. Z razreševanjem te pomembne in aktualne problematike se namreč postavljajo pred Združenja borcev in občinske odbore ZZB NOV odgovorne naloge, ki se jih bo treba lotiti z vso odgovornostjo. Postopek se prične na zahtevo prosilca, ki prvič prosi za priznanje posebne delovne dobe v dvojnem štetju.

Posebno obvestilo bo objavljeno v »Zelezarju«, borcem pa bodo ob teh vprašanjih v pomoč tajniki Združenj borcev in posameznih krajevnih skupnosti.

Na posvetu so govorili tudi o prihodnjih letnih konferencah Združenj borcev s poudarkom, da se bodo letos volili novi odbori. Pri tem je bilo opozorjeno na nujnost dobrih kadrovskih priprav in kvaliteto letnih poročil odborov.

Krajevne komisije in koordinacijski odbori bodo takoj proučili novi zakon o ljudski obrambi. V KS bodo pomagali pri dopolnjevanju statuta in dopolnilnih nalogah v odborih za ljudsko obrambo in civilno zaščito ter še posebej v družbeni zaščiti.

L.

borcev v delegatskem sistemu

eniji
moč-
tem,
V v
dru-
i sa-
stih.
ude-
kov-
ZZB
dono-
nije,
ZZB
iteja
pšči-
kra-
snih

krajevnih skupnosti in v družbenopolitičnem zboru, manj pa v zboru združenega dela.

O tako razviti aktivnosti govorijo podatki, da je na območju občine Maribor od izvoljenih 2719 delegatov 129 članov ZZB NOV. Le-ti zastopajo posamezne KS in TOZD. V občinskih zborih je v združenem delu od 95 delegatov 12 članov borčevske organizacije, v zborih krajevnih skupnosti od 55 delegatov 7 borcev, v družbenopolitičnem zboru pa od 40 delegatov sedem delegatov iz vrst ZZB NOV. Ob tem je treba upoštevati, da precej borcev sodeluje v komisijah in odborih, ki jih imajo posamezni zbori skupščine občine Maribor in da ima občinska organizacija ZZB NOV v konferenci SZDL desetčlansko delegacijo. Borci so tudi močno zastopani v odborih za SLO, sodelujejo pa tudi aktivno pri obrambnih pripravah in tovrstni vzgoji mladih ljudi.

Poudarjeno je tudi bilo, da v vseh delegacijah borci uspešneje sodelujejo kot posamezniki in nekoliko manj kot enotna delegacija. Opozorjeno je bilo, da je temu vzrok dejstvo, da ni mogoče pred vsako sejo sklicati celotne organizacije ZZB NOV, ki naj bi na osnovi predloženega gradiva zavzela enotno stališče, ki bi ga zastopali in posredovali borci na sejah. Podobno je tudi v samoupravnih interesnih skupnostih. Včasih so posamezni predlogi obdelani preveč strokovno in so širšemu krogu delegatov večkrat manj razumljivi (zlasti tabele). Podprto je bilo stališče, da bi morali biti predlogi razumljivi in politično opredeljeni.

Kako se uresničujejo posamezni sklepi in priporočila? V nekaterih primerih si strokovne službe dovoljujejo po svoje preoblikovati sklepe, pa čeprav so te spremembe le

malenkostne. To pa povzroča, zlasti med borci, nezadovoljstvo. Zaslediti je bilo tudi mnenje, da bi morali odločneje obelodaniti tudi slabosti, ki jih delajo posamezne strokovne službe in se odločneje zavzemati, da bi jih odpravili.

Opozorjeno je bilo tudi, da so primeri delegatov, ki so v dveh letih sodelovali le enkrat ali dvakrat, na sejah zborov. Pri tem gre seveda za nedisciplino posameznih delegatov.

V razpravi so bili osvetljeni še številni problemi. Prav borci in njihove organizacije so na mariborskem območju v številnih primerih nosilci različnih akcij in političnih nalog. To velja še toliko bolj za podeželje, kjer neposredno sodelujejo pri reševanju najbolj aktualnih komunalnih problemov v kraju in krajevnih skupnostih.

DRAGO MIKLAVEC

Pred stavbo strelske družine »Pano-vec« na strelišču v Panovcu se je zbralo približno stošestdeset tekmovalcev, članov komisije in gostov. Za tekmovalce bi lahko rekli, da so to najboljši mladinci in mladinke iz novomeških osnovnih šol. Zakaj niti najmanj ni bilo preprosto in lahko priti v ekipo ter predstavljati vse dijake višjih razredov in osemletko z določenega območja.

Marsikje se je začelo že v oktobru lani, v okviru enodnevnega programa obrambnih priprav na šolah ter praktičnega preverjanja znanja učencev in učenek višjih razredov na vseh osnovnih šolah občine Nova Gorica. Prav povsod, v vseh dvanajstih osnovnih šolah in na posebni šoli so z obrambnim dnevom končali do konca junija. Vanj so vključili vse dijake višjih razredov — fante in dekleta, kar je v duhu zakona o ljudski obrambi.

Skupaj jih je bilo več kot 2750. Na teh obrambnih pripravah se je pokazalo, kako so si učenci in učenke prizadevali, koliko so pripravljeni in kateri so najboljši. Najbolj uspešni učenci in učenke so predstavljali svoje šole na letošnjem občinskem tekmovanju v obrambnih pripravah, ki je tokrat bilo drugo in posvečeno 35. obletnici vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti proti fašizmu in domačim izdajalcem. Sestlanske ekipe (tri je fantje in tri dekleta) so se pomerile med seboj v streljanju, prvi pomoči, metanju ročnih bomb in iskanju diverzanta s pomočjo busole, azimuta in podrobnega oglada slike diverzanta.

Ze zgodaj zjutraj so tekmovalci iz Brd in Soške ter Vipavske doline pričeli prihajati po skupinah. Najpozneje, tik pred deveto uro so prišli predstavniki posebne šole iz Solkana. Točno ob devetih so tekmovalci zasedli štiri delovna mesta hkrati: na treh je bilo po pet ekip, na enem pa štiri ekipe. Na prvem delovnem mestu so reševali vprašanja iz prve pomoči, na drugem metali ročne bombe, na tretjem streljali z zračno puško, četrto pa je bilo hkrati odhodna točka in cilj pri iskanju diverzanta.

V istem času, ko so nekatere ekipe reševale različne naloge na vseh drugih delovnih mestih, so druge ekipe že hitele na pohod po azimutu in iskale diverzanta. Na stezi, dolgi 1000 metrov, so bile med obhodno točko in ciljem številne ovire (potok Koren, kromberško barje, grmovje, nepokošena trava in izredno močna rosa), ki so jih morale ekipe obvladati v določenem času ter pravočasno prispeti v rajon, v katerem se je predvidoma skrival diverzant. Na treh rajonih so bili rezervni vojaški starešine, ki so se obnašali kot pravi diverzanti (bili so ribiči, kmeta, ki pospravljata koruzo, gozdni čuvaji in skrivači v gozdu) in ni nobeno čudo, da druga ekipa osnovne šole iz Solkana ni imela uspeha pri iskanju diverzanta.

Zunaj na dvorišču, tik zraven strelišča za zračno puško, so metali ročne

LJUDSKA OBRAMBA IN DRUŽBENA SAMOZASČITA

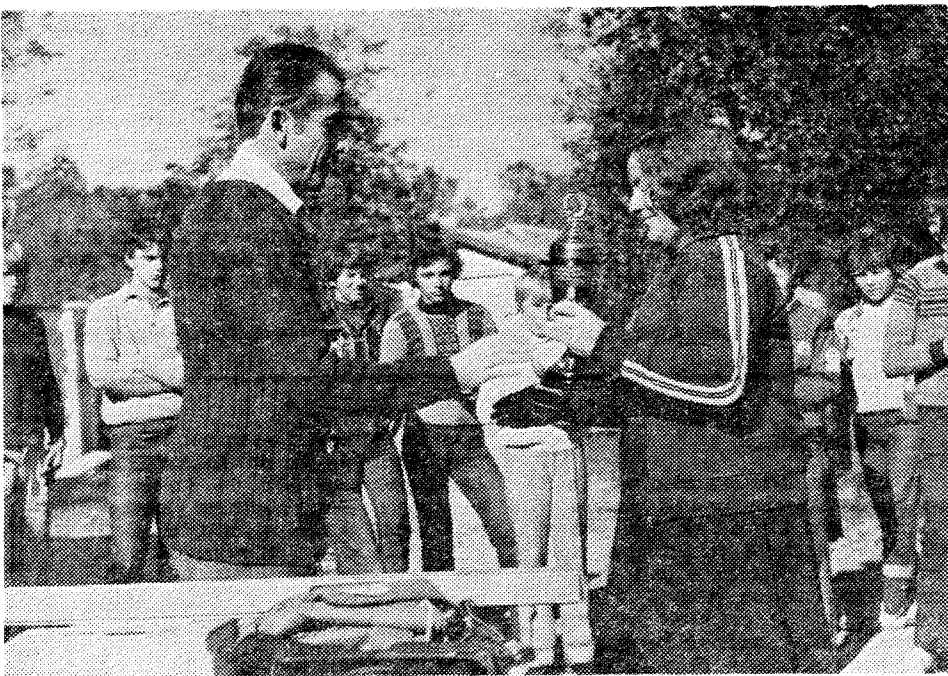
UČENCI OSNOVNIH ŠOL NOVE GORICE SO SE POMERILI
V SPRETNOSTIH, POTREBNIH SLO

Živžav nad diverzante

Konec oktobra je bilo v Panovcu pri Novi Gorici občinsko tekmovanje osnovnih šol v obrambnih spretnostih, ki se ga je udeležilo kar 114 mladih tekmovalcev in tekmovalk iz trinajstih osnovnih šol. Glede na to, da je to zelo zanimiva oblika sklepnega, medšolskega preverjanja znanja, pridobljenega pri pouku in na obrambnih dnevih, pričujoči prispevek skuša bralcem podati podobo o tem, kaj vse se je tistega dne dogajalo na Novogoriškem.

bombe. Orožje je bila ročna ofenzivna bomba M-69; tarča-lik prsi, oddaljena 20 oziroma 15 metrov; okoli tarče trije koncentrični krogi premera 3 m,

6 m, in 9 m. Doseženi uspeh pa je bil nad pričakovanim, saj jih je 24 doseglo največje možno število krogov (18). Tokrat je razdalja za učenke bila krajša

Predstavniki oddelka za ljudsko obrambo Lojze Klikon podeljuje pokal vodji prvouvrščene ekipe Vojki Roškar, ki je bila hkrati tudi prvak v streljanju med posamezniki.

za 5 metrov. Slabih tekmovalcev ni bilo.

Na strelišču za vojaško puško so odgovarjali na vprašanja iz prve pomoči, kot so na primer: kakšen je pravilen položaj, v katerega namestimo nezavestnega, kako spoznamo krvavitev iz vene, kako ustavimo hudo krvavitev iz rane na vratu, kdaj damo piti nezavestnemu, kakšen položaj je pravilen za poškodovanca, ki je izgubil veliko krvi, kako ustavimo hudo arterijsko krvavitev iz rane na podlakti. Na koncu se je izkazalo, da je 80 tekmovalcev odgovorilo odlično, 27 prav dobro in 7 dobro. Povprečna ocena: odlično.

Na strelišču za zračno puško so streljali. Orožje je bila zračna puška, tarča krožna s premerom 15 cm na podlagi 20 x 20 cm. Tarča in strelci so si bili 10 metrov narazen. Doseženi uspeh je bil več kot dober.

Po končanem tekmovanju so razglasili rezultate ter podelili pokal in druge praktične nagrade. Ob tej priložnosti je spregovoril predsednik občinskega odbora ZRVS Marino Bastijančič. Slovesnosti so se udeležili ravnatelj in drugi prosvetni delavci iz vseh 13 osnovnih šol, predstavnik oddelka za ljudsko obrambo skupščine občine Nova Gorica Lojze Klikon in predstavnik občinskega štaba teritorialne obrambe Stojan Skočir.

Najbolj se je izkazala prva ekipa osnovne šole Milojke Štrukelj iz Nove Gorice, ki je osvojila 332 točk. Drugo mesto je zasedla ekipa osnovne šole iz Dobrovega s 305 točkami in tretje ekipa osnovne šole iz Čepovana s 304 točkami. Omeniti je treba, da je ekipa posebne šole iz Čepovana s 304 točkami dosegla 13. mesto in tako pustila za seboj šest ekip drugih udeležencev tekmovanja. Med posamezniki je bil najboljši Franjo Polanc iz ekipe Dobrovo I., ki je dosegel skupaj 72 od 88 možnih točk; drugi je bil Božo Žvanut iz Šempetra z 72 točkami in tretji Edo Bizjak iz osnovne šole Čepovan z 68 točkami.

V streljanju z zračno puško so bili najboljši Vojka Roškar iz osnovne šole Milojka Štrukelj iz Nove Gorice, ki je dosegla 38 od možnih 50 točk, drugi je bil Božo Žvanuti iz osnovne šole Ivan Rob iz Šempetra s 37 krogi in tretji Igor Sever iz os. šole Branik s 37 krogi. Poleg tega je občinski odbor občinske strelske zveze podelil značko »Strelca« tudi Edi Gregorič iz osnovne šole Dobrovo, ki je nastreljala 36 krogov, Alenki Kranjc iz osnovne šole Milojka Štrukelj iz Nove Gorice, ki je nastreljala 35 krogov, in Franju Polancu iz osnovne šole Dobrovo s 34 krogi.

Prvo uvrščeni ekipi je pokal podelil oddelek za ljudsko obrambo Nova Gorica. Zračno puško je drugouvrščeni ekipi podelil občinski štab za TO. Vrtinco Nove Gorice pa je tretje uvrščeni ekipi in deset praktičnih nagrad prvouvrščeni pa je podelil predsednik občinskega odbora ZRVS Nova Gorica.

MILE GOJKOVIČ

AKTIV ZRVS V CENTRU STROKOVNIH ŠOL V LJUBLJANI

Tudi letos zelo uspešni

Če vas pot zanese v Ljubljano, boste nasproti Centralnega stadiona videli visoko, betonsko sivo zgradbo, za katero bi si človek kar težko zamislil mladostni vrvež, tisti tako značilni vrvež, ki je nutrudni spremljevalec vsake šole in učenja. Pa vendar utripa v Centru strokovnih šol življenje ob učenju in delu tako živo kot malokje drugod. Od ranega jutra do poznega večera se tu prepleta delo in učenje — tu ima svoj »drugi dom« 1330 učencev in učiteljev Centra strokovnih šol. Zbrane iz cele Slovenije, ki se uče raznih poklicev, je povezovalo ustvarjalno delo.

Poleg dela pa seveda nikakor ni moč pozabiti vsega ostalega, kar mora vedeti bodoči neposredni samoupravljalec. Vsekakor velja omeniti skupno delo učiteljskega zbora, osnovne organizacije ZK, ZSMS in aktiva ZRVS. Aktiv ZRVS pod predsedstvom Jožeta Simšiča — Jelena je v kolektivu in med mladino vsekakor našel tisto mesto pri idejni in strokovni vzgoji mladih, kot naj bi jo imel vsak aktiv oziroma organizacija. Bronasta plaketa, ki jo je dobil od Občinskega odbora ZRVS Ljubljana-Bežigrad ter srebrna plaketa JNA, ki jim jo je lani ob 22. decembru — dnevi JLA podelil generalpolkovnik Franc Tavčar — Rok, so priznanja, ki to potrjujejo.

Program aktiva, o katerem je svojo besedo rekla in z njim soglašala tudi ZK letos, je bil uspešno uresničen. Kaj so načrtovali in kaj izvedli?

Med prvimi nalogami je vsekakor prenašanje tradicije NOB mladim. Sem sodita dva pohoda izbranih mladincev, formiranih v MPE »Ljubo Šercer«, ki jo je pred dvema letoma tako poime-

noval narodni heroj Stane Semič — Daki na uspešnem pohodu po Notranjski. Prvi je bil dvodnevni pohod v Dolomite prek Horjula in Riharja na Vrhniko, kjer so navezali stike z mladino in vojaški Vrhnike. To je bilo v počastitev dneva mladosti. Drugi je bil v oktobru, ko jih je pot vodila po poteh II. grupe odredov, čez Vrh in Pugled na Grosuplje.

Srečanje s prvoborci, komunisti, mladino in vojaški je bilo enkratno doživetje. To so trdili učenci, ki so šolanje že končali, pa kljub temu še pridejo nazaj med sotovariše in z njimi na pohode. Daki, Medved, Rihar in drugi so njihovi »stari« znanci, tovariši in učitelji.

Druga naloga je bila usmerjena v kadrovanje. Sprejem v ZK je le ena od akcij. Med njimi so našli tudi kandidata za šole rezervnih starešin in za vpis v vojaške akademije. Ker so morali učenci opravljati sprejemne izpite, so priprave nanje organizirali v Centru, v dopolnilnem tečaju za te izpite pa so pomagali vsi člani učiteljskega zbora.

Širjenje tiska s področja obrambne vzgoje in tradicije NOB, pri tem imamo v mislih »Našo obrambo«, TV 15 ter izdaje Založbe Borec in Partizanske knji-

ge, je bilo ena njihovih temeljnih akcij, ki jim je zelo uspela, saj so zbrali preko 130 naročnikov, ostalim pa svetovali, kje ta tisk lahko poiščejo doma ali pri sosedih, saj oba časopisa in knjige najdemo skoraj na vsakem domu. Člani aktiva in mladinci so tudi stalni dopisniki obeh časopisov, kamor posredujejo svoje izkušnje in uspehe.

Naslednja skrb velja kolektivu. Z vsako šolsko izmeno, to je dvakrat letno, so priredili alarmno vajo, katere poduk naj bi bil, kaj ukreniti in kako ravnati v primeru naravnih nesreč in morebitne vojne. Letos v maju so po tako uspešnem alarmu vsi krenili na pot proti Šentvidu, med potjo izvedli taktično vajo — zasedo, v vojašnici pa si ogledali spominski muzej Toneta Tomšiča ter razstavo pehotnega orožja. Ob tem je seveda čisto jasno, da levji delež in odgovornost za posamezne elemente take vaje nosijo člani aktiva.

Predlog Janeza Železnika, direktorja centra, člana aktiva ZRVS, da bi športne dneve organizirali tako, da bi obiskali znane kraje iz NOB, so vključili že pred leti v program kot stalno nalogo. Letos so tako organizirali športne dneve v Dražgoše, na Pohorje k Trem žeblijem in Frankolovo, pa na Ur-

ha in Rašico, nekaj izjemnega pa je bil obisk Kumrovc, kamor so šli vsi, vseh 1330. Vlak, sestavljen v dve kompoziciji, jih je že zjutraj pripeljal tja in Kumrovec sta napolnila mladost in prešernost. Po pozdravu predstavnikov ZB in mladine so si ogledali rojstno hišo tov. Tita, muzej in dom borcev in mladine ter se med seboj pomerili v športu.

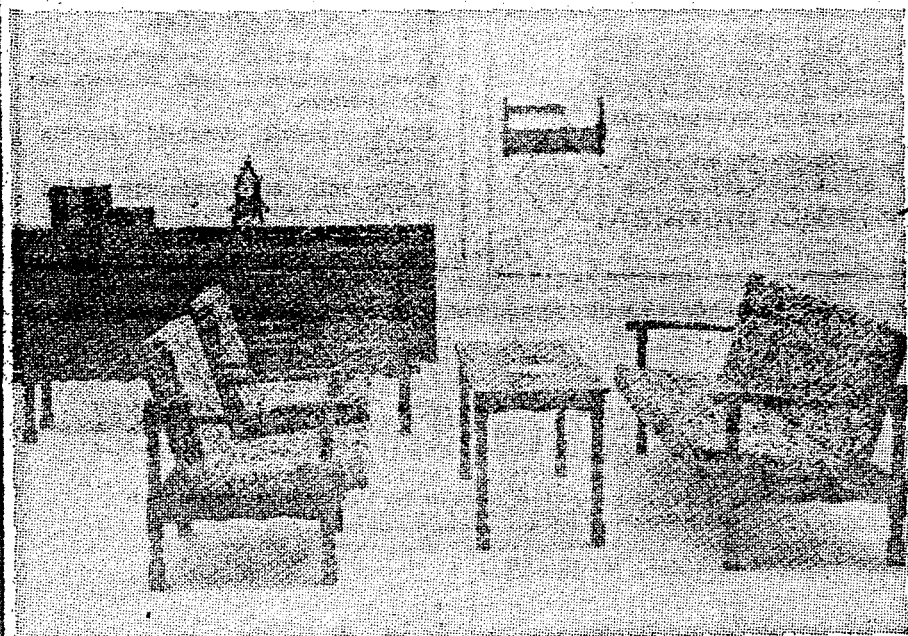
Udeležba na pohodu po poteh partizanske Ljubljane je pri njih že tradicija. Udeležujejo se ga vsi — učitelji in učenci. V prvih vrstah pohodnikov in med organizatorji pa so člani aktiva ZRVS.

Posebna skrb velja spominskim dnevom. Ob teh riložnostih so njihovi gostitelji znani kulturni delavci, borci in družbeni delavci. Naj jih naštejemo nekaj: Matej Bor, Tone Svetina, Janez Rigler, Vinko Verbec, Stefanija Drolčeva, Janez Rohaček in drugi.

Zaključek letnega dela pa imajo običajno za praznik naše armade — 22. decembra. Ob tej priložnosti nameravajo letos ponoviti tovariško srečanje članov aktiva, delavcev centra in mladine, povezano z razstavo slikovnega materiala o svojem delu in življenju naše JLA. Kritično odo tudi pregledali svoje delo in uspehe ter si načrtali pot za prihodnje leto.

Narediti bi se dalo še marsikaj. Poizkusili bodo. In če naj povemo, kdo je med najaktivnejšimi, smo v zadregi. Vsekakor pa velja omeniti Janeza Železnika, Jožeta Simšiča-Jelena, Vinca Klemenčiča, Danila Rudeža in druge borce še iz NOB, pa vendar neumorne delavce kadar je treba voditi mlade. Od mlajših pa Toneta Kramarja, Malči Ilčenkovo ...

DUŠAN KAPLAN

KNJIGOTISK

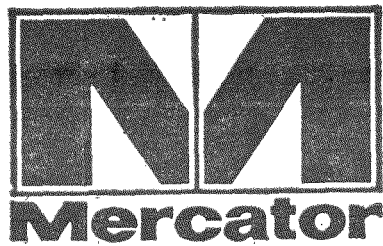
Novo mesto, Glavni trg
štev. 14

tiskarna — knjigoveznica
— kartonaža

tiskanje knjig in tiskovin

vezava

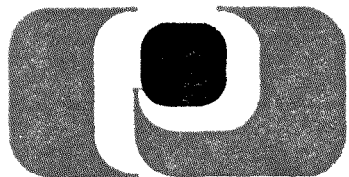
izdelki kartonske emba-
laže

MERCATOR Ljubljana

TOZD STANDARD, trgovina na
debelo in drobno ter gostinstvo
NOVO MESTO, Glavni trg 3

**Cenjeni potrošniki! Obiščite
naše poslovalnice v Novem
mestu. Prepričali se boste,
da imamo vedno na zalogi
bogato izbiro raznovrstnega
blaga. Se priporočamo.**

papirografika p. o.

trgovina na veliko izvoz-uvoz
zastopstva tujih firm
61001 Ljubljana
moša pijadejeva 5/V

Vljudno vas vabimo
v hotel, restavracijo, klet, kavarno,
Smrekarjev hram, Tavčarjev hram
in na naš vrt

Postreženi boste
s kvalitetnimi jedili in pristnimi pijačami,
solidno in v prijetnem okolju
Naše hotelske sobe so znane
po vsem svetu

Grand hotel UNION
Ljubljana

FERROMOTO

n. sub. o. Maribor

TOZD »KOLESAR« b. o.
Ljubljana, Čufarjeva 3.

prodaja koles — rezerv-
nih delov — zimsko špor-
tna oprema — motorna
kolesa — avtomobili Za-
stava — in ostalo tehnič-
no blago

DEKOR

fina keramika

Ljubljana, Pod hribom 76

**Izdelovanje fine
in dekorativne
keramike**

NOVOST ZA GRADITELJE

Moderniziran
transportni sistem
opeke

DOBAVA TAKOJ

NOVO: Opekarna Košaki je
pričela v »paketih« dobavlja-
ti opeko z lastnimi tovornja-
ki, opremljenimi z nakladal-
no-razkladalno napravo. Ope-
ko naložijo in razložijo sami.
Naročila sprejema in se pri-
poroča

OPEKARNA KOŠAKI/MARIBOR

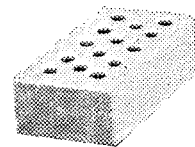
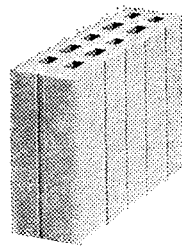
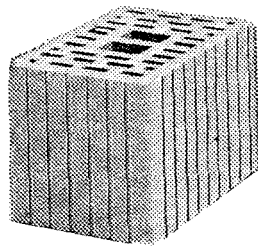
Proizvajamo:

Modularni blok velikosti
290 x 190 x 190 mm se upo-
rablja za nosilne zidove.

Polovični modularni blok
velikosti 290 x 90 x 190 mm
se uporablja za predelne
stene in za zidanje zidov
debeline 40 cm v kombi-
naciji z modularnim blo-
kom.

Klinker opeka
Klinker opeka različnih
barv je novost na našem
tržišču.
Ker ni opečnato rdeče
barve, daje pri oblaganju
zidov videz dovršene fa-
sade.

Ima zelo dobre lastnosti:
je odporna na mraz, ne
vpija vlage, odporna na
razjedanje kisle ali bazič-
ne atmosfere, ima visoko
statično trdnost, če je
prašna se da fasada oprati
s curkom vode kot av-
to, z leti se ne spreminja
in je vedno kot nova, ce-
na fasadne obloge ni bi-
stveno večja od ometane
fasade, daje pa vam 12 cm
debelejši zid z veliko trd-
nostjo in izolacijsko spo-
sobnostjo.

OPEKARNA KOŠAKI/MARIBOR

ŠENTILJSKA C. 116 / TEL.: H. C. 21-018, 21-081, 21-064 / DIREKTOR
25-730 / KOMERCIALA 24-907 / TEKOCI RAČUN PRI SDK 51800-601-10238

mercator import-export
podjetje za trgovino,
industrijo, inženiring,
gostinstvo in storitve
ljubljana, aškerčeva 3, n. sub. o.

TOZD

Mercator

ribnica

trgovina na
debelo
in drobno
ter gostinstvo
ribnica
o. sub. o.

telefon:
uprava 87-052
direktor 87-128
p. p. 10
tekoči račun
51310-601-13063

Obiščite naše trgovine — poslovanice: Živila, galanterija, Manufak-
tura, Oblačila, Obratni material, Oprema, Samopostrežba, Železnina
in Motel »Jelka«.

Vabimo vas — pri »Mercatorju« dobite vse.

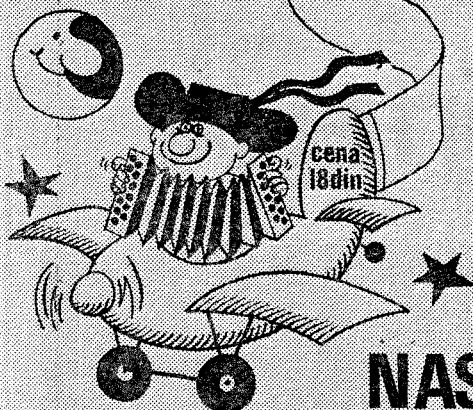
Kersnikova 21

MIZARSKO PODJETJE

Pohistvo • Celje

Izdelujemo pohištvo,
gostinsko opremo in
podobno po naročilih

**KOLEDAR
VREME
HUMOR**

**NASVETI
ZANIMIVOSTI
UGANKE**

PAVLIHOVA PRATIKA 1977

z i t u s

TRGOVINA
INSTALACIJE
UNIVERZALNI
SERVISI

Popravila
gospodinskih
aparatur; pranje
perila in kemijsko
čiščenje; trgovina
servisnih delov;
mizarske storitve

K R E M E N

NOVO MESTO

Poštni predal 14 — Telefon: 21-266,
22-315 — Telegram: Kremen Novo
mesto — Žel. postaja: Novo mesto

**Proizvodnja
in prodaja
kremenčevega
peska.**

inkop

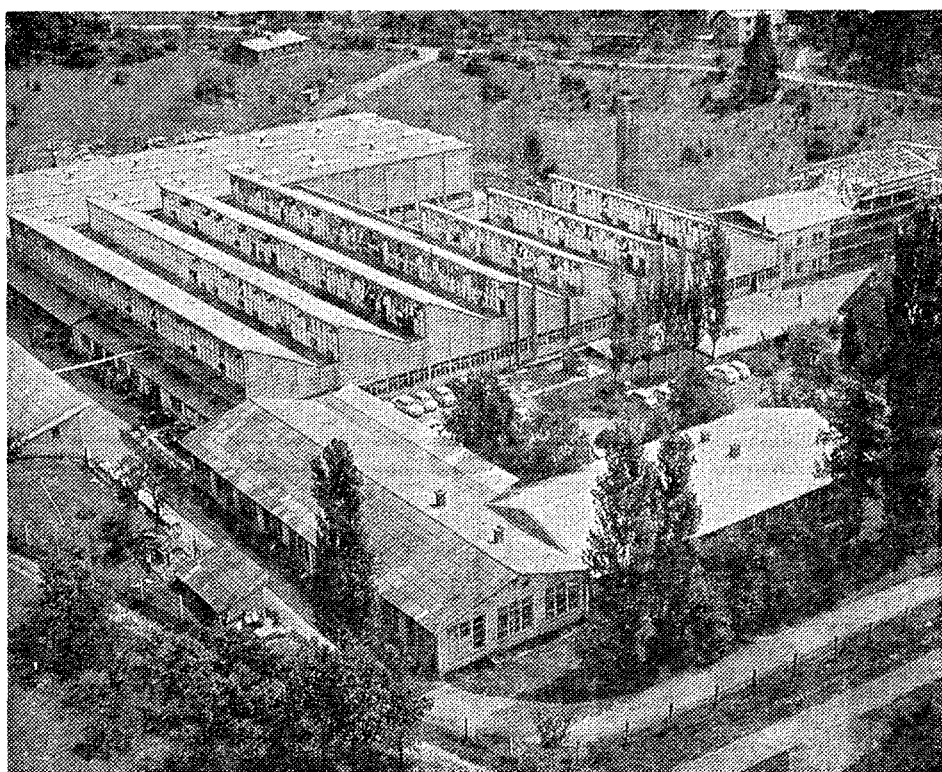
INDUSTRIJA KOVINSKE OPREME

Telegram: Inkop Kočevje — Tekoči račun pri SDK 51300-601-10014 — Železniška
postaja: Kočevje — Telefon: h.c. 86-711

nudi svojim potrošnikom kvalitetne izdelke za opre-
mo sanitarij, lestve, likalne mize in druge kovinske
izdelke.

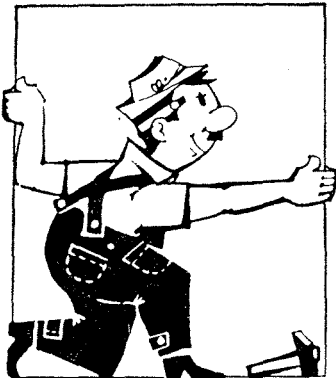
**Iskra
industrija kondenzatorjev
Semič**

Proizvodni program

Semiška industrija kondenzatorjev izdeluje:
— navite kondenzatorje za zabavno in
profesionalno elektroniko;
— kondenzatorje za fluorescenčne svetilke
in za zagon elektromotorjev;
— kondenzatorje in filtre za odpravljanje
radiofrekvenčnih motenj;
— kondenzatorje za potrebe avtomobilske
industrije;
— v okviru energetskega programa
kondenzatorje za izboljšanje faktorja moči
(cos Ø), kompletne naprave z avtomatsko
regulacijo in celotne inženiringe;
— metalizirane umetne folije;

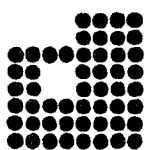
— vse mehanske sestavne dele za
kondenzatorje;
— opremo za proizvodnjo kondenzatorjev;
— razne posebne izpeljanke kondenzatorjev,
LC in RC kombinacij.
Iskrini kondenzatorji, energetski kondenzatorji
in naprave opravljajo svojo koristno nalogo
zlasti v današnjih časih, ko je zaradi
energetske krize postal aktualen lov na
prekomerno jalovo energijo. Ob izboljšani
statični kompenzaciji se velikemu porabniku
močno zmanjšajo stroški za električno
energijo, celotno gospodarstvo pa ima z njimi
to korist, da je večji izkoristek proizvodne
energije ter razbremenjeni prenosni in
transformatorski sistem.

SLOVENIJA LES

LESNO KEMIČNA INDUSTRIJA

lesonit
ILIRSKA BISTRICA

DELO

CASOPISNO IN GRAFIČNO
PODJETJE LJUBLJANA

Tiska časopise, revije, knjige, publika-
cije, razglednice, prospekte in reklam-
ne tiskovine.

Izdeluje enobarvne in večbarvne kli-
šeje v najmodernejši tehniki.

V sklopu podjetja je specializirani
obrat za večbarvni tisk, lakirnica in
plastificirnica.

Izdaja osrednji slovenski dnevnik
»DELO«.

Tednik ITD, štirinajstdnevnik NAŠI
RAZGLEDI, revijo AVTO, revijo STOP,
revijo JANA, ZABAVNIK

paloma®

žepni robci

sladkogorska
sladki vrh

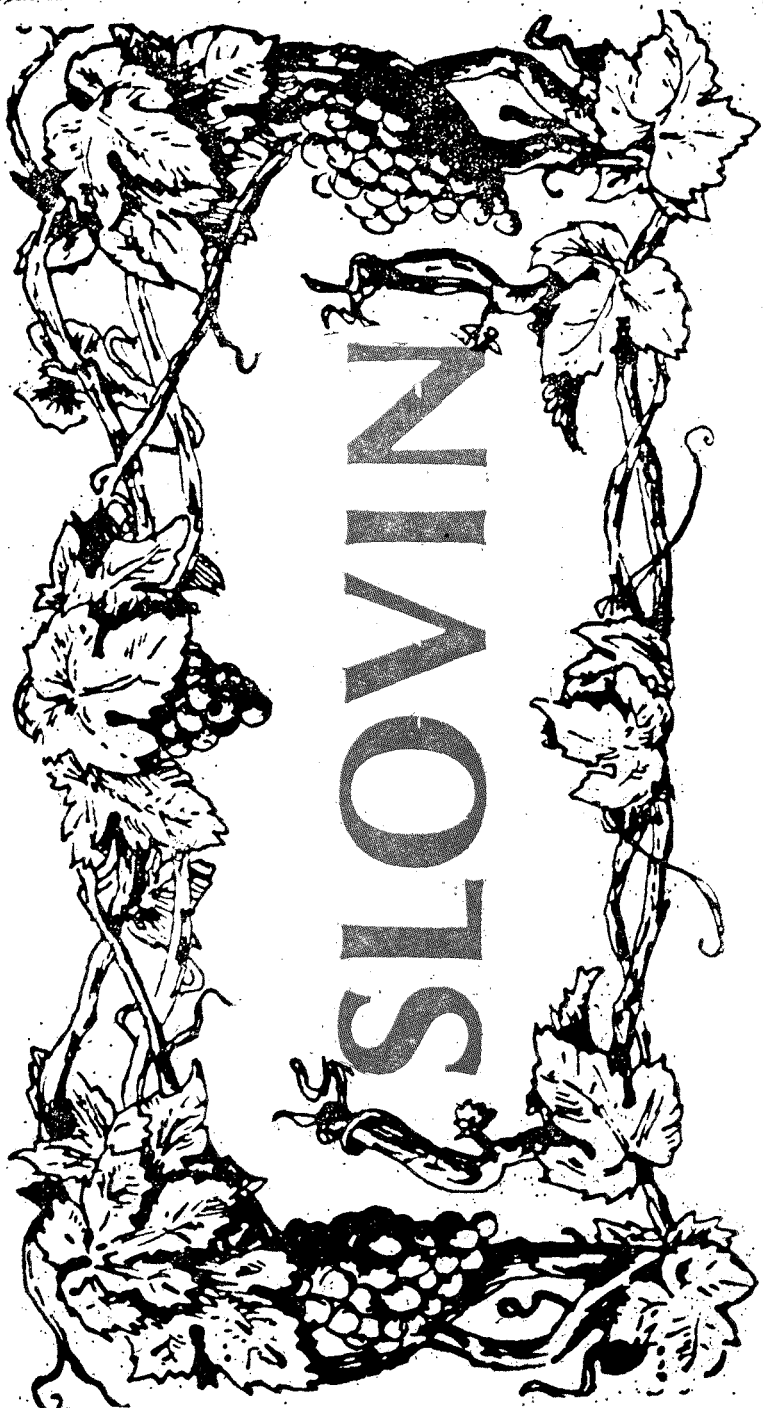
uniles

Svojim cenjenim odjemalcem priporoča bogato izbiro kvalitet-
nih proizvodov:

- stilno pohištvo za opremo vseh stanovanjskih prostorov
- spalnice v moderni izvedbi
- velik izbor gugalnikov
- acrylno steklo in izdelki iz acryla
- vezane plošče
- rezan les
- obodi za predale

Vsem priporočamo, da obiščete našo trgovino v Straži in se
prepričate o kvaliteti in asortimanu, ki vam ga nudimo.

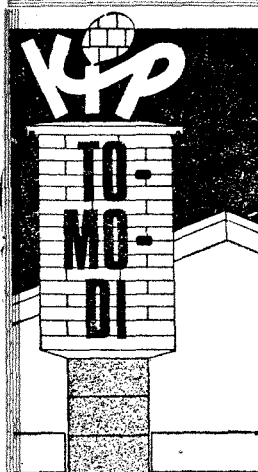
SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE
ZIDAR KOČEVJE N. SOL. O.

Telefoni: glavni direktor 86-294 —
proizvodno tehnični sektor 86-323
— finančno računovodski sektor
86-375 — sektor za splošne ka-
drovske in pravne zadeve 86-046
TOZD: Gradbeni sektor Kočevje
n. sub. o. 86-068 — Gradbeni sek-
tor Ljubljana n. sub. o. 42-865 —
Gradbeni sektor Rijeka n. sub. o.
42-708 — Strojni obrati Kočevje
n. sub. o. 86-384

Prevzemamo dela na visokih in nizkih
gradnjah — gradnje za trg.

Se priporočamo

Uporablja se za peči in kotle
od 4.000 do 100.000 Kcal/h

Informacije in strokovni nasveti:

MONTAŽNO INDUSTRIJSKO PODJETJE

61000 LJUBLJANA, Opekarska 13
Tel.: 22-113, 20-641
Telex: 31 420 YU KIP

TOPLI

MONTAŽNI DIMNIK

Z GIBLJIVO

KISLOODPORNO

OGNJESTALNO

ŠAMOTNO CEVJO

Borci, invalidi, rezervni vojaški starešine! Pri
gradnji svojega doma se posvetujte s strokov-
njaki Montažno industrijskega podjetja!

sloga

LJUBLJANA, LAKOTENCE 7/a

Telefon: 56-798

soboslikarstvo
pleskarstvo
črkoslikarstvo

polaganje
plastičnih
podov

GRADBENO OPEKARSKO PODJETJE

68233 MIRNA NA DOLENJSKEM

Zel. postaja in pošta Mirna na Dolenjskem — Telefon 82-340 — Tekoči račun pri SDK Novo mesto št. 52100-601-12050 — Telegram: GOP Mirna

— gradbena dela
— proizvodnja opeke

trgovsko podjetje
NOVOTEHNA
novo mesto, glavni trg 11

telefoni ● centrala 21-737 ● direktor 21-280 ● servis 21-538 ● telegram ● novotehna novo mesto

elektrotehnični material — kovinsko blago in železnina — orodje, sanitarni in instalacijski material — gradbeni material — steklo, porcelan in keramično blago — barve — laki in kemikalije — motorna vozila — nadomestni deli — servisne usluge

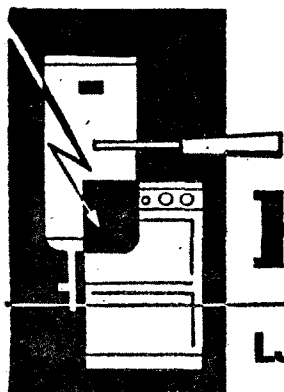
Mercator

mercator import-export
podjetje za trgovino, inženiring,
gostinstvo in storitve
Ljubljana, aškerčeva 3, n. sub. o.

TOZD METLIKA

priporoča obisk poslovalnic v
Metliki, Gradacu, Radovici in
Suhorju.

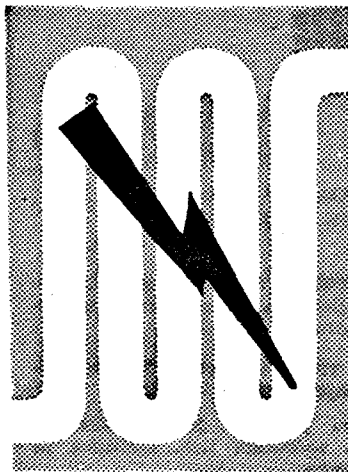
Bogata izbira potrošnih dobrin
— solidna postrežba

KOVINOSERVIS

LJUBLJANA RUDNIK III/2 tel. 21-834

Izdelovanje in popravljanje gostinske opreme

instalacijsko
podjetje

Novomontaža

Novo mesto
ADAMIČEVA 2

Telefon (068) 23-126, 21-276, 21-872, 21-695
Žiro račun 52100-601-10500

Opravljamo vse vrste elektroinstalacij, vodovodne in toplotne izolacije, kleparska dela, instalacije strelovodov, termoizolacije, montaža transformatorskih postaj do 20 KW ter popravila TV in radio aparatov.

POHIŠTVO

CELJE: CUPRIJSKA 1
KOPER: BORISA KIDRIČA 22
KRANJ: PRIMSKOVO, TITOV TRG 5
LJUBLJANA: TITOVA 97, TITOVA 51
STRITARJEVA 9
MARIBOR: PARTIZANSKA 12
MURSKA SOBOTA: BAKOVSKA 1
NOVA GORICA: DELPINOVA 19

GRADBENI MATERIAL

CELJE: BABNO 3
KRANJ: PRIMSKOVO
LJUBLJANA: VILHARJEVA 25 A
MARIBOR: RIBIŠKA 10
MURSKA SOBOTA: MARKIŠAVSKA 2
ŠKOFJA LOKA: KIDRIČEVA 64

POTROŠNIŠKI KREDIT DO 30.000 DIN
BREZ POROKOV, POLOG 10 Odstotkov

Lesnina

IMELI SMO LJUDI

Janez More

Sredi oktobra je v Radomljah pri Domžalah nenadno umrl Janez More. V partizane je odšel leta 1944. Na Dolenjskem je bil ranjen in so ga morali odpeljati na zdravljenje v Bari.

Franc Rozman

Na Bledu je v začetku oktobra preminil Franc Rozman Baronč. Rodil se je v bohinjškem Nemškem rotvu pred 78 leti. Po prvi svetovni vojni se je pridružil Maistrovim borcem za severno mejo. Junija 1941 je začel sodelovati s pokojnim Andrejem Zvanom iz Gorij, prvoborcem in narodnim herojem. Leta 1943 je postal član rajonskega in nato še okrožnega odbora OF. Na prvih volitvah po osvoboditvi je bil izvoljen za predsednika občine. Za svoje delo je prejel več odlikovanj.

Ema Butara

Na pokopališču v Ločni pri Novem mestu so se 21. oktobra za vedno poslovili od Eme Butara. Rodila se je v Mirni peči leta 1925. Pred vojno je bila članica Društva kmečkih fantov in deklet. Leta 1942 je začela aktivno sodelovati v NOB, leta 1944 pa je vstopila v 12. brigado. Bila je hrabra bolničarka. Prejela je več odlikovanj.

Jakob Levec

Pred nedavnim so se občani v Loški dolini za vedno poslovili od Jakoba Levca iz Viševka. Kot mladenič je iskal zaposlitve v Franciji. Vojno je dočakal doma. Leta 1942 so ga Italijani odpeljali v taborišče, toda po zlomu Italije se je takoj vključil v NOB kot terenec in član narodne zaščite. Po osvoboditvi je sodeloval v družbenopolitičnih organizacijah.

Nada Štirn

Nada Štirn se je rodila leta 1925 na Vrhniki v družini petih otrok. Leta 1942 se je vključila v narodnoosvobodilni boj. Po vojni je bila sprejeta v SKOJ in kasneje v Zvezo komunistov.

Ivo Harmel

Dne 24. junija so v Cerknici sprejeli na zadnji poti Iva Harmela. Rodil se je pred 70 leti. V NOB se je aktivno vključil že leta 1941. Naslednje leto so ga okupatorji zaprli. Prehodil je trnjevo pot jetnika v taboriščih Gonars, Renicci, Nürnberg, Flossenbürg, Buchenwald in Dora. Bil je nosilec več odlikovanj.

Franc Ambrožič

Franc Ambrožič se je rodil na Poljščici pri Gorjah leta 1898. Kot mnogi njegovi vrstniki je tudi on nosil vojaško suknjo v prvi svetovni vojni. Po vojni se je vrnil domov in si ustvaril dom in družino v Podhumu. Njegovega najstarejšega sina je okupator zajel 16. julija leta 1942. Kot talec je bil ustreljen v Kovorju pri Trzinu. Celotna Francetova družina je bila v letu 1942 izseljena v Nemčijo.

France se je po vrnitvi domov ponovno zaposlil v jeseniški železarni, kjer je ostal vse do upokojitve. Sredi oktobra smo ga pospremili na njegovi zadnji poti na gorjansko pokopališče. V imenu borčevske organizacije Zasip-Podhom se je od njega poslovil tovariš Ludvik Rekelj.

Franc Župan

Na pokopališču Kostanjevica smo se 13. septembra letos poslovili od člana invalidske organizacije Franca Župana iz Dolnje Prekope. Med vojno je preživel grozote kot vojni ujetnik v več taboriščih v okolici Berlina. Tisti čas mu je zapustil trajne posledice, zaradi katerih je postal invalid.

Avgust Beguš

Sredi oktobra je po težki bolezni umrl rezervni kapetan Avgust Beguš iz Podbrda. Rodil se je leta 1920 v Stržišču. Med NOB se je bojeval v Prvi tankovski brigadi. V bojih se je odlikoval s pogumom. Dvakrat je bil odlikovan z ordenom za hrabrost.

Po vojni se je z vso močjo vključil v obnovo in razvoj naše domovine, dokler ni bolezen izčrpala njegovih moči. Redno je bil zaposlen kot upravnik Doma počitka v Podbrdu. Njegovim nekdanjim soborcem in ostalim članom ZB Podbrdo bo ostal v trajnem spominu.

Rudi Drnovšek

Na Izlakah smo se 6. oktobra letos za vedno poslovili od Rudija Drnovške, udeleženca NOB. Rodil se je v Potoški vasi pri Zagorju in sicer leta 1912. Leta 1944 je bil šef gospodarske komisije na terenu Zagorje. Pred smrtjo je bil več let član upravnega odbora ZB NOV Izlake. Sodeloval je tudi v drugih družbenopolitičnih organizacijah.

Angela Makuc

Štirinajstega oktobra so v Spodnji Idriji pokopali Angelo Makuc. Sredi leta 1942 je začela delati v OF, dne 21. februarja 1944 pa so jo Nemci zaprli in sredi aprila istega leta odpeljali v taborišče Ravensbrück. Tam je ostala do leta 1945. Njen mož Justin pa ni imel te sreče, da bi se vrnil iz internacije.

Anica Košpirc

Na idrijskem pokopališču so v začetku oktobra pokopali Anico Košpirc iz Idrije. Kot mladinka se je Anica po novembrski ofenzivi priključila skupini dr. Viktorja Volčjaka in pomagala pri oskrbovanju ranjenih partizanov. Pozneje je sodelovala pri urejanju bolnišnice »Franje« v Novakih pri Cerknem, kjer je ostala kot kuharica do osvoboditve.

Jože Štemberger

V Brežicah so 18. oktobra letos pokopali Jožeta Štembergerja, upokojenega komandirja postaje ljudske milice Brežice. Star je bil 55 let. Med NOB je bil partizan na Primorskem, kjer je opravljal številne odgovorne dolžnosti. Bil je komandant bataljona Istrskega odreda. Za svoj prispevek v NOB je prejel več odlikovanj.

Franc Mišič

V oktobru je umrl dolgoletni javni tožilec in aktiven družbenopolitični delavec Franc Mušič iz Brežic. Star je bil 65 let. Med drugo svetovno vojno je bil interniran v Gonars, zaprt pa je bil tudi v Begunjah.

Kot borec Prve artilerijske brigade je bil ranjen. Tovariši so ga poznali kot dobrega borca in starešina. Za delo v NOV in po vojni je dobil več odlikovanj.

PРАВНА POSVETOVALNICA

O ZDRAVSTVU IN DOPUSTU

F. T., Kranj
Vprašanje: V svojem obširnem dopisu se pritožujete čez zdravstvo in čez dogajanja v zdravniških ambulantah. Pišete o slabem odnosu zdravstvenih delavcev do borcev in pri tem navajate primer, kako ste prišli v nesporazum z zdravnikom, ki vam je napisal napotnico za fizioterapijo po delovnem času. Pišete tudi o tem, da ste bili med NOV kurir in da smatrate, da je bilo to bolj odgovorno, kot biti navaden borec. Sprašujete pa končno, kako je z dopustom za borce, namreč ali je res, da dopust ne more preseči neke določene dobe.

Odgovor: Glede stanja v zdravstvu najbrž ne pričakujete od nas kakšnega odgovora; opisali ste pač svoje slabe izkušnje. Brez dvoma pa se odnos do borcev izboljšuje, prav tako pa tudi ni dvoma, da je zdravstvena zaščita borcev na vedno višjem nivoju. Glede odgovornosti, ki so jo imeli različni udeleženci NOV, pač ni v naši moči, da bi o tem sodili. Z dopustom pa je tako: traja lahko največ 30 delovnih dni (tudi sobote se štejejo za delovne dni). Dokler ste imeli manj kot 30 dni dopusta, se je temu dopustu dodalo še nekaj dni dopusta, ki pripada samo borcev. Če pa imate sedaj glede na delovno dobo že itak polni dopust, se ta ne more raztezati preko 30 dni, tako se borčevski dopust ne more upoštevati. Le če imate preko 30 let delovne dobe in ste stari preko 55 let, imate lahko 36 dni dopusta, če je tako urejeno v samoupravnih aktih vaše delovne organizacije.

KATERO POVPREČJE

R. M., LJUBLJANA
Vprašanje: Zanima vas, ali lahko kot udeleženec NOV pred 9. 9. 1943 izbirate za izračun pokojninske osnove katerikoli zaporednih 5 let od 1. 1966 dalje, ali samo zadnjih 5 oz. 10 let.

Odgovor: Člen 38 zakona o temeljnih pravicah iz pok. in inv. zavarovanja določa, da se pri izračunu osnove vzame povprečje osebnih dohodkov v zadnjih petih letih zavarovanja pred uveljavitvijo pravice do pokojnine. Če pa je ugodnejše, se lahko pokojninska osnova izračuna enako kot drugim zavarovancem, torej na podlagi povprečja osebnih dohodkov v zadnjih 10 letih ali v katerikoli zaporednih 10 letih zavarovanja. Zakon torej ne predvideva, da bi bila možna izbira katerikoli zaporednih 5 let, ampak le zadnjih 5 let.

KMEČKA POKOJNINA

T. A., SUHOR
Vprašanje: V svojem obširnem dopisu v podrobnostih opisujete svoje delo v NOV in tudi navajate, da imate čas od leta 1942 dalje dvojno priznan kot posebno dobo. Stari ste že 71 let in že ves čas opravljate težko kmečko delo. Prejemate priznavalnino v višini 210 din, zanima vas, ali imate pravico do borčevske ali kmečke pokojnine.

Odgovor: Ker živite na kmetih in ker ste že prekoračili 60 let starosti, imate pravico do kmečke pokojnine, seveda ob določenih pogojih. Poleg pokojnine lahko uveljavite tudi varstveni dodatek, če menite, da ste socialno ogroženi. Svetujemo vam, da se o vsem natančno poizanimate na občini, pri upravnem organu, ki je zadolžen za varstvo udeležencev NOV.

TEŽAVE Z MEJO

V. P., SLIVNICA
Vprašanje: Že pred 10 leti vam je sosed odvzel nekaj zemlje, letos pa ste prišli zopet v spor zaradi meje tudi z drugim sosedom. Vzeli ste odvetnika in je ta sprožil postopek pri sodišču, vendar vas je sodnik napotil h geometru, da se boste pri njem zmenili glede meje, sicer pa bo odločilo sodišče. Moti pa vas to, da ima vaš sosed med sorodniki odvetnika, zato sprašujete, ali ga ta odvetnik lahko zastopa. Poleg tega pa bi radi še vedeli, kdo ima večjo pravico do zemlje, ali tisti, ki jo ima v posesti, ali tisti, ki zanjo plačuje davke.

Odgovor: Na vprašanje je nemogoče odgovoriti, ker ste okoliščine spora v zvezi z mejo premalo natančno opisali. Počakati boste pač morali, da bo geometer napravil potrebne izmere, sicer pa imate svojega odvetnika, ki mu morate zaupati in vam bo brez dvoma pravilno svetoval. Kaj pa se tiče vašega sosedu, ni nobene zadržka, da ga ne bi zastopal odvetnik, ki je z njim v sorodu.

»Sandi Koprivec, David Letnar, Majda Koritnik, Vojka Podlogar, Jelka Božnar, Majda Dolinar in Metka Maček,« nam je najbolj prizadevne in najstarejše člane krožka »Mladi zgodovinarji in klub OZN« iz Polhovega Gradca — naše današnje — predstavila tovarišica Jožica Kavčič, mentorica imenovanega krožka, ki na polhograjski osnovni šoli z imenom Dolomitskega odreda že petnajsto leto poučuje zemljepis in zgodovino, mlade zgodovinarje pa vodi in usmerja od leta 1973.

»Od kar smo v novi šoli,« pojasnjuje tovarišica Kavčičeva in pove, da se je v krožek »Mladi zgodovinarji in klub OZN«, ki je v začetnih letih svojega obstoja štel devetnajst, največ enaindvajset, letos vpisalo kar petinštirideset pionirk in pionirjev!

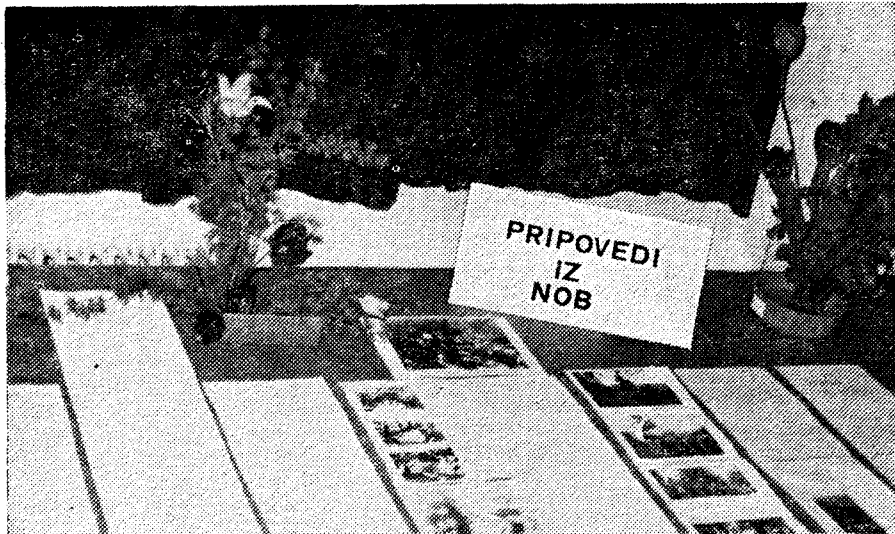
Vojka je povedala, da se krožek »Mladi zgodovinarji in klub OZN« ne more pohvaliti samo z zbiranjem zgodovinskega gradiva in kar sodi k temu — posebno pozornost posvečajo našemu narodnoosvobodilnemu boju — marveč je bil tudi pobudnik, da omenimo le eno izmed njegovih zadnjih aktivnosti na tem področju, protestnega zborovanja v zvezi z dogajanjem na Koroškem. S tem, kar mislimo, smo seznanili tudi širšo javnost!« je še povedala Vojka. Strinjali smo se tudi s Sandijevo ugotovitvijo, da je prav zasluga najmlajših polhograjskih zgodovinarjev in seveda tamkajšnje borcevske organizacije, s katero tesno sodelujejo, da je zbrano toliko in tako dragocenega spominskega gradiva na to temo. David je dodal, da pripovedi borcev pridno beležijo na magnetofonske trakove, kar zapišejo, pa pošljejo v TV-15, Našo komuno, Pionirski list in Kmečki glas. »Urediti nameravamo tudi album spomenikov narodnoosvobodilnega boja na našem področju,« smo zvedeli od Mačkove Metke, kar je hkrati osrednja naloga v letošnjem delovnem programu krožka »Mladi zgodovinarji in klub OZN.« Seznami so že pripravljeni, samo začeti je treba z delom. In to v Polhovem Gradcu znajo: če je potrebno, so skupaj vsak dan in le redka so tista časovna obdobja, ko se videvajo na štirinajst dni! Da ne govorimo o organiziranju številnih ekskurzij v partizanske kraje in partizanskih pohodov, pa o urejanju panojev ob spominskih dnevih, pridenjem spremljanju novic v Borcu in TV-15, predvajanju zvočnih filmov ter ne nazadnje o sodelovanju v Jugoslovanskih pionirskih igrah. »Lani smo se

RAZVIJANJE IN NEGOVANJE REVOLUCIONARNIH TRADICIJ

V OGLEDALU NAŠEGA ČASA

Mladi zgodovinarji iz Polhovega Gradca

»Poglejte zbrano gradivo, pa boste videli, kako delamo!«

Razstava »NOB in Dolomiti« je tudi delo mladih zgodovinarjev iz Polhograjske osnovne šole, ki nosi ime Dolomitskega odreda — nosilec prvega mesta na šestem srečanju pionirjev-zgodovinarjev Slovenije, ki je bila leta 1974 v Postojni.

udeležili kviza o narodnih herojih v Ljubljani,« je povedala Majda Dolinarjeva, »in dosegli vse možne točke in tudi to je povedala, da je bilo v pripravi na ta kviz vloženo dosti dela, učenja.

Jelka Božnar, predsednica krožka »Mladi zgodovinarji in klub OZN«, je v pogovoru še posebno poudarila, da se v akciji zbiranja slikovnega gradiva o domačinih, ki so sodelovali v narodnoosvobodilnem boju, lahko pohvalijo že z več kot s sto zbranimi fotografijami!

Opozorila je tudi na tisto številko šolskega glasila »Dolomitska zvezda«, ki so jo ob praznovanju tridesete obletnice osvoboditve in zmage nad fašizmom uredili prav mladi zgodovinarji in likovniki. In še nekaj je povedala! »Pri zbiranju gradiva o narodnoosvobodilnem boju v Dolomitih so prišli do podatka, da je februarja leta 1943 izšlo odredno glasilo »Dolomitska zvezda« in ker je ena osnovnih nalog pionirjev in mladincev naše šole, da razvijamo in negujemo revolucionarne tradicije Dolomitskega odre-

da, smo predlagali, da šolsko glasilo prevzame to ime.« Naj naštejemo poglaja v tem glasilu: »Tovariš Tito in razmišljanje ob trideseti obletnici osvoboditve«, »Boji v Dolomiti in osvoboditev«, »Naši prazniki« ter »Nekaj stavkov na temo revolucije in svobode, ki so izšli v prejšnjih letih.«

In o čem so mladi Polhograjci razmišljali ob trideseti obletnici osvoboditve?

»O tem, da moramo dobro poznati naš štiriletni osvobodilni boj in ljudsko revolucijo, poznati gorje, trpljenje in žrtve naših narodov v tem boju, če hočemo prav razumeti začetne dni naše svobode in prav ceniti našo svobodo danes — pa da brez tega ne bi mogli uveljavljati delegatskih odnosov v naši samoupravi, socialistični domovini,« je v tej številki »Dolomitske zvezde« zapisal Tomaž Kavčič.

In danes njihova razmišljanja in dejanja niso prav nič drugačna!

Kdo jih je tega učil in naučil? Tudi to smo želeli zvedeti.

Je bila to požrtvovalnost in prizadevnost tovarišice Kavčičeve in vseh, ki jim je na tej šoli zaupana skrb nad vzgojo mladega rodu? So svoj pečat pustili obiski narodnih herojev Andreane Družine-Olge, Rudolfa Hribernika-Svaruna in Rada Pehačka, pa Staneta Vrhovca-Robina, ki so stalni gostje polhograjske osnovne šole? Ali pa domačih borcev, partizanskih mamic in vseh, ki so v najtežavnejših dneh naše zgodovine z vsem srcem ljubili domovino?

So se mladi iz Polhovega Gradca učili in naučili ljubiti domovino na svetlem vzgledu Lizike Jančar-Majde, mlade partizanke, ki je izgubila življenje v marčni ofenzivi proti Prvem dolomitskemu odredu in po kateri nosi ime Pionirski odred? Belogardisti so jo ujeli in belogardistični komandant Vešnar jo je zasliševal v vasi Beli pri Dobrovi. Pripovedujejo, da ji je zbil titovko z glave ter hodil po njej. Pogumno jo je pobrala ter si jo spet dala na glavo. Tudi ko ji je v drugo zbil titovko z glave, jo je pobrala in mu je zabrusila v obraz: »Sem, kar sem!« Razjarjeni komandant je zgrabil pištolo in Liziko Jančar-Majdo ustrelil. Bilo je to 20. marca leta 1943.

Odgovor na naše vprašanje je torej kaj preprost: Najmlajše iz Polhovega Gradca vzgajajo revolucionarne tradicije!

»Poglejte zbrano gradivo, pa boste videli, kako delamo!« so nam rekli ob slovesu. Pogledali smo ga, skrbno in z ljubeznijo. V skromno zahvalo za njihov trud, za njihovo delo.

MILENA STRAJNAR

Verhovnice so zaselek nad Bistrico pri Sotli in do njih vodi zelo slaba pot, ki je prevozna od Gor naprej le za vozila Gozdne gospodarstva. Uporabljajo jo tudi domačini, zgornji in spodnji Osojnikovi, zgornji in spodnji Kunstovi ter Denžičevi.

Vsi, ki sem jih naštel, imajo svoje domove na majhni planoti. Tam je nekaj polja, sadovnjakov in le Denžičev vinograd. Okrog se raztezajo gozdovi. Od tam

nas izgnali zato, ker smo si v gozdu postavili leseno kočico in kadar so se bližali Nemci, smo zbežali v kočico. Večkrat so se v tej koči zadrževali tudi partizani.

Posebno se spominjam nekega dne, ko sva s sestro Nežo stala pri hlevu. Zagledala sva Nemce in sva začela teči. Nemci so začeli streljati in so Nežo zadeli v roko. Nato sva zbežala v kočico, kjer sem jo za silo obvezal. Ko so Nemci odšli, smo jo z vozom odpeljali v Bistrico.

Za domovino so žrtvovali svoja življenja

Trije Denžičevi bratje so bili pri partizanih:
Alojz, Ladislav in Janez

je tudi lep razgled na Bizeljsko. Na Gore prihaja ob nedeljah veliko turistov. Nekateri gredo še naprej v gozdove in nabirajo kostanj ali gobe.

K Denžičevim grem večkrat po mleko in tako sem nekega popoldneva naprosila strica, da mi pove kaj o vojni.

»Lepo je bilo tu gor pri nas, dokler ni bilo Nemcev,« je začel svojo pripoved.

»Bilo nas je štirinajst bratov in sester. Med vojno smo bili zelo revni. Ni bilo kruha, zato smo bili večkrat lačni. Če ga je bilo kaj več, ga je mati dala partizanom, ki so se večkrat oglašali pri nas. Niso

co. V Bistrici so ji roko namazali z žganjem in jo obvezali.

Najmlajši brat Peter je bil kurir. Prenašal je pošto in druga sporočila. Trije bratje so bili pri partizanih: Alojz, Ladislav in Janez. In vsi so padli. Zato so njihova imena napisana na spominski plošči v Bistrici. Najstarejša sestra Teresija je sedaj v Bistrici in je zelo bolna.

Na dan mrtvih smo se spomnili junaških Denžičevih fantov in vseh padlih borcev, prižgali smo jim svečke in njihov spomin počastili z enominutnim molkom.

MATEJA RAUTNER

Bili so v izgnanstvu

Po štirih letih, 14. avgusta 1945, se je Grafenauerjeva družina vrnila v Fram

Ludvik Grafenauer, moj stari atek, je bil že pred vojno ravnatelj osnovne šole v Framu. Družina, v kateri so bili trije otroci, Danica, Ludvik in Zdravko, je stanovala v šoli. Življenje zavednega učitelja pred vojno ni bilo lahko. Toda stari atek je povsod izpovedoval svoje ideje o svobodi in kulturbundovcem, tudi v Framu povedal marsikatero grenko in jim celo marsikatero zagodel.

Aprila 1941 je nemški okupacijski škorenj stopil tudi na slovenska tla. Že prve dni okupacije je močno potrkalo na šolska vrata in kmalu zatem je bilo slišati: »Ludvik Grafenauer, aretirani ste!« Pri tem so namreč mislili: »Nevarni ste nemškemu rajhu!« Ateka so odpeljali v nemške zapore v Melje. Zasliševali so ga in pretepli in tako sta minila dva meseca.

V ponedeljek, 22. junija 1941, pa je drugi potrkalo na šolska vrata.

Bilo je ob sedmih zjutraj in otroci so se spali. V kuhinjo so skočili štirje Nemci. »Vzemite najnujnejše in z na -i!« so ukazali. In iz močno zastražene šole se je z dvema culama napotila majhna skupina: mama, šestletni Ludvik in štiriletni Zdravko, osemletna Danica je bila tedaj pri stari mami na Koroškem. V črnem avtu so jih odpeljali neznani usodi nasproti. Meljska kasarna, srečanje z očetom Ludvikom in noč negotovosti. V torek je prišlo povelje: »Vsi

v živinske vagoni!« Desetine zavednih družin učiteljev, sodnikov in zdravnikov so napolnile vagoni in kmalu je žalostni transport krenil neznan kam.

Mestece Lazarevac v Srbiji. Družina je sprejel kmet iz vasi Vem Pomagali so na kmetiji, da so dobivali hrano. Štiriinpolletni Zdravko, mo - ka, se je nekega dne napotil k bližnjemu kmetu po dragoceni kruh. Pot je dila preko hudournika, na katerem se je majala brv. S kruhom, ki ga je trdo stiskal k sebi, je padel v pobesnelo vodo. Ko je pritekel atek, so bile njegove prve besede: »Ata, voda je odnesla kruh!« Ni mislil na svojo nezgodo, ampak na to, da družina ne bo jedla težko pričakovanega kruha!

V novembru 1944 leta se je družina preselila v Veliki Bečkerek (današnji Zrenjanin). Atek je odšel k partizanom, mama pa je z otrokoma životala in bila odvisna od dobrih sosedov. Moj očka je začel obiskovati prvi razred. Nekega dne se je atek vrnil. Nihče ga ni spoznal, ker je bil sestradan, brez las in hudo bolan. Prebolel je tifus.

Po štirih letih izgnanstva, 14. avgusta 1945, se je Grafenauerjeva družina vrnila v Fram. Vse so izgubili, spali so v pisarni na tleh, toda bili so doma.

JASNA GRAFENAUER
»Zlati studenec«,

glasilo OS Bračičeve brigade iz Fram

TV-15 ZA MLADINO

Mladi in Blegoš 76

V soboto, 16. oktobra letos, še v zgodnjem dopoldnevu, so se v dolgi koloni pripeljali v Polhov Gradec

Ze nekaj časa se je govorilo, da bodo manevri in da se bo v to vajo vključil tudi naš kraj — Polhov Gradec. Tudi v šoli smo se o tem pogovarjali. Tovarši učitelji so nam povedali, kako se moramo v teh dneh vesti, kako pomagati »rdečim« — našim, da bodo s pomočjo tudi nas pionirjev manevri čim bolj uspeli.

Blegoš 76 se je pri nas začel 16. oktobra 1976.

Tako so se neke novembrske sobote letos, se v zgodnjem dopoldnevu, v dolgi koloni pripeljali v Polhov Gradec. Na Pristavi smo jih toplo sprejeli. Potem so se nastanili na več mestih. V starem gradu pa je bil štab. Naslednji dan smo učenci osnovne šole in KUD priredili vajom in drugim krajanom miting. Z našim programom so bili vsi zelo zadovoljni.

V ponedeljek so nam vojaki v šoli pokazali nekaj modernega orožja in bomb. Po razstavi orožja nam je zaigral vojaški orkester JLA. Obiskali so nas tudi trije znani pevci: Marjana Deržaj, Sonja Gabersček in Braco Koren. Dobro uro so nas razveseljevali z različnimi pesmimi. Srečanja z njimi smo bili zelo veseli in upamo, da se bomo z njimi še kdaj srečali.

V torek pa smo si ogledali učenci od petega do osmega razreda poljsko vojaško bolnišnico. Pokazali so nam vse šotore — od sprejemnega, pa do tistega, v katerem izvršujejo lahke operacije. Proti večeru istega dne so se čete in bataljoni vrnili s položajev. Bili so utrujeni. Zato sta dva recitatorja in ot-

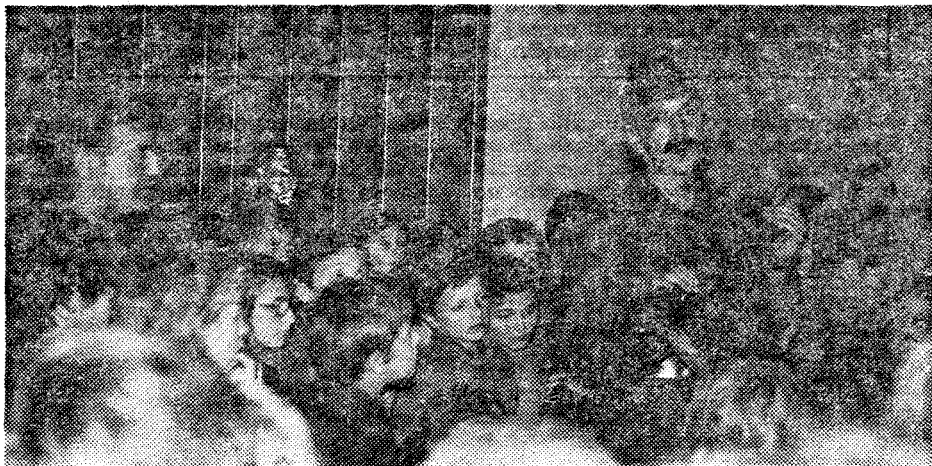
roški pevski zbor priredili na treh krajih vajom kratek zabavno-kulturni program.

Povsod so nam bili za nastop zelo hvaležni, nam dali bombone, čokolado, njihove konzerve s posvetilom in še rdeče trakove.

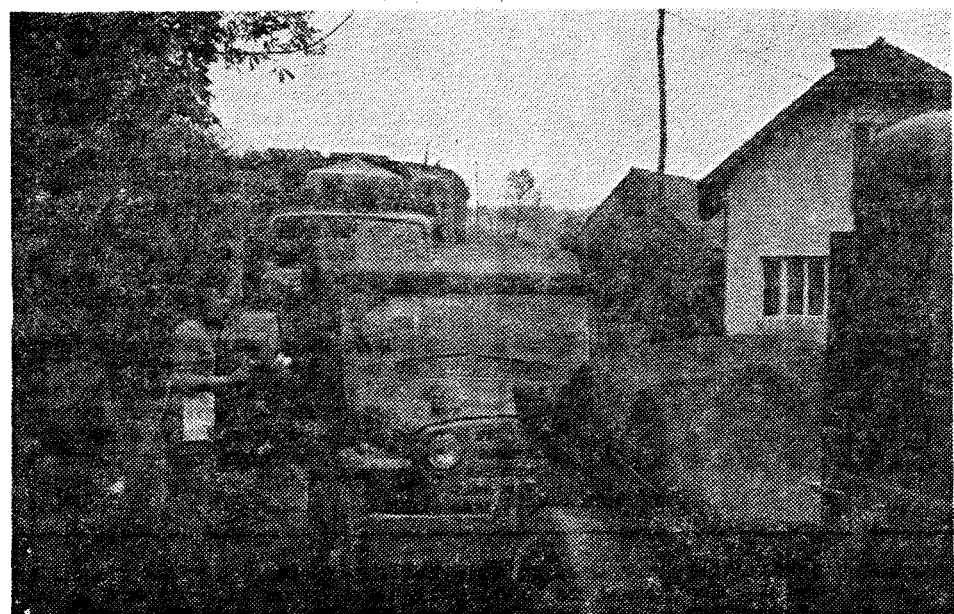
Naslednji dan proti jutru pa so se odpeljali in s tem je bilo na našem koncu konec vojaških vaj »Blegoš 76«.

MAJDA DOLINAR in
JELKA BOZNAR

članici zgodovinskega krožka
Osnovne šole Dolomitski
odred iz Polhovega Gradca

Pionirji Osnovne šole Dolomitski odred iz Polhovega Gradca si ogledujejo moderno orožje v avli šole

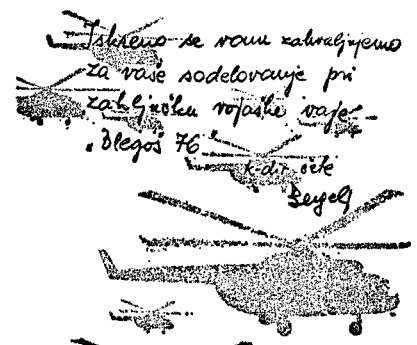
Prihod v Polhov Gradec, ko pionirji in mladinci dajejo vojakom topel čaj in rože

KRAMLJANJE

Sestavki mladih zgodovinarjev iz osnovne šole Dolomitskega odreda iz Polhovega Gradca me vedno prijetno presenetijo. Napisani so, za mladega človeka, z neverjetno tenkočutnim poslušom za utrip našega samoupravnega socialističnega življenja. Takšen je bil tudi sestavek »Mladi in Blegoš 76«, kar hkrati potrjuje, da ni prav nič drugačna tudi njihova dejavnost.

Bi nam enkrat, dragi mladi Polhograjci, vendarle zaupali, kdo je avtor poslanih fotografij?

Pred slovesom pa še posnetek zahvale, objavljen v biltenu »Naša brigada«, ki ste jo pošteno zaslužili.

Tovarišica Vera Gartnerjeva iz mojstranske osnovne šole sporoča, da so v dneh pred prvim novembrom obiskali šest spominskih obeh, ki leže v Mojstrani in njeni okolici. »Prižgane svečke, položeni šopki cvetja in zapete pesmi pričajo, da naši otroci cenijo to, za kar so mnogi darovali svoja življenja.« je še zapisala.

»TV-15 za mladino« še vedno čaka fotografije spominskih obeh, ki v okolici Mojstrane, Dovja in Belce. Tekst skrbno hranimo, našo prošnjo pa so člani vašega večkrat že nagrajenega fotografskega krožka verjetno prezrli. Zapisala sem jo v prvih septembrskih dneh v ogledalu našega časa, v skromnem reportažnem zapisu z obiska v vaši šoli.

Vam, spoštovana tovarišica, pa iskrena hvala za tople besede, za Liličin zapis pa je prostor že tudi odmerjen.

Saj ste ga obljubili, kajne?

Lepo pozdravljeni!

Milena

TV-15 ZA MLADINO

Marinka Ribičič-Može

Bila je borka za lepše življenje — življenje, ki ga uživamo mi

Pred kratkim nas je prizadela žalostna novica o smrti Marinke Ribičič-Može.

Bila je aktivistka in borka narodnoosvobodilnega boja, nosilka Partizanske spomenice 1941 in več odlikovanj, članica predsedstva republiškega odbora ZZB NOV Slovenije, organizacijska seki se je borila predvsem za nas, Primorce in za to smo ji in ji moramo biti

večno hvaležni, borila se je za vso Slovenijo, za Jugoslavijo.

Ob treh popoldne smo se spet zbrali pred Domom JLA.

Tu je bilo že mnogo ljudi, ne le iz Vipave, iz vse Slovenije so prišli. Prišli so svojci in prijatelji pokojne tovarišice Marinke in daleč naokrog ni bilo videti obraza brez solz in brez bolečine. Ves čas do petnajste ure so Marinko Ribičič-Može stražile častne straže. Tu je bila godba na pihala iz Anhovega, ki je zaigrala žalostinko. Zatem pa je moški pevski zbor, ki nosi ime Srečka Kosovela, zapel pesem. Nato je spregovorila ravnateljica naše šole Nada Hoenigmanova ter poudarila Marinkino požrtvovalno delo in se ji iskreno zahvalila za vse, kar je storila za nas. Pevski zbor je spet zapel pesem. Nato pa smo se zvrstili v pogrebno povorko. Na čelu povorke so bili prapori, venci in cvetje. Za venci smo hodili mi, učenci, nato pevski zbor in godba na pihala, ki je vso pot do pokopališča igrala žalostinke. Za godbo je bila v povorki častna straža in nosilec odlikovanj, za pogrebni vozom pa so stopali svojci pokojnice in drugi občani.

Ob obeh straneh ceste prav do pokopališča so stali učenci nižjih razredov in držali v rokah rdeče nageljne.

Se častne salve ob izkopani gomili in za vedno smo se poslovili od Marinke Ribičič-Može... Še enkrat sem se zazrla v grob, kjer počiva naša draga Marinka, nato pa smo se s prijateljicami odpravile proti domu.

Vso pot smo se pogovarjali o Marinki Ribičič-Može in njeni življenjski poti.

Zavedamo se, da nas je prizadela velika nesreča, ker smo jo izgubili. Bila je borka za lepše življenje — življenje, ki ga uživamo danes. Hudo mi je tudi zato, ker tega spominskega članka nisem znala lepše oblikovati.

In še obljuba: Nikoli te ne bomo pozabili in tvoje delo, svetle tradicije narodnoosvobodilnega boja, bomo negovali in nadaljevali po svojih najboljših močeh. Z učenjem in s pripadnostjo domovini! Tako si nas učila ti, Marinka Ribičič-Može.

VIOLET ILJIČ

Tam v Kolpski dolini

Želela sem jo videti zato, ker sem slišala in brala o velikem prispevku, ki so ga ljudje teh krajev dali v narodnoosvobodilnem boju

Da se vam predstavim: sem učenka osnovne šole Ivana Cankarja iz Vrhnike. Prejšnji teden sem bila na izletu v Kolpski dolini. Pravzaprav sem videla le del doline, od Osilnice do Fare, ki je dolga nekaj več kot dvajset kilometrov.

Dolino Kolpe sem želela videti zaradi tega, ker sem slišala in brala o velikem prispevku, ki so ga ljudje teh krajev dali za narodnoosvobodilni boj. Brala sem o črnih rutah, ki jih res še danes nosijo ženske kot znak žalosti za padlimi partizani in za tistimi, ki so umrli mučeniške smrti.

Kolpska dolina se imenuje po reki Kolpi, ki izvira na Hrvaškem pod Risnjakom v Gorskem kotarju, blizu slovenske vasi Osilnica, Kolpa pa si utira pot skozi ozko kanjonsko dolino, v kateri je marsikje poleg vodne struge komaj še prostora za slabo cesto.

Na obeh bregovih reke se v daljših presledkih stiskajo manjše vasi, na levi slovenske in na desni hrvaške; tu je doma bratstvo in enotnost, ki se je kalilo v vojnih dneh.

Kolpska dolina je razen mnogih naravnih lepot polna najrazličnejših nasprotij, ki mladega obiskovalca pretresejo v dno srca. To je predvsem spoznanje, da ta prelepa slovenska dolina močno zaostaja v razvoju. To sem zvedela od ljudi v Osilnici, Bosljivi lo-ki in Kužlju.

Po dolini Kolpe je speljana makadamska cesta, ki se vije skozi gričevnato, a vendar zelo zanimivo pokrajino. Dolina je res izjemno lepa, polna neokrnjenih, a turistom vse premalo znanih lepot. Nova avtocesta od Kočevja do Broda na Kolpi je prinesla v dolino malo življenja. Življenje ob Kolpi je

trše kot drugje, možnosti za obstanek pa skromne, preskromne. Zaposlitve v dolini skoraj ni. Mnogi odhajajo na delo v Kočevje, precej jih je na začasnem delu v tujini. Mladi in stari pa, kar me je neverjetno prijetno presenetilo, kljub tegobam ljubijo in cenijo svojo rodno zemljo in se k njej vedno vračajo.

Na te kraje nas spominja tudi pripovedka o Petru Klepcu, doma iz Osilnice, ki mu je bila dana velika moč, da je zruval drevje in z njim pometal sovražnikove vojske. Se je v ljudeh teh

Na Koroškem

Na Koroškem je bilo veliko partizanov. Tudi moj stric je bil partizan. Povedal mi je, kako hudo je bilo v vojni. Pozimi jih je zeblo, ker niso imeli dovolj obleke. Bili so tudi večkrat lačni. Nemci so mojega strica ranili v nogo.

Zato je mojemu stricu toliko bolj hudo, ko vidi, kaj se dogaja na avstrijskem Koroškem.

JANEZ POTOČNIK

krajev v začetku vojne prebudil Klepec duh? Prijeli so za orožje in se postavili v bran proti toliko močnejšemu sovražniku, skupaj z narodi in narodnostmi Jugoslavije.

Za svobodo so se borili skoraj vsi, tudi otroci. Kdo še ni slišal za pionirje iz Kolpske doline? Jaz o njih in njihovem prispevku za svobodo veliko vem, pa čeprav sem doma z Vrhnike.

UČI DEBELJAK

PODOBE NAŠIH LJUDI

Življenje posvetil zgodovini NOB

Ce ne bi bilo vojne, Tone Ferenc najbrž ne bi postal zgodovinar. Pa ne zato, ker si je izbral za torišče svojega dela prav narodnoosvobodilni boj, pač pa zato, ker v mladosti ni čutil prav nikakršnega posebnega nagnjenja za zgodovino, čeprav v Veržetu, kjer je Tone Ferenc doma, iz njemu neznanega vzroka visoko ceni zgodovino, kar se tudi izkazuje v vrsti zgodovinarjev, ki so doma prav v Veržetu. Mladostne Ferencove želje je prekrizala vojna. Nekaj časa je celo kazalo, da bo kmet, kajti ko je 1941. leta končal današnji sedmi razred osnovne šole, bi moral naprej v nemško šolo. Toda njegova starša, zavedna Slovenca, sta sklenila: »Ne, v nemško šolo pa že ne bo hodil!«

Ceprav njegova doktorska dizertacija obdeluje le načine nacističnega raznarodovanja na Štajerskem in Gorenjskem, pa je to njegovo delo nedvomno dragocen pripomoček tudi za razumevanje sedanjih silnic raznarodovalne politike na avstrijskem Koroškem.

Značilnost nacistične okupacije v Sloveniji je bila v aneksionizmu in raznarodovanju. Vsi trije okupatorji Nemci, Italijani in Madžari so imeli isti končni cilj, le da se je Nemcem najbolj mudilo. Pri nacistični »metodi« gre za tri elemente: množičen izgon Slovencev, množično naseljevanje Nemcev in sistematično ponemčevanje v najkrajšem možnem času. Nacisti so svojo prvo ost usmerili proti slovenski inteligenci. Slovensko inteligenco z Gorenjske in Štajerske so izselili v Srbijo, čeprav so razmišljali o bolj »radikalni« rešitvi — hoteli so jo postreliti. Od te namere so odstopili predvsem zato, ker so se bali mednarodnega škandala, saj bi tak velik poboj (ki so si ga na Poljskem privoščili) zaradi bližine italijanske meje ne mogli ostati prikriti. Sicer pa so nacisti recimo z Gorenjske imeli takšen načrt. Namesto 200.000 prebivalcev naj bi šla le 120.000 prebivalcev, od teh pa naj bi bilo le 40.000 Slovencev, pa še ti bi bili prebrani po sistemu njihovega rasnega kodeska.

Toda nacisti so morali svojo nalogico odložiti za konec vojne. Narodno osvobodilni boj, vsakovrstni odpor, pa tudi drugi vzroki, so začasno zavrnili Hitlerjevo idejo o nemški Go-

renjski in Štajerski. Med drugim so nacisti slovenske okupirane kraje šli tudi k pomembnim bazam za svojo industrijo, z izgonom Slovencev pa bi pričelo primanjkovati delovne sile.

Ce primerjamo ta raznarodovalni pritisk s sedanjim raznarodovanjem na avstrijskem Koroškem, pa lahko

Dr. Tone Ferenc

ugotovimo, da je bilo nacistično ponemčevanje kljub vsem svojim grozotam v končni posledici manj uspešno, kot je lahko uspešno raznarodovanje v mirnem času z navidez demokracijskimi postopki. Ko je npr. Heimatdienst po letu 1934 začel bolj ali manj javno podpirati nacistično stranko in nastopati proti Slovincem, so ti postopki rodili pri slovenskem prebivalstvu odpor. Po fizikalnih zakonih je nasilni nacizem rodil nasilni odpor. Prav zaradi tega pa je sedanje ponemčevanje na Koroškem, koliko hujše, ker ubira skritejša, zlonejša pota, gospodarskega pritiska.

Delo in interes Toneta Ferenca se ne omejuje zgolj na raznarodovalno politiko, kar navsezadnje dokazujejo tudi naslovi njegovih znanstvenih razprav. No, iz zgodovine NOB pa ga zanima predvsem obdobje jeseni 1943, ko je narodno osvobodilna vojska dosegla svoje največje uspehe ne le na vojaškem, pač pa tudi na političnem področju, kot je na primer enkratni zbor odposlancev v Kočevju, kongresi žensk in mladine itd. Vsi ti akti slovenske državnosti so našli odmev celo v najvišjih nacističnih vrhovih, tako da je celo sam Hitler odredil, kakšne ukrepe naj podvzamejo nacisti, za zadušitev slovenske vstaje.

Pri svojem delu je Tone Ferenc predvsem navezan na arhive. Njegov delokrog se širi od Varšave preko Berlina, do Londona in Rima. Sodeluje tudi z zgodovinskimi inštituti v Sovjetski zvezi in Združenih državah Amerike. »Žal,« pa pravi, »nisu dostopni arhivi v Avstriji ter Trstu in Gorici. Tu namreč velja pravilo, da bodo te arhive odprli po 50 letih. Edino rimski arhiv se tega pravila ne drži.

Kot smo dejali, Tone Ferenc pri svojem delu predvsem verjame dokumentu. Seveda pa ne zanemarija tudi ustnega oziroma spominskega gradiva, kajti šele dokument podprti s pričevanjem živih ljudi da popolno podoba nekega dogodka. Seveda pa je pri ustnem in spominskem gradivu zgodovinarjevo delo izredno delikatno. Po svojih dosedanjih izkušnjah nam je Tone Ferenc povedal, da se ljudje najbolj spomnijo dogodkov, manj kraja, še manj oseb (nekateri zelo dobro), najslabše pa si zapomnijo čas, torej prav tisti čas, za katerega velja, da najbolj celi rane. Toda na srečo imamo zgodovinarje Ferencovih sposobnosti, ki pa skrbijo, da časi narodno osvobodilnega boja ne bi utonili v času pozabljanja.

ANDRAZ

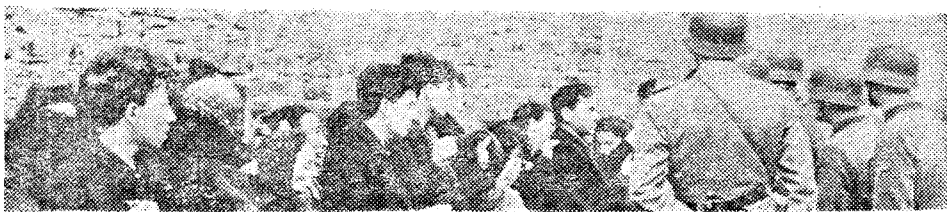
In tako je Tone Ferenc v svojem šolanju izgubil polnih šest let, štiri med vojno, dve pa ob služenju kadrovskega roka takoj po vojni. Malo je sicer manjkalo, da se med kadrovskim rokom ni prelevil v aktivnega vojaka, toda ko je prišel iz vojske, se tudi ni vrnil na zemljo. Hotel je v šolo, nadoknaditi zamujeno.

Zamujenega pa je bilo precej. Sam pravi, da se je počutil kar nekam starega, ko je spet sedel v šolske klopi. Toda, čeprav je Tone Ferenc razpet med značajsko nasprotja pola, saj sam o sebi pravi, da je hkrati trd in mehak, kar se navsezadnje kaže tudi v izbiranju poklica med aktivnim vojakom, političnim delavcem, matematikom, novinarjem oz. diplomatom in zgodovinarjem, ali pa v tem, da kot zgodovinar predvsem priznava dejstva, suha dejstva, v prostem času pa je njegovo srce oddano liriki, pa se skozi vse njegovo hotenje vleče ena sama črta, od katere ne odstopa. To pa je natančnost, prizadevnost, ki meji že skoraj na nekakšno askezo, čeprav ga pri tem spremlja večna ambicija, biti boljši vsaj od povprečja.

Da, biti boljši od povprečja. Šest let šolanja naredi v štirih letih. V tem času se navduši za matematiko in se politično udejstvuje kot skojec in komunist. Toda svojega profesorja matematike po končani maturi razočara. Namesto na matematiko se vpiše na zgodovino. Toda kar je s Tonetom Ferencem izgubila matematika, je pridobila zgodovina.

Sprva je hotel postati profesor na murskosoboški gimnaziji, toda še kot študent je začel honorarno delati za vojno-zgodovinski inštitut pri pripravi zbornika. Ko je tako začel hoditi v arhiv muzeja NOB, prebirati izvirne partizanske in okupatorjeve dokumente, ga je hkrati ob predavanjih prof. Mikuža vedno bolj pritegoval narodno-osvobodilni boj. Na prigovarjanje dr. Iva Jovančiča se je po diplomi 1956. leta zaposlil kot arhivist v muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani.

Seveda pa se Tone Ferenc ni omejil zgolj na urejanje gradiva, ampak je vedno iz tega gradiva tudi črpal. In ker si je že zgodaj postavil zlato življenjsko pravilo »Noben dan brez črke«, se je pred njim pojavljalo vedno širše področje. Ko je pripravljaval razpravo o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji, je gradivo naraslo do takšne gore, da je sklenil to poglavje obdelati kot tezo za doktorsko disertacijo. Doktorat je pridobil leta 1965.

JAKOB JEMEC-RADO

(VI)

PISMO BIVŠEMU NACISTU

... generacije nemškega ljudstva svojim prenapetim prednikom »za take usluge« ne bodo prav nič hvaležne. Čeprav so bili ti ljudje, ki danes v Avstriji predstavljajo le klavrn ostanek nacizma, neposredne priče, da je veliko-nemška nacionalistična politika Nemčije in njeno zvesto zavezništvo Avstrijo že dvakrat pripeljala v katastrofo, se nočejo ničesar naučiti iz novejša nemško-avstrijske zgodovine.

Kot lahko sami ugotovite, gospod Štromberger, to moje pisanje ni pismo iz vsakdanjega poštnega pisemskega prometa. To je glas, ene od milijonov medvojnih usod mladih delavcev nemškega rajha oziroma ljudi okupirane Evrope. Ta sestavek je odraz iz že znanega razloga neizrečenih besed, ki so se kopičile v mojem miselnem procesu in v zavesti vseh tujih delavcev, ki smo morali potrpežljivo, strogo poslušno in molče delati pod nacističnim režimom na območju Meiseldinga. Čeprav je minilo že toliko let, ne morem pozabiti strašne gonje, ki jo je zanetila nacistična propaganda na služba proti Poljakom in Rusom z obtožbo, da sta ti dve državi odgovorni za drugo svetovno vojno. Krivi naj bi bili zato, ker se državi nista takoj podredili Hitlerju, kot mu je to uspelo v drugih zasedenih državah Evrope z grlimi meščanskimi vladavinami. Po vojni sem končno spoznal, kakšna krivica se je zgodila Poljakom — tudi delavcem, ki jih je lahko po mili volji žalil vsak Nemec, v tem primeru Avstrijec z besedami: švajns-Polak. Resnica je torej bila, kar so ob naših srečanjih z

bojaznijo šušljali poljski delavci (Tadek, Jaklpavrov Juzek, Franek, Fradlarjev Edvard in drugi), da je Hitler s pravo roparsko zvijačo prikazal mednarodni incident in s tem našel vzrok za napad na Poljsko. Kot vam je verjetno danes že znano, se je skupina nemške tajne državne službe po ukazu Hitlerja preoblekla v uniforme poljske vojske, skrivaj prestopila državno mejo na poljsko ozemlje in od tam začela streljati proti nemškim obmejnimi stražam. S tem mednarodnim državnim ropom je Hitler grdo poteptal norme mednarodnega vojnega prava, kar mu seveda ni bilo tuje, saj je že prej izigral in popolnoma ignoriral splošne norme mednarodnega javnega prava — mirovne pogodbe. Vse to je na nürnberškem procesu predstavljalo posebno poglavje vojnih hudodelstev zoper človeštvo, ki so jih zagrešili Hitler in njegovi pajdaši.

Bivši kancler Willi Brandt je bil prvi državnik Zvezne republike Nemčije, ki se je na poseben način opravičil Poljakom za storjene krivice in zločine med drugo svetovno vojno s tem, da je pokleknil pred spomenikom žrtvam fašizma in nacizma v Varšavi.

Priznati moram, da smo vas kot zagriženega, da ne rečem nadutega, nacističnega pripadnika herenfolka skoraj vsi tuji delavci močno sovražili, kot smo sovražili nacistični sistem. Moje sovraštvo do vas in nacizma pa se je v prvih povojnih letih še stopnjevalo, ko sem se začel razumsko globlje osveščati in izobraževati, saj je svet prav tedaj vsak dan odkrival nove in nove

nacistične zločine. Globoko v duši, ne da bi za to vedel svet okrog mene, me je vsa leta po vojni spremljala prikrita sramota o prizadetosti mojega človeškega dostojanstva, da sem moral služiti tako pokvarjenemu režimu totalitarne firerske države. Čisto drugačno bi bilo moje psihično življenje, če bi bil ta strašna leta vojne preživel med svojimi brati — partizani, borci narodno-osvobodilne vojne Jugoslavije, kjer so se kovali bratstvo, enotnost in brezmejno tovarštvo. Mislil sem na ponovni pobeg, vendar nisem upal tvegati, ker je bil prvi, leta 1941, na silvestrovo, vzenan na prehude napore, ko sem se sam po globokem snegu plazil čez Karavanke na Podkoren. Razen tega pa me je ta beg veljal v zaporih Kamnika, Begunj in Celovca, kot sem že omenil, precej udarcev z bikovko in brč. Tedaj so mi gestapovci v Celovcu že vnaprej obljubili, da bom šel pod strel ali v taborišče, če samo pomislim na beg.

Upam, gospod Štromberger, da boste to pismo sprejeli kot poznavajo kritiko, kajti v svobodni, demokratični socialistični državi Jugoslaviji, kjer je konstruktivna kritika zaželena, sem se vzgojil, da tudi pri nas, v svojem življenjskem okolju nikomur, pa naj si bo preprost delavec, funkcionar ali kdo drug, ne ostanem dolžan kritike, če jo za službi. Hkrati pa sem jo pripravljen tudi sam sprejeti. Živa bitja, ki imamo razum in smo si nadeli ime človek, smo dolžni brez užaljenosti sprejeti utemeljeno kritiko o storjenih napakah, ne glede na narodnostno, politično in svetovno-nazorsko pripadnost, če nam je do tega, da bo človeški rod obstajal in da se bo civilizacija nadaljevala. Prepričan sem, kolikor vas poznam, čeprav ste bili zagrižen član NSDAP pokojnega rajha in zagrižen pripadnik veliko-nemškega nacionalizma, da je v vašem srcu še ostalo nekaj človečnosti, vsaj tiste človečnosti, ki so vam jo privzgojili starši in francoježefovska monarhija.

Pri sestavljanju tega splošnega pregleda svojega doživljanja nacizma se nisem spuščal v neposredno obravnavanje vaših dejanj in obnašanj, kot na primer: kako ste brez pravega razloga oklofutali rusko delavko, s katero ste se na svojem kontrolnem obhodu srečali, ko je krmila prašiče; kako ste nameravali z menoj fizično obračunati,

ker se mi je na njivi splasil v brano vprežen mlad žrebec; kako ste radi ponavljali, da so Poljaki krivi za drugo svetovno vojno; kako ste pogosto poudarjali »Rusland balt kaput«; kako bo vafen 1 opravila z Londonom in Angleži; kako bo Hitler, če ne bo šlo drugače, uporabil takrat tehnično še neizpeljano strašno orožje — atomsko bombo itd., marveč sem skušal s tem sestavkom prikazati, da generacija, ki je na lastni koži občutila zlo nacizma, še živi ter bolj pazljivo, kot kdaj koli prej spremlja početje avstrijskih neonacistov, ki z diskriminacijo manjšine koroških Slovencev in nepriznavanjem njihovih pravic, spravljajo svojo deželo v zelo slabo luč. Avstrijci ne bi smeli pozabiti, kako so sami zahtevali dosledno uresničitev pravic za avstrijsko manjšino na italijanskem ozemlju.

S tem pismom se ne oddolžujem samo spominu že omenjenih tovarišev Slovenskega Primorja, ki smo skupaj delali v občini Meiselding in ki so me že zdavnaj pooblastili, da vam ga napišem, marveč tudi spominu milijonov tujih delavcev zaslužnjene Evrope, ki so delali v rajhu in imeli tedaj za nekaj stopenj nižji položaj kot delovna živina. Pri tem pa so morali biti neizmerno hvaležni »dobremu« firerju, da jim sploh dovoli njihov fizični obstoj. Zgodovina je razkrila, kakšno klavarno prihodnost je nacizem v svojih političnih in zločinskih naklepanjih namenil nižji, zlasti slovanski rasi: fizično uničenje vsega, kar se ne bi dalo ponemčiti in spremeniti v donosne sužnje. Mnogi teh delavcev, katerih spominu hkrati posvečam to pismo, so danes mrtvi, kolikor jih ni smrt doletela že v rajhu pri bombardiranju, v koncentracijskih taboriščih ali na kakšen drug način.

To pismo naj ne pomeni le oddolžitve obljubi nekdanjim tovarišem in olajšano zavest, da sem s takšno izpovedjo uspel v grobem razbremeniti svojo že ostarelo dušo žalostnih spominov mračne preteklosti, temveč naj hkrati predstavlja drobce prispevka v prizadevanjih novega svobodoljubnega sveta za graditev pravičnejših, humanjših odnosov, kot smo jih bili deležni mi — starejša generacija, ki smo živeli pod različnimi protiljudskimi, policijskimi državnimi režimi in šli kot žive priče skozi tragedije druge svetovne vojne.

KONEC